

OLAYLAR VE YORUMLAR

(FACTS AND COMMENTS)

Ömer Engin LÜTEM

E. Büyükelçi

AVİM, Avrasya İncelemeleri Merkezi Başkanı
oelutem@avim.org.tr

Özet: *Bu makalede Nisan-Eylül 2011 ayları içinde Türkiye- Ermenistan İlişkileri, ABD Kongresine Ermeniler ve Türkiye'deki diğer Hıristiyan azınlıklar hakkında sunulan bazı karar tasarıları ve Türkiye'ye bir ABD Büyükelçisi atanması, Fransız Senatosunun soykırım iddialarının inkârının cezalandırılmasını öngören bir kanun tasarısını reddetmesi, 24 Nisan'ın Ermenistan'da ve Türkiye'de anılması ve Amerikan Başkanın 24 Nisan Mesajı ve bazı ülkelerde soykırım iddialarında görülen son gelişmeler incelenmektedir.*

Anahtar Kelimeler: *Türkiye-Ermenistan İlişkileri, ABD Karar Tasarıları, Fransız Senatosu, 24 Nisan, İsrail, Arjantin, Serj Sarkisyan, Edvard Nalbantyan, Recep Tyayyip Erdoğan, Ahmet Davutoğlu, Barack Obama, Hillary Clinton*

Abstract: *This article summarized the developments occurred in Turkey-Armenia relations between April-September 2011, some draft resolutions presented to the US congress concerning Armenians and other Christian Minorities in Turkey, French Senate refusal of a draft law penalizing those who deny the Armenian genocide allegations, commemorations of 24 April in Armenia and in Turkey and US President statement for April 24 and developments in some countries concerning Armenian genocide allegations.*

Key Words: *Turkey-Armenia Relations, US Draft Resolutions, French Senate, 24 of April, Israel, Argentina, Serge Sarkisian, Edward Nalbantian, Recep Tayyip Erdoğan, Ahmet Davutoğlu, Barack Obama, Hillary Clinton*

I - TÜRKİYE- ERMENİSTAN İLİŞKİLERİ

İncelediğimiz dönem (Nisan- Eylül 2011) içinde Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde olumlu bir gelişme olmamış, Türkiye'nin iyi niyetli yaklaşımlarına karşılık Ermeni tarafının Türkiye'yi devamlı olarak eleştirdiği ve protokollerin çıkmaza girmesinden sorumlu tuttuğu görülmüştür. Ayrıca Başkan Sarkisyan'ın, dolaylı olarak da olsa, Türkiye'nin "soykırımı" tanımamasını istemesi ve "Batı Ermenistan'ın" ve Ağrı Dağı'nın gelecekteki Ermeni kuşakları tarafından Ermenistan'a dâhil edilebileceği anlamına gelen sözleri, iki ülke ilişkilerini normalleştirme çabaları için yeni bir engel oluşturmuştur.

Türkiye'nin Ermenistan'a karşı, Karabağ sorunu hariç, uzlaşıcı politikası bazı spekülasyonlara yol açmıştır. Bir Türk gazetesi¹ Musevi açılımından sonra Ermeni açılımının da yapılacağını, 24 Nisan'da Ermeni faaliyetlerine aktif katılım sağlanacağını, Diaspora ile temasların sıklaştırılacağını, özellikle Amerika'daki Ermeni lobisiyle temas kurulacağını, diyalog geliştirileceğini, Ermeni Diasporası'nın verdiği davetlere katılacağını yazmıştır. Aynı gazete Ermeni soykırım iddialarını tanıyan ülkelere karşı uygulanan "siyasi boykot" kararının da askıya alındığını bildirmiştir.

Bu haber Ermeni ve Diaspora basınında yankı bulmuştur. Türk Hükümeti'nin Ermeni soykırım anıtlarına çelenk koymasından şüphe duyulduğuna,² bunun kasıtlı bir haber ve amacının da Türk toplumunun tepkisini ölçmek ve Ermenistan'a bir mesaj göndermek olduğuna³ dair yazılar çıkmıştır.

Tabii hiçbir Türk yetkili 24 Nisan'ı anma törenlerine katılmamıştır. Diaspora da hiçbir Türk temsilcisini davet etmemiştir. Arjantin Cumhurbaşkanı Cristiana Fernandez ve Kanada Ticaret Bakanı Ankara'yı ziyaret etmişler ancak Ermeni soykırımı iddialarını tanıyan ülkelere karşı bir "siyasi boykot" uygulanmadığından bu ziyaretler normal olarak görülmüştür. Bu arada Türkiye'nin, parlamentoları soykırım iddialarını tanımış, 20 ülke ile normal ilişkiler yürüttüğünü bunlar arasında özellikle Almanya, İtalya ve Fransa ile her alanda yakın ilişkiler bulunduğunu da belirtelim.

1. Türk Devlet Adamlarının Beyanları

İncelediğimiz dönem içinde Türkiye-Ermenistan ilişkileri hakkında Türk devlet adamları bazı beyanlarda bulunmuşlardır.

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu Ermenistan'ın AZG Gazetesi muhabiri Hacop Avedikyan'a verdiği bir mülakatta,⁴ Türkiye- Ermenistan ilişkileri bağlamında Azerbaycan konusunda Türkiye'nin, Ermenistan'la ilişkileri nedeniyle, Azerbaycan'ı kaybetmeyi göze alamayacağını, Ermenistan Başkanı'ndan ve Ermeni meslektaşısı Nalbantyan'dan Karabağ'ı çevreleyen bir veya iki bölgenin, mesela Fizuli ve Agdam'ın, Azerbaycan'a geri verilmesini önerdiğini, bu takdirde Azerbaycan'ın kendi sınırını açabileceğini ancak bu önerisinin kabul edilmediğini söylemiştir.

Dışişleri Bakanı Ermenistan'la olan görüşmelerin üç amacı bulunduğunu, bunların sınırı açmak, Ermenistan'la diplomatik ve dolaylı ve dolaysız diğer ilişkiler kurmak üçüncüsünün ise Ermeni Diasporası ile ilişkiler geliştirmek olduğunu söylemiştir.

1 "Yahudi Açılımından Sonra Ermeni Açılımı", *Sabah*, 7 Şubat 2011.

2 "Turkish Official Attend Genocide Commemoration?", *The Armenian Weekly*, 8 Şubat 2011.

3 "The Information of Sabah is an Intentional Leakage", *Rodiolur*, 11 Şubat 2011; "The Second Move in the 2011 Genocide, Obsfuscation Gambit?", *The Armenian Weekly*, 4 Mart 2011.

4 "We cannot Permit Ourselves to Lose Azerbaijan For Sake of Relations With Armenia", 4 *News.az*, 31 Mart 2011.

Davutoğlu, Ermeni Diasporasını kendi Diasporaları olarak gördüklerini, zira bu kişilerin Amerika'ya, Fransa'ya ve diğer yerlere Türkiye'den gittiklerini de eklemiştir. Davutoğlu'na göre Ermenistan için Protokoller, sınırın açılması ve diplomatik ilişkiler kurulmasını ifade etmektedir. Türkiye için ise Protokoller, tarihi sorunlar üzerinde uzlaşmayı da kapsamaktadır. Bu konuda iki taraf arasında, Protokollerin 2009 yılı Ekim ayında imzalanmasından önce, bazı görüşmeler yapılmış ve bir tür mutabakata varılmıştı.

Davutoğlu yukarıdaki hususları, ana hatları itibariyle CNNTürk Televizyonu'na verdiği bir mülakatta da tekrarlamış⁵ ve bazı konulara da açıklık getirmiştir. Ermeni Diasporası ile temas hususunda tüm Ermenileri aynı kategoride görmemek gerektiğini, Ermeni Diasporası'ndaki makul Ermenilerle temasa geçmek istediklerini, statükodan, Türkiye-Ermenistan arasındaki ilişkilerin donmuş olmasından rant sağlayan kesimlerle barış yapmanın zor olduğunu ifade etmiş;⁶ “Biz, Ermenilerin neler yaşadığını neler hissettiğini anlamak için empati yapmalıyız ama onlar da bizim hafızamıza saygı göstermeliler” diyerek tek taraflı hafıza olamayacağına değinmiş ve Ermenileri soruna adil bir şekilde yaklaşmaya davet etmiştir. Konunun psikolojik, hukuki, siyasi, tarihi ve uluslararası hukuk boyutları olduğunu söyleyen Dışişleri Bakanı, önemli olanın psikolojik bariyerleri aşmak olduğuna değinerek Türkler ve Ermeniler arasındaki on asra yakın bir birliktelik olduğunu ve bu dönemin son çeyrek asrında ilişkilerin bozulduğunu ifade etmiştir.

Davutoğlu, Ermeni Diasporasını kendi Diasporaları olarak gördüklerini, zira bu kişilerin Amerika'ya, Fransa'ya ve diğer yerlere Türkiye'den gittiklerini de eklemiştir.

Ayrıca 1915 yılının Ermeniler için tehcir anlamına gelirken, Türkler için Çanakkale ve Sarıkamış savaşları anlamına geldiğini, İmparatorluğun çöküş döneminde bütün cephelerde travmalar yaşandığını ve sadece Ermenilerin değil tüm etnik unsurların acı çektiğine işaret etmiştir.

Davutoğlu, Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi Dönem Başkanı olarak Bakanlar Komitesi raporunu Parlamenter Asamble'ye sunmuş ve ardından soruları yanıtlamıştır. Parlamenter Asamble'de provokatif davranışları ve soruları ile dikkati çekmeye çalışan, aşırı sağ eğilimli Ermenistan Miras Partisi milletvekili Zaruhi Postanjyan kendisine Türkiye'nin Batı Ermenistan'ı (Doğu Anadolu'yu) ve Kıbrıs'ı işgal ettiğini, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermenilere karşı soykırım suçu işlediğini, Ceza Kanununun 301. maddesini tarihi gerçeklerin inkâr ve tahrif edilmesi için kullandığını belirttiikten sonra, Türkiye'nin geçmişiyle yüzleşmek için ne yaptığını sormuş, ardından da bu yüzleşmenin ilk adımının Ermeni soykırımını

5 “Ermeni Diasporası ile Temasa Geçmek İstiyoruz”, *Hye-Tert*, 3 Nisan 2011.

6 Türkiye ile Diaspora arasındaki ilişkiler hakkında Amerikalı bir Ermeni olan ve bir düşünce kuruluşunun başında ulanan Richard Giragosian *Hürriyet* gazetesine verdiği bir mülakatta 2010 yılı Mart ayında New York'ta Diaspora temsilcileriyle görüşmeler yapılması için bir toplantı düzenlendiğini ancak Diaspora temsilcilerinin gelmediğini söylemiştir. “Türkiye Çağırıldı, Diaspora Gelmedi”, *Hürriyet*, 11 Temmuz 2011.

tanımak ve Türk Ceza Kanununun 315. maddesini kaldırmak olduğunu söylemiştir. Davutoğlu bunun bir soru değil bir suçlama olduğunu belirttiikten sonra adil hafızaya ihtiyaç bulunduğunu, herkes kendi hafızasına göre karar verirse karşılıklı saygı ve anlayış olmayacağını, bu konuların görüşülmesi için bir tarih komisyonu kurulmasının iyi olacağını, Türkiye'nin 2005'ten beri bunu önerdiğini ve tarihi olayları beraberce veya üçüncü taraflarla beraber, tek taraflı hafızalara değil arşivlere dayanılarak araştırılması için Ermenistan'a yaptığı çağrılara olumlu bir cevap beklediklerini söylemiştir. Bir gün iki milletten yeni kuşakların ve mümkünse bugünkü kuşağın bir araya gelerek, birbirini suçlamak ve bu konuyu siyasi amaçlarla kullanmak yerine, tarihi belgeleri tartışacaklarından emin olduğunu söyleyen Davutoğlu, Türkiye'nin tüm olayların incelenmesi için bir komisyon kurulmasını önerisinin kabul edilmesi çağrısında bulunmuştur.⁷

Dışişleri Bakanı Ermeni Arminfo Haber Ajansına uzun bir mülakat vererek⁸ yukarıda değindiğimiz görüşlerini ayrıntılı bir şekilde tekrarlamıştır. Bu mülakat sırasında özellikle dikkati çeken bazı hususları aşağıda veriyoruz.

Davutoğlu Ermenistan ile ilişkilerin normalleşmesini Kafkaslarda barış ve işbirliği gibi daha geniş bir çerçeveye oturtmuş ve bu konuda bölge ülkelerinin, gerekli koşullar yaratıldığı takdirde, bölgesel ortaklığı teşvik ve Güney Kafkasya'yı müşterek bir refah bölgesine dönüştürmek için yeterli potansiyele sahip olduklarını belirtmiştir. Türkiye'nin bunu gerçekleştirmek istediğini, barış, güvenlik, istikrar ve refahın ayrılmaz unsurlar olduğunu, Ermenistan'ın da, zincirin eksik halkası olmaktansa, yalnız Türkiye'nin değil, diğer komşuları için de bir ortak olacağını ümit ettiğini söylemiştir. Davutoğlu, Ermenistan'ın da kendine bir yer bulabileceği daha büyük ve parlak bir gelecek olduğunu, bunun başlangıç noktasının Ermenistan'ın tüm komşularıyla yapıcı ilişkiler istediğini göstermesi olduğunu da ifade etmiştir.

Davutoğlu bu mülakatı sırasında artık Türkiye'de pek konuşulmayan ancak protokoller konusunda olumsuz bir öge olmayı sürdüren Ermenistan Anayasa Mahkemesi kararına de değinerek, sorunlar içeren bu karara ve Protokollerin Ermenistan'da onaylanması sürecinin durdurulmasına rağmen, Türkiye'nin Protokolleri sonuçlandırmak istediğini söylemiş ve iki ülke ilişkilerinin normalleşmesi konusunda bir fırsat olduğuna değinerek Ermenistan'ın daha olumlu ve uyumlu olabileceğini, bu tarihi fırsatın yakalanabilmesi için daha fazla cesarete ve devlet adamlığına ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.

Dışişleri Bakanı, Ermenistan'ın ilişkilerin normalleşmesi sürecini Protokollerin onaylanmasına bağladığını belirten ve bu sürecin devamının mümkün olup olmadığı veya sürecin sona mı erdiği şeklindeki bir soruya, sürecin sona ermiş olmasından memnun olan taraflar olabileceğini, sorunları çözmek isteyenler için sürecin sona ermediğini ve Türkiye'nin bunu istediğini belirtmiş ve Ermenistan'ın

7 Asbarez, 13 Nisan 2011.

8 "We Need To Continue The Promising Start With Armenia And We Want To Rebuild The Friendship Between Turks And Armenians", *Arminfo*, 19 Nisan 2011.

Protokolleri onaylama sürecinden ve protokollerin orijinal özünden ve sözünden uzaklaşmayacağını ümit ettiğini söylemiştir. Ermenistan Başkanı'nın Protokollerden imzasını çekmek tehdidinde bulunduğunu, bu gerçekleştiği takdirde Türkiye'nin tutumunun ne olacağı hakkındaki bir diğer soruya ise, olumsuz varsayımlara dayanan senaryolar hakkında yorum yapmak istemediği, bu aşamada süreci karmaşık hale getirmek değil, kolaylaştırmak gerektiğini, Türkler ve Ermeniler arasında dostluk kurmayı arzu ettiklerini, bunun ise "uzak görüşlü devlet adamlığı" gerektirdiğini ifadeleriyle, Sarkisyan'ın uzak görüşlü hareket etmediğini imâ etmiştir.

Dışişleri Bakanı Karabağ ile ilgili olarak kendisine yöneltilen sorulara ise Türkiye ve Ermenistan ilişkileriyle Karabağ Sorunu arasında ilk bakışta bir ilişki yokmuş gibi görünse de bu iki sorunun çözüm süreçlerinin birbirini etkilediğinin inkâr edilemeyeceğini, bu çözüm süreçlerinin birbirini güçlendirmesi ve kolaylaştırması gerektiğini belirtmiştir. Karabağ Sorunu'nun çözümü konusunda askeri olanaklara başvurulması halinde Türkiye'nin tutumunun ne olacağı hakkındaki bir soruyu ise askeri değil barışçı çözümler öngören senaryolar üzerine odaklanmak gerektiği şeklinde yanıtlamıştır.

Başbakan Erdoğan da Parlamenter Asamble'nin söz konusu toplantısında bir konuşma yapmış ve soruları cevaplandırmıştır. Bu arada "Azerbaycan halkının hak ve hukukunu Ermenistan'a yedirmeyiz" sözleri bilhassa dikkat çekmiştir. Başbakan Karabağ konusunda önce (olumlu) adımların atılması gerektiğini, ondan sonra sınırın açılacağını belirterek Minsk Üçlüsünün görevlerini yerine getirmesini istemiş ve bu yerine getirilmediği için sürecin zorlaştığını belirtmiştir. Ayrıca Ermenistan Hükümeti'nin Diasporaya karşı bir ürkeklik içinde olduğunu, bundan kurtulabilirse sorunun çözümünün kolaylaşacağını, kapıların da (Türkiye sınır kapılarının) açılacağını ifade ederek, Türkiye'nin Ermenistan'a karşı kin ve nefret gibi bir duygusu olmadığını vurgulamıştır.⁹

Başbakan, Karabağ konusundaki kararlığını Nisan sonunda Iğdır'da yaptığı bir konuşmada şu şekilde dile getirmiştir: "Karabağ meselesi çözümlenmeden Ermenistan'la olan ilişkilerimizin yoluna girmesi mümkün değildir. Kurulduğundan beri Azerbaycan'ın, Karabağ'ın (Karabağ'a ilişkin politikasının) arkasında durduk, her zaman da durmaya devam edeceğiz. Bu konuda kimse bizden başka bir şey beklemesin, Karabağ bizim meselemizdir".¹⁰ Daha sonra Kars'ta yaptığı bir konuşmada ise Türkiye'nin her zaman Azerbaycan ve Nahcivan ile kardeş olduğunu, barış ve uzlaşma için Ermenistan'a ellerini uzattıklarını ve şimdi harekete geçme sırasının Ermenistan'a ait olduğunu belirtmiştir.¹¹

Başbakan Yardımcısı Bülent Arınç, öteden beri Ermeni soykırım iddialarına karşı duyarlıdır ve tepkisini açıkça göstermektedir. ABD düşünce kuruluşu German Marshall Fund tarafından Nisan ayında düzenlenen bir toplantıda kendisine bir

9 "Erdoğan: "Azerbaycan'ın Hakkını Yedirmeyiz", *Cihan*, 14 Nisan 2011.

10 "Erdoğan'dan Ermenistan'a Net Mesaj", *Turkishny.com*, 1 Mayıs 2011.

11 "It's Armenia's Turn to Take Action- Erdoğan", *Tert.am*, 21 Mayıs 2011.

Ermeni katılımcı tarafından yöneltilen soruya cevaben, Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin normalleşmesini diledikleri ifadeden sonra, 1915’de zorunlu göç uygulanmasını, Ermeni komitacıların isyan çıkarmalarının ve ülkenin güvenliğini bozmalarının bir sonucu olarak zamanın hükümetinin aldığı bir güvenlik tedbiri olduğunu söylemiş, bu göç sırasında acı olayların yaşanmış olabileceğini ama tarihçilerin, ölenlerin ve sıkıntı çekenlerin Ermeniler olduğu kadar Türkler de olduğunu belirttiğini ifade etmiştir.

Arıncı, zorunlu göçle soykırımın aynı şey olmadığını vurgulayarak, BM Sözleşmesinde soykırımın nasıl tarif edildiğinin bilindiğini, Türkiye’de Ermeni ırkına karşı uygulanmış bir soykırım olduğu iddialarını kesinlikle reddettiğini söyledikten sonra “Biz, her acı olayla yüzleştik, yüzleşmeyi de demokrasinin gereği olarak görüyoruz. Bu yüzleşmemizde ne geçmişte ne de bu gün ‘soykırım’ diye bir şey bulamadık” şeklinde konuşmuştur.¹²

*Burada “milli dava”dan
kastedilen Büyük
Ermenistan düşüdür.*

2. Ermenistan Devlet Adamlarının Beyanları

İncelediğimiz süre içinde Ermenistan Başkanı Serj Sarkisyan ve diğer Ermeni devlet adamları Türkiye ile olan ilişkiler konusunda birçok kez konuşmuştur. Biz bu konuşmaları, Başkan Sarkisyan’ınkilere ağırlık vererek yansıtmaya çalışacağız

A. Başkan Sarkisyan’ın Konuşmaları

Başkan Sarkisyan’ın Türkiye ile ilişkiler hakkındaki beyanları arasında Moskovskie Novosti’ye verdiği mülakat ile Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi’nde ve ayrıca Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nda yaptığı konuşmalar özellikle önemli olduğundan aşağıda bunlar üzerinde duracağız.

Başkan Sarkisyan Sovyetler Birliği’nin dağılmasının 20. yılı münasebetiyle Rus Moskovskie Novosti’ye 16 Mayıs 2011 tarihinde verdiği mülakatta¹³ Ermenistan’ı ilgilendiren birçok konuda ve bu arada Karabağ Sorunu hakkında açıklamalarda bulunmuş ayrıca Türkiye ile olan ilişkilere de değinmiştir.

Önce, Sovyetler Birliği döneminde Ermeni “mili davasının” var olmaya devam ettiğini, dış politika alanında Ermenistan’ın çıkarlarının her zaman ve özellikle Türkiye ile olan ilişkilerde, dikkate alınmadığını söylemiştir. Burada “milli dava”dan kastedilen Büyük Ermenistan düşüdür. Sarkisyan, açıkça söylemeden Sovyetlerin Sevr ile kurulmak istenen Ermenistan’ı benimsememesinden yakınmaktadır. İkinci Dünya Savaşı’na kadar olan dönemde Sovyetlerin, bir

12 “Arıncı: ‘Soykırım’ Diye Bir Şey Bulamadık”, *Haber X*, 7 Nisan 2011.

13 <http://www.president.am/events/press/eng/?id=69>.

emperyalist girişim olarak gördükleri Sevr'e karşı çıktıkları gerçektir. Ancak bu konuda hatırlanması gereken husus Sovyetlerin İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'den Kars ve Ardahan'ı ve Boğazların kontrolünü istemekle Sevr zihniyetine çok yaklaştıkları, ayrıca Erivan'da büyük bir Ermeni soykırım anıtı inşa edilmesine izin vermekle de, bir Diaspora icadı olan soykırım iddialarının Ermenistan'da da benimsenmesine neden olduklarıdır.

Sarkisyan bu mülakatında, Türkiye ile ilişkileri normalleştirmeden ekonomik büyümenin mümkün olup olamayacağına ilişkin bir soruya, Türkiye ile ilişkiler normalleşmezse Ermenistan'ın açıktan ölmeyeceğini söyledikten sonra Türkiye ile normal ilişkiler kurulmasında ekonomik mülahazaların itici güç olmadığı cevabını vermiş, böylelikle ilişkilerin normalleşmesinin getireceği ekonomik yararları küçümsemiştir. Soykırım iddiaları konusunda ise, "Soykırım olayı inkâr edilemez ve Türkiye'nin sonunda soykırımı tanınması için her türlü çabayı göstereceğiz" demiştir. 1915 olaylarının yüzüncü yılından sonra soykırım konusunun ikili ilişkilerde şimdiki kadar önemli bir rol oynayıp oynamayacağına ilişkin bir soruya da; "Türkiye soykırımı tanıdığı anda barışma başlayacaktır. Tanıma olmadan barışma olmayacaktır. Kimileri Türkiye ile ilişkileri normalleştirme çabalarını bir barışma girişimi olarak takdim etmeye çalışmaktadır. Gerçek barışmanın sadece pişman olunmasından sonra gerçekleşecektir" demiştir.

Görüldüğü gibi Ermenistan Başkanı Türkiye ile ilişkilerinin normalleşmesiyle Türkiye ile barışmayı birbirinden ayırmaktadır. Normalleşme sözcüğü Türkiye ile diplomatik ilişki kurulması ve Türk sınırının açılması anlamında kullanılmaktadır. Türkiye ile barışmayı ise iki ülke arasındaki tüm sorunların çözülmesi olarak anlamaktadır. Bu bağlamda Sarkisyan barışma için Türkiye'nin soykırımı tanınması ve pişmanlık duyması gerektiğini ileri sürmüştür. Oysa Ermenistan'ın Türkiye'den başka talepleri de vardır. Bunların başında, tehcir edilen kişilerin mallarının iadesi ve tazminat ödenmesi gelmektedir. Diaspora daha şimdiden Kaliforniya'da Türkiye Hükümeti'ne, Merkez ve Ziraat Bankalarına karşı mallara ilişkin davalar açmıştır. Diğer yandan gerek Ermenistan'da ve özellikle Diaspora'da, başta Taşnaklar olmak üzere, aşırı milliyetçi çevrelerin Türkiye'den ısrarla toprak istedikleri de bilinmektedir.

Sonuç olarak Ermenistan'ın Türkiye ile barışması için, diplomatik ilişki kurulması ve sınırların açılmasından sonra da Türkiye'nin soykırım iddialarının tanınmasının, pişmanlık duyulmasının, Ermeni mallarının iade edilmesinin, ayrıca tazminat ödenmesinin ve belki de, Ermenistan'a toprak verilmesinin isteneceği anlaşılmaktadır. Gerçekçi olmadıklarını ayrıca açıklamaya ihtiyaç bulunmamakla beraber bu taleplerin Türkiye-Ermenistan ilişkilerine ciddi zararlar verecek potansiyele sahip bulunduğu kuşku yoktur.

Başkan Sarkisyan 22 Haziran 2011 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi'nde yaptığı bir konuşmada¹⁴ Türkiye-Ermenistan ilişkilerini normalleştirme sürecinin bir çıkmaza girdiğini, bunun tek nedeninin Türkiye'nin ön

14 <http://www.president.am/events/news/eng/?id=1662s> .

koşullar ileri sürmesi ve taahhütlerini yerine getirmemesi olduğunu, normalleşme konusunda ne zaman yeniden bir fırsat çıkacağını bilemediğini, Türkiye'nin soykırımı tanınamakla kalmayıp bu olayı açıkça inkâr ettiğini, dünyadaki Ermenilerin ise buna uygun bir karşılık verilmesini beklediklerini, o nedenle bundan böyle çabalarının Ermeni soykırımının uluslararası tanınması üzerinde yoğunlaşacağını, ancak gelecek kuşaklara bu sorunun çözülmemiş olarak bırakılmaya kararlı olduklarını söylemiştir. Ardından Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesinin sadece iki ülke için değil tüm bölge için hatta Avrupa için önemli olduğunu belirten Sarkisyan, Ermenistan'da uygulanan “yasadışı” ablukanın sona erdirilmesini de istemiştir.

Başkan Sarkisyan bu konuşmasında nispeten yeni olarak görülen husus bundan sonra çabalarının Ermeni soykırımının uluslararası tanınması üzerinde yoğunlaşacağına ve gelecek kuşaklara bu sorunun çözülmemiş olarak bırakılmaya kararlı olduklarına dair ifadelerdir. Ermeni diplomatlarının soykırımın tanınması için büyük çaba sarf ettikleri esasen bilinen bir husustur. Bunlara ek olarak ne yapılabileceğini zaman gösterecektir. Diğer yandan, soykırımın tanınmasının (Türkiye tarafından tanınmasının) gelecek kuşaklara bırakılmayacağını ifadesi de önümüzdeki dönemde bu konuda eylem ve girişimlerin artacağını işaret olarak kabul edilebilir. Ne var ki Ermenistan Devlet Başkanı dünyada yalnızmış gibi konuşmakta ve olası eylem ve girişimlere Türkiye'nin göstereceği tepkileri ve bunların Ermenistan'a yapacağı olumsuz etkileri hesaba katmamaktadır.

Bunlar dışında, kanımızca Başkan Sarkisyan'ın Parlamenter Asamble konuşmasının en önemli yönü, yukarıda değindiğimiz Moskovskie Novosti mülakatı sırasında da söylediği gibi, Türkiye'den, dolaylı, ifadelerle de olsa, soykırım iddialarını tanımasını istemesidir. Ermenistan'ın önceki başkanları olan Ter Petrosyan ve Koçaryan, Türkiye ile ilişkilere olumsuz etkileyeceği düşüncesiyle bu konuya mümkün olduğu kadar değinmemeye özen göstermişlerdi. Başkan Sarkisyan'ın ise bu konuda “Rubicon'u geçtiği” söylenebilir.

Başkan Sarkisyan 23 Temmuz 2011 tarihinde ikinci kez “Rubicon'u” geçmiştir. Bu tarihte Ermeni Dil ve Edebiyatı Beşinci Olimpiyatı'na katılanlarla yaptığı bir sohbet sırasında bir öğrenci kendisine Ağrı Dağı dâhil Batı Ermenistan'ın Ermenistan'la birleşmesinin mümkün olup olmayacağını sormuştur. Bazı Ermeni gazetelerine göre¹⁵ Başkan Sarkisyan kendisine “Her şey genç kuşağa bağlıdır. Her kuşağın gerçekleştireceği bazı amaçları vardır” cevabını vermiştir. Bu sözler gelecek Ermeni kuşaklarının, Ağrı Dağı dâhil, Doğu Anadolu'yu Ermenistan'a bağlaması için çalışması gerektiği şeklinde anlaşılmıştır.

Dışişleri Bakanlığı derhal tepki göstererek bu konuda 26 Temmuz'da şu açıklamayı yapmıştır:¹⁶

15 “Sarkissian Tackles Western Armenia Question”, *Asbarez*, 25 Temmuz 2011.; “Will Eastern Armenia Be Returned to Armenians? – President's Reply”, *News.am*, 25 Temmuz 2011.

16 SC: 23, 26 Temmuz 2011, Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü'nün Bir Soruya Cevabı: http://www.mfa.gov.tr/sc_-23_-26-Temmuz_2011_-disisleri-bakanligi-sozcusu_nun-bir-soruya-cevabi.tr.mfa.

“Ermenistan’da 25 Temmuz 2011 tarihinde düzenlenen Ermeni dili ve edebiyatı yarışmasında kendisine bir öğrenci tarafından sorulan soruya Cumhurbaşkanı Sarkisyan’ın verdiği yanıtı şiddetle kınıyoruz.

Kendi toplumunu, özellikle gençleri barış, huzur ve refah dolu bir gelecek için hazırlamak devlet adamlarının asli görevi olmalıdır. Bunun tam tersi bir yaklaşımla halklar arasında husumet ve nefret ideolojisini tahrik edecek şekilde gençlere ve gelecek kuşaklara öğütlerde bulunmak son derece sorumsuz bir davranıştır.

Bölgede barışı sağlamaya dönük arayışların hız kazandığı bir sırada Sayın Sarkisyan’ın kullanmakta beis görmediği ifadeler barış için çalışmaya niyeti olmadığına işaret etmektedir.

Bölgede barış, huzur ve istikrarın hâkim kılınması için çaba sarf eden herkesin Sayın Sarkisyan’ın esefle karşıladığımız talihsiz ifadelerinden gereken sonuçları çıkaracağına inanıyoruz”.

Başbakan Erdoğan ise resmi ziyaret için gittiği Azerbaycan’da bu konuda, özetle, gelecek kuşakları kin ve nefretle donatmanın devlet adamlığına yakışmadığını, Sarkisyan’ın yaptığının tahrik olduğunu, bu bakımdan Ermenistan gençliğinin geleceğinin karanlık olacağını ve olaylara hep karanlık gözlüklerle bakacaklarını söylemiştir. Sarkisyan’ın gençlere “Siz şu anda Karabağ’ı bizden teslim aldınız, biz ölüp gideceğiz, Ağrı’yı da siz halledeceksiniz” demek istediğini, bunun ‘Ermenistan, Türkiye ile bundan sonra istediği şekilde bir savaşa da girebilir’ anlamına geldiğini belirterek, böyle bir devlet adamlığı, böyle bir diplomasi olamayacağını, Sarkisyan’ın çok ciddi bir yanlış yaptığını ve özür dilemesi gerektiğini ifade etmiştir.¹⁷

Türkiye’nin bu tepkisi karşısında Ermenistan Hükümeti bir cevap vermek gereğini duymuş ve Dışişleri Bakan Yardımcısı Şavarş Koçaryan yaptığı bir açıklamada, Türklerin Sarkisyan’ın sözlerini tamamen okumadığını veya işlerine gelen bölümleri aldıklarını, aslında Sarkisyan’ın konuşmasında saldırgan bir tavır bulunmadığını, kullandığı ifadelerin son derecede ölçülü ve dengeli olduğunu söylemiştir.¹⁸ Türkiye’de de bu görüşü destekleyenler çıkmıştır.¹⁹

Başkan Sarkisyan tam olarak ne demişti? Ermenistan Cumhurbaşkanlığı sitesinden aldığımız²⁰ metnin Türkçe çevirisi şöyledir:

“Bu Size ve Sizin kuşağınıza bağlıdır. Benim kuşağımın kendi görevini, 1990’ların başında, gerekli olduğu bir zamanda, anavatanımızın bir bölümünü (Karabağ’ı) düşmandan koruyarak, yaptığına inanıyorum. Bunu

17 “Başbakan’dan Sarkisyan’a Çok Ağır Sözler”, *Hürriyet*, 27 Temmuz 2011.

18 “Erivan’ın Pişkin Yanıtı: Türklerinki Yaygara”, *Hürriyet*, 29 Temmuz 2011.

19 Baskın Oran, “Herkesin Bir Sevr’i Var”, *Radikal*, 7 Ağustos 2011.; Faruk Bildirici, “Sarkisyan Ne Demişti”, *Hürriyet*, 8 Ağustos 2011.

20 <http://www.president.am/events/news/eng/?pn=3&&id=1713>

kimseyi sıkıntıya sokmak için söylemiyorum; demek istediğim her kuşağın kendi sorumlulukları olduğu ve bunların şerefle yerine getirilmesi gerektiğidir. Sizler, genç neslin kızları ve erkekleri, gayretlerinizi esirgemezseniz, eğer Sizden daha yaşlılar ve gençler aynı şekilde hareket ederlerse dünyanın en iyi ülkelerinden biri oluruz. Bana güvenin, birçok durumda ülkenin itibarı sahip olduğu toprağa (büyüklüğüne) bağlı değildir. Ülke modern olmalıdır, güvenli ve müreffeh olmalıdır ve bu koşullar her milletin dünyanın saygıdeğer, güçlü ve iyi şöhretli milletleri arasında yer almasını sağlar. Sadece görevimizi yapmalıyız; aktif, çalışkan olmalıyız, iyilik yaratabilmeliyiz. Bunu yapabiliriz, bunu kolaylıkla yapabiliriz ve tarihimizde bunu birçok kez yaptık. Bundan eminim ve sizin de emin olmanızı istiyorum. Biz, Zümrüt-ü Anka kuşu (phoenix) gibi küllerinden tekrar ve tekrar yükselen (doğan) bir milletiz”.

Bu gün Ermenistan'ın Türkiye'den toprak ve tazminat isteyecek ve alacak durumu olmadığına göre bu iki talebin yerine getirilmesinin gelecek kuşaklara bırakılmış olduğu sonucuna varılmaktadır.

Başkan Sarkisyan bu cevabının başında, kendi kuşaklarının görevini yaparak Karabağ'ı koruduğunu, diğer bir deyimle, Azerbaycan'dan aldığını, gelecek kuşakların ise kendi sorumluluklarını yerine getirmesi gerektiğini söylemiştir. Bu sorumluluğun neye ilişkin olduğu belirtilmemiş olmakla beraber, kendisine yöneltilen soru “Ağrı Dağı dâhil Batı Ermenistan'ın Ermenistan'la birleşmesinin mümkün olup olmayacağını” olduğundan

gelecek kuşakların sorumluluğunun bu olduğu, yani Ağrı dâhil Doğu Anadolu'yu Ermenistan'a bağlamak olduğu sonucuna varılmaktadır. Ancak Ermenistan Devlet Başkanı, bir ülkeden toprak ister duruma düştüğünü farkına varmış olmalı ki, bir ülkenin itibarının sahip olduğu toprağın büyüklüğüne bağlı olmadığını ifadeyle ve gençlere bazı makul öğütler vermek suretiyle ilk sözlerini hafifletmeye çalışmıştır.

Bu vesileyle Türkiye'den toprak almanın gelecek kuşakların görevi olduğu düşüncesinin sadece Başkan Sarkisyan'a ait olmadığını belirtelim. Selefî Robert Koçaryan'ın da bu anlamda sözleri vardır. Adı geçen 2005 yılı Nisan ayında yaptığı bir konuşmada hiçbir devlet kuruluşunun Türkiye'den toprak talebinde bulunmamış olduğunu belirttikten sonra kendi politikalarının “soykırımın” tanınmasını içerdiği ve gelecekteki başkan ve politikacıların bu tanınmanın yasal sonuçlarıyla ilgileneceklerini söylemiştir.²¹ Bilindiği gibi Ermenilerin indinde Türkiye'nin soykırım iddialarını tanınmasının sonuçları tazminat ödemek ve Ermenistan'a toprak vermektir.

Bu duruma göre, günümüz Ermeni kuşakları Türkiye'nin soykırım iddialarını tanınmasına çalışacaklardır. Esasen Başkan Sarkisyan, yukarıda değindiğimiz, Moskovskie Novosti mülakatında ve Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi konuşmasında bu hususu dile getirmiştir. Bu gün Ermenistan'ın Türkiye'den toprak ve tazminat isteyecek ve alacak durumu olmadığına göre bu iki talebin yerine

21 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 16-17, s. 27.

getirilmesinin gelecek kuşaklara bırakılmış olduğu sonucuna varılmaktadır. Bu durumda Ermenistan'ın Türkiye ile diplomatik ilişkiler kurmak, sınırı açtırmak ve başta ekonomik olanlar olmak üzere her türlü ilişkiyi geliştirmek istediği ancak bunların yanında Türkiye'den "soykırımı" tanımmasını da talep edeceği, bu başarılırsa gelecek Ermeni kuşaklarının da, uygun bir zamanda, Türkiye'den tazminat ve toprak isteyeceği anlaşılmaktadır.

Son olarak Başkan Sarkisyan'ın 23 Eylül 2011 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda yapmış olduğu konuşmada²² Türkiye ve soykırım konularındaki ifadelerine temas etmek istiyoruz.

Başkan konuşmasının Türkiye ile ilgili bölümünde Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesi sürecinin kendileri tarafından başlatıldığını iddia etmiş, iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurulması ve sınırın açılmasının bir diyalog başlatılması ve taraflar arasındaki güvensizlik, şüphe ve belirsizliğin giderilmesi için ilk adım oluşturabileceğini, Ermenistan'ın bu girişimi uluslararası toplum tarafından desteklenmiş olmasına karşın, Türkiye'nin protokollerin onaylanmasını ve uygulanmasını engellediğini öne sürmüştür.

Önce iki ülke ilişkilerinin normalleşme sürecinin Ermenistan tarafından başlatıldığının doğru olmadığını belirtelim. Normalleşme için Türkiye geçmişte birçok kez Ermenistan'la temas etmiş, 2005 yılında, soykırım konusunu kökünden çözümlenebilecek "Tarihçiler Komisyonu" önerisinde bulunmuş, ancak Başkan Koçaryan, Türkiye ile görüşmelerin yaratacağı tepkilerden çekinerek, bu konuda hareketsiz kalmayı veya savsaklamayı tercih etmiştir. Sarkisyan ise, daha cesur davranarak, Türkiye ile görüşmeleri kabul etmiştir.

Diğer yandan Sarkisyan'ın "iki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurulması ve sınırın açılmasının bir diyalog başlatılması ve taraflar arasındaki güvensizlik, şüphe ve belirsizliğin giderilmesi için ilk adım oluşturabileceğini" görüşü de dikkat çekmektedir. Çünkü Protokoller onaylandıktan ve uygulanmaya başlandıktan sonra "normalleşmenin" de gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Sarkisyan ise bunu ilk adım olarak görmekte ve açıkça söylemekle beraber başka adımlar atılması gerektiğini de ima etmektedir. Yukarıda da değindiğimiz gibi, genellikte Ermenilerin zihninde Protokoller onaylandıktan ve sınır kapısı açıldıktan sonra "soykırımın sonuçlarının" giderilmesine ilişkin aşamaların gerçekleşmesi gelmektedir. Bunlar tehirci uğramış kişilerin mallarının (mirasçılarının) geri verilmesi, ayrıca bu kişilere tazminat ödenmesidir. Manevi alanda ise Türkiye'nin tehirci için Ermenilerden özür dilemesi beklenmektedir. Taşnaklar ve diğer aşırı Ermeniler bunlara Türkiye'nin Ermenistan'a toprak vermesini de eklemektedir. Bu toprağın boyutu hakkında fikir birliği yoktur. Wilson Ermenistan'ından sadece Ağrı Dağı'nın verilmesine kadar çeşitli görüşlere rastlanmaktadır.

Başkan Sarkisyan konuşmasının soykırım ile ilgili bölümümde, sanki Ermenistan'ın bulunduğu bölgede bir soykırım tehlikesi varmış gibi, soykırımın

22 <http://www.president.am/events/statements/eng/?id=107>.

önlenmesi üzerinde durmuş ve soykırımı önlenmek için ise (geçmiş) soykırımları tanımak ve kınamak gerektiğini ifade etmiştir. Ermeni yazar ve siyaset adamları tarafından yıllardan beri ileri sürülen bu fikrin aslında yanlış olduğunu belirtmemizde yarar vardır. Zira dünyada hemen herkes Yahudilerin soykırımı uğradığını kabul etmekte ve bu olayı şiddetle kınamaktadır. Ancak bu kabul ve kınama, Rwanda ve Bosna soykırımlarının ve Darfur gibi soykırımı yakın bazı olayların meydana gelmesini önleyememiştir. Aslında Ermenilerin bu fikir üzerinde bu derecede durmaları, 1915 olaylarını ele almak için müsait bir zemin yaratmaktadır.

Başkan Sarkisyan konuşmasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun Ermenilere uyguladığı soykırımın birçok ülke parlamentosu, uluslararası kuruluşlar ve soykırımı konusunu inceleyen bilim adamları tarafından kabul edilip kınandığını, ancak Türkiye'nin böyle yapmamakla kalmayıp, insanlığa karşı işlenen bu feci suçu inkâr etme politikasını sürdürdüğünü söylemiştir. Bu sözler, Sarkisyan'ın Protokollerin Karabağ sorunu konusunda olumlu gelişmeler olmadan Türkiye tarafından onaylanmayacağını anlaşılmışından sonra, Türkiye'yi her fırsatta eleştirmek hatta yermek şeklinde özetlenebilecek tutumunun yeni bir tezahürünü oluşturmaktadır.

Başbakan Erdoğan Serj Sarkisyan'dan bir gün önce, 22 Eylül'de, Genel Kurulda konuşmuş olduğundan Sarkisyan'a bu düzeyde cevap vermek mümkün olamamıştır. Başbakan ise konuşmasında daha ziyade İsrail'in tutumu ve Filistin sorunu üzerinde durmuş ve Ermenistan ile olan sorunlara ve soykırım iddialarına değinmemiştir. Buna karşılık Azerbaycan topraklarının yasadışı işgalinin ve sona ermesi gerektiğini ve Karabağ anlaşmazlığının çözümsüz olarak kalmasının kabul edilemez olduğunu açık bir dille ifade etmiştir.

B. Diğer Ermeni Devlet Adamlarının Konuşmaları

Ermenistan'ın Türkiye'ye karşı izlemekte olduğu politikanın esasları Başkan Sarkisyan'ın yukarıda değindiğimiz beyanlarıyla belirlenmiş bulunmaktadır. Bu konuda Başbakan Tigran Sarkisyan ile Dışişleri Bakanı Edward Nalbantyan'ın da bazı beyanlarına kısaca değineceğiz.

Ermenistan'da başbakanlar, Sovyetler Birliği döneminden kalan bir uygulamaya göre, dış işlere pek karışmazlar, daha ziyade ekonomik konularla meşgul olurlar. Bu nedenle Başbakan Tigran Sarkisyan'ın Türkiye ile olan ilişkiler hakkında konuşması nadirdir. CNN'e verdiği bir mülakatta Türkiye hakkındaki bir soruya verdiği cevap bu nedenle ilginç olmuştur.

Başbakan, büyük bir ekonomisi ve G20 üyesi olan, bölgesinde önemli bir rol oynayan bir ülkeyle olan anlaşmazlıkların çözülmesinin güç olup olmadığı hakkındaki bir soruya cevaben, bunun sadece Ermenistan'ın sorunu olmadığını, Türkiye'nin siyasi ağırlığının -uluslararası kurallara uyarsa artacağını, ancak bu ülkenin komşularıyla sorunlar yaşamaya devam ettiğini, Türkiye'nin AB üyeliği

yolunda demokratik reformlar yapması gerektiğini, bu gerçekleşirse kendilerinin kolaylıkla Türkiye ile sürdürülebilir ilişkiler kurabileceklerini söylemiştir.²³

Bu cevapta en fazla dikkati çeken husus Tigran Sarkisyan'ın, Türkiye'yi komşularıyla sorunları olmakla eleştirilmesi ve ancak demokratik reformlar yapıp AB'ye katılması durumunda Ermenistan'la sürdürülebilir ilişkiler kurabileceğini belirtmesidir. Dört komşusunda ikisiyle diplomatik ilişkisi bulunmayan ve yeterince demokratik koşullara sahip olmadığı için devamlı eleştirilen bir ülke başbakanının Türkiye'den demokratik reform yapmasını istemesi kara mizah gibidir. Diğer yandan Türkiye ile ilişki kurulmasını Türkiye'nin AB üyesi olmasına bağlanması da, eğer bir dil sürçmesi değilse, Ermenistan yakın ve orta vadede Türkiye ile ilişki kurmayacağı kanısında olduğunu göstermektedir.

Ermenistan Dışişleri Bakanı Nalbantyan da Türkiye ile olan ilişkiler hakkında birçok kez konuşmuştur. Sözleri Başkan Sarkisyan'ın ifadelerine benzemektedir. Diğer yandan Nalbantyan'ın Türkiye'nin protokolleri önkoşulsuz olarak onaylaması gerektiği her fırsatta tekrarlamaktadır.

Bu arada Karabağ sorunu ile protokoller arasındaki ilişki hakkında bir gazetecinin kendisine sorduğu bir soruya verdiği cevap da ilginçtir. Gazeteci, Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi Başkanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun, Türkiye- Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesinin Karabağ sorunun çözümüne bağlı olduğunu ve bu konuda iki ülke arasında şifahi mutabakat olduğunu ve bunun Fransa, Rusya, ABD ve İsviçre Dışişleri Bakanları tarafından da kabul edildiğini söylediğini belirttiikten sonra bu konuda ne söyleyebileceğini sormuştur. Nalbantyan bunun bir saptırma olduğunu, Türkiye- Ermenistan ilişkilerinin normalleştirilmesinin hiçbir koşula bağlı olmayacağı konusunda iki ülke arasında mutabakat olduğunu ve imzalanmış bulunan Protokollerde de önkoşul bulunmadığını, Protokollerin imzalanmasında hazır bulunan tüm dışişleri bakanlarının protokollerin önkoşul olmadan onaylanmasını istediklerini, ABD Dışişleri Bakanı Bayan Clinton'ın da şimdi topun Türk tarafında olduğunu ifade ettiğini bu nedenle şimdi sorumluluğu karşı tarafa yüklemeye çalışmanın uygun olmadığını cevabını vermiştir.

Kısaca Nalbantyan Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesinin Karabağ Sorunu'nun çözümlenmesine bağlanmış olduğu ve bu konuda Türkiye ile Ermenistan arasında şifahi bir anlaşma olduğunu inkâr etmektedir. Bu durumda Türkiye, Protokolleri imzaladıktan sonra Karabağ sorunun ileri sürerek onaylamaktan imtina etmiş duruma düşmektedir. Oysa protokollerin imzalanmasından önceki döneme bakıldığında Başbakan Erdoğan'ın, protokoller konusunda birçok kez Türkiye'nin Azerbaycan aleyhinde olabilecek bir girişimi olmayacağını söylediği ve bu sözleri, protokollerin imzalanmasından beş ay kadar önce, 13 Mayıs 2009'da, Azerbaycan Millet Meclisinde de tekrarladığı görülecektir.²⁴

23 "CNN Aırs Interview With Armenia's Prime Minister", *Hetq*, 16 Haziran 2011.

24 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 32, s.18.

Görüldüğü üzere Başkan Sarkisyan ve diğer Ermeni devlet adamları Türkiye ile ilgili söylemlerinde sert ve uzlaşmaz mesajlar vermeye başlamışlardır. Bu şekilde davranmalarının amacı nedir? Sert mesajların Türkiye'yi etkilemeyeceği ve tutumunu değiştirmesini sağlayamayacağı açıktır. O nedenle bu şekilde davranılması, yakın ve hatta orta vadede, Türkiye ile normal ilişkiler kurulamayacağına inanmasından ileri gelse gerektir. Bu da önümüzdeki yıl Ermenistan'da Mayıs ayında parlamento ve 2013 Şubat ayında ise başkanlık seçimlerinin yapılacak olmasıyla açıklanabilmektedir. Girilmekte olan seçim döneminde Türkiye'yi ağır bir dille suçlamanın ve özellikle soykırım iddialarının tanınmasını istemenin prim yaptığı anlaşılmaktadır.

3. Protokollerin “Kadük” Olması

Türkiye’de, milletvekilleri seçimleri yapıldıktan sonra, bir önceki dönemde T.B.M.M.’e sunulan ve fakat kanunlaşmayan tasarılar, zamanını doldurmuş olduğu için (kadük olmak), geri çekilir. Yeni hükümet bunları uygun gördüğü takdirde tekrar Meclise sunar. Tamamen bir usul gereği olarak protokollerin Meclisten geri çekilmesi, Ermenistan’ın ve Diasporanın aşırı milliyetçi basınında, Protokollerinin Türkiye tarafından reddedildiği veya iptal edildiği şeklinde yorumlanmıştır.

Bilindiği üzere, Ermenistan Anayasa Mahkemesi’nin 12 Ocak 2010 tarihli kararıyla, soykırım iddialarının Türkiye ve Ermenistan tarafından beraberce incelenmesini önlemeye ve tarafların aralarındaki kara sınırını tanımalarına ilişkin Protokol maddesinin içeriğini değiştirmeye kalkışmasından sonra, Protokoller önemlerini büyük ölçüde yitirmiş ancak Türkiye Protokolleri T.B.M.M. gündeminde tutmuştu. Ermenistan ise, Türkiye önkoşul ileri sürmekten vazgeçinceye kadar, diğer bir deyimle Protokolleri Karabağ sorununa bağlamaktan vazgeçinceye kadar, Protokolleri kendi Parlamentosu gündeminden geçici olarak çıkartmıştı.

Artık Ermenistan’da protokollerle ilgili bu işlem yapılmamasına karşın, başta Taşnaklar olmak üzere Ermenistan’da ve Diaspora’daki milliyetçi çevreler Protokolleri tamamen reddetmesini ısrarla istemeye devam ettiler. Bu tutum söz konusu çevrelerin Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesini amaçlayan Protokolleri kendi gelecekleri için tehlikeli görmelerinden ileri gelmektedir. Bu nedenledir ki, Türkiye’de milletvekilleri seçimleri nedeniyle Protokoller kadük olunca bu durum Türkiye’nin Protokolleri iptal ettiği gibi gösterilmiş ve Ermenistan Hükümeti’nden de aynı yapıldığını istenmiştir.

Bu arada önemli bir soru, bu olumsuz gelişmeler karşısında Türkiye’nin protokolleri T.B.M.M.’ne geri göndermesinin gerekli olup olmadığıdır. Protokoller, bazı hususlarda belirsizlikler içermesine ve Ermenistan Anayasa Mahkemesi kararından sonra bu belirsizliklerin daha da artmasına rağmen, Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması’ndan sonra iki ülke arasında imzalanmış tek metin olmaları ve Türkiye ve Ermenistan arasında normal ilişkiler kurulması ve işbirliği yapılmasını amaçlamaları nedeniyle önemli belgelerdir. Bu itibarla muhafaza edilmelerinde

yarar vardır. Diğer yandan Ermenistan Anayasa Mahkemesinin kararı Türkiye'yi bağlamamakla ve Türkiye için Protokoller, metni açıkça ne ifade ediyorsa, o haliyle geçerli olmaktadır. O nedenle, siyasi koşullar uygun olduğunda, diğer bir deyimle Karabağ sorununda önemli gelişmeler sağlandığında, protokollerin onaylanması ve yukarıda değindiğimiz belirsizliklerin uygulama sırasında giderilmesine çalışılması veya bunu sağlamak üzere ek metinlerin imzalanması mevcut protokolleri geçersiz sayarak ileride yeni baştan yeni protokoller müzakere edilmesine tercih edilmelidir. Nitekim bu tür düşüncelerle olacak Türk Hükümeti Protokolleri Eylül 2011 ay sonunda T.B.M.M.'ne geri göndermiştir.

Ermenistan'ın Protokoller konusunda tutumu Başkan Sarkisyan'ın Erivan'da toplanan Ermenistan Büyükelçilerine 30 Ağustos 2011 tarihinde yaptığı bir konuşma ile açıklık kazanmıştır. Sarkisyan, protokollerin ucu açık olmadığını ve devamlı bir fırsat oluşturmadığını, birçok dost ülkenin kendilerine Türkiye parlamento seçimlerine kadar beklentilerini tavsiye ettiğini, bu nedenle Türkiye'nin durumunda bir değişiklik olup olmadığını önümüzdeki aylarda göreceğini, kararlarını ondan sonra vereceklerini, ancak seçimlerden sonra geçen iki ayın kendilerinde iyimserlik uyandırmadığını söylemiştir. Kısaca Sarkisyan kendilerinin protokollerden vazgeçmek istemiş olduklarını, bazı ülkelerin (ABD ve belki de Rusya) istemi üzerine bunu yapmayıp Türkiye'de seçimleri beklediklerini, ancak Türkiye tutum değiştirmese, yani Türkiye protokolleri Karabağ Sorununa bağlamağa devam ederse, protokollerden vazgeçebileceklerini ifade etmiştir.²⁵

Başkan Sarkisyan'ın protokollere önem vermez görünen bu tutumunun temelinde iç siyaset hesapları yatmaktadır.

Başkan Sarkisyan'ın protokollere önem vermez görünen bu tutumun temelinde iç siyaset hesapları yatmaktadır. Protokoller nispeten kısa zamanda Türkiye tarafından onaylanır ve Türk sınırı açılırsa bu durum, önümüzdeki başkanlık seçimlerinde, Sarkisyan'ın lehine olacaktır. Buna karşılık Protokoller onaylanmadan seçimlere girilmesi Başkan Sarkisyan'ı zor durumda bırakabilir. Bu nedenle Başkan Sarkisyan'ın bir bahane bularak başkanlık seçimlerinden önce Protokollerin geçersiz olduğunu ilân etmesi beklenebilir.

Aşağıda da açıklayacağımız gibi başkanlık seçimlerine daha bir buçuk yıl kadar olmasına rağmen Ermenistan şimdiden seçim havasına girmektedir. Bu dönemde, ilke olarak, ne Karabağ ne de Türkiye ile ilişkiler konularında Ermenistan'dan olumlu adımlar atması, taviz verildiği şeklinde yorumlanacağı için, zordur.

Türkiye-Ermenistan ilişkileri Ermenistan'a seçimler olduktan sonra düzelebilir mi? Türkiye'nin bugünkü politikasına göre bu, Karabağ sorunun çözümü yönünde önemli ilişkiler olmasına bağlıdır. Ancak bu gerçekleşse, protokoller yürürlüğe girerse ve Türk sınırı açılırsa bu kez Ermenistan'ın, soykırım iddialarının 100. yılını dikkate alarak, Türkiye'den, yukarıda da değindiğimiz gibi, tehciye uğrayanların

25 <http://www.president.am/events/news/eng/?id=1745>.

torunlarına tazminat verilmesi, mallarının iadesi, Türkiye'deki Ermeni eserlerinin onarılması gibi taleplerine ek olarak soykırım iddialarının tanınması da isteyebilir.

Bu hale göre Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesi, Ermenistan'ın açıklamaya çalıştığımız sert ve tavizsiz politikası dolayısıyla halihazırda çıkmaza girmiş durumdadır

4. Ermenistan ve Moskova Antlaşması'nın 90. Yılı

Başbakan Erdoğan'ın Mart ayında Rusya Federasyonu'na yaptığı ziyaret aynı zamanda 16 Mart 1921 tarihinde S.S.C.B. ile Ankara Hükümeti arasında imzalanan Dostluk ve Kardeşlik Antlaşması'nın 90. yıldönümüne rastlamıştır. Başbakan Erdoğan bu vesileyle Başkan Medvedev'e söz konusu Antlaşmanın orijinalinin bir fotokopisini hediye etmiş Başkan Medvedev ise kendisine Antlaşmanın imzası sırasında çekilmiş bir fotoğraf vermiştir.²⁶

Moskova Antlaşması'nın Ermenistan'ın rızası ve katılımı olmadan yapıldığı veya bir antlaşmanın taraf olmayanları bağlayamayacağı gibi itirazlar, o tarihte bir Ermenistan devleti olmadığı için, geçerli değildir.

Bu olay Ermenistan milliyetçi çevrelerinde tepkilere yol açmıştır. Bunun nedeni Moskova Antlaşması'nın Sovyetler Birliği ile Türkiye arasındaki sınırı saptaması ve bu sınırın Ermeni milliyetçilerinin "Batı Ermenistan" diye

adlandırdıkları Doğu Anadolu'nun Türkiye'ye ait olduğunu tescil etmesi ve böylelikle "Büyük Ermenistan" hayallerine son vermesidir.

Taşnak Partisi bu konuda bir bildiri yayımlayarak²⁷ Moskova Antlaşması'nın geçersiz olduğunu ileri sürmüştü ve bunu şu hususlara bağlamıştır: Bu Antlaşma Ermenistan'ın katılımı ve rızası olmadan yapılmıştır. Antlaşmalar sadece imzalayanları bağlar, taraf olmayanlar (Ermenistan gibi) için yükümlülükler veya haklar yaratamaz. Moskova Antlaşması'nın imzalandığı tarihte S.S.C.B. uluslararası alanda tanınmış bir ülke değildi, o nedenle uluslararası anlaşma yapamazdı.

Bu konuda Taşnak Partisi'nin yanıldığı veya görmezden geldiği nokta Ermenistan Cumhuriyeti'nin 1920 yılında ortadan kalkmış ve topraklarının S.S.C.B.'ne bağlanmış olmasıdır. O itibarla Moskova Antlaşması'nın Ermenistan'ın rızası ve katılımı olmadan yapıldığı veya bir antlaşmanın taraf olmayanları bağlayamayacağı gibi itirazlar, o tarihte bir Ermenistan devleti olmadığı için, geçerli değildir. O tarihte S.S.C.B.'nin uluslararası alanda tanınmadığı için uluslararası bir antlaşma yapamayacağı fikri de yanlıştır. Moskova Antlaşması iki taraflıdır ve hükümleri

26 "Salt in the Wound Erdoğan Thanks Russia for Historic Treaty Armenians Consider Illegal", *Armenia.now*, 17 Mart 2011.

27 "ARF Calls Kars Treaty Invalid, Urges End To Protocols", *Asbarez*, 15 Mart 2011.

başka ülkeleri ilgilendirmemektedir. Ayrıca bu antlaşmayı imzalayan S.S.C.B. ve Ankara Hükümeti birbirlerini o tarihte tanımışlardır.

Taşnak Bildirisi yukarıda değindiğimiz hususlara dayanarak, Moskova Antlaşması'nın, uluslararası hukuka göre, yasadışı ve hükümsüz olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca Ermenistan'ın Moskova Antlaşması'nı ve aynı konuları ele alan 13 Ekim 1921 tarihli Kars Antlaşması'nı tanımadığını ilân etmesini istemiştir. Bildiri aynı zamanda Ermenistan'ın, Türkiye- Ermenistan Protokollerinden çekilmesini de talep etmiştir.

Bu münasebetle söz konusu bildirin Mustafa Kemal'den "kaçak bir cani ve Türk Divan-ı Harbi tarafından ölüme mahkûm edilmiş bir kişi" olarak bahsetmesi de dikkati çekmektedir.

Taşnaklar ayrıca Erivan'da Rusya Federasyonu Büyükelçiliği önünde protesto gösterisi yapmışlardır.²⁸

Ermenistan Hükümeti, Rusya ile ilişkilerini zedeleyebileceği endişesiyle, bu olaya tepki göstermemiştir. Ancak hükümet koalisyonunun büyük ortağı Cumhuriyetçi Parti'nin Parlamento Grup Başkanı Edvard Şarmazanov, Taşnakların bildirisinde yer alan hususlara benzer bir şekilde konuşarak, Ermenistan katılmamış olduğu için Moskova Antlaşması'nın yasal olmadığını söylemiş, ancak Ermenistan ve Rusya'nın iyi ilişkiler içinde olduğunu da belirterek bu olayla günümüzdeki Ermenistan-Rusya ilişkilerini ayırmaya çalışmıştır.

5. Rusya'nın Tutumu

Kafkasya'daki tüm sorunlar gibi Türkiye- Ermenistan ilişkileri bakımından da Rusya'nın tutumu birinci derecede önem arz etmektedir.

Ermenistan bağımsızlığını kazanmasıyla birlikte Karabağ Sorunu'nda Azerbaycan'a karşı saldırgan bir politika izlemiş ve Azerbaycan'ın içinde bulunduğu istikrarsızlıktan yararlanarak Karabağ'ı ve ayrıca bu bölgeyi çevreleyen yedi Azerbaycan ilini (rayon) ele geçirmişti, ancak bu işgali yasal hale getirememişti. Bugün hiçbir ülke Karabağ'ın Ermenistan'a ait veya bağımsız olduğunu kabul etmiş değildir. Diğer yandan Türkiye'nin çekincesiz bir şekilde Azerbaycan'ı desteklemesi ve bir savaş halinde Azerbaycan'ın yanında yer alması olasılığını Ermenistan, bekası için, bir tehlike olarak görmektedir. Gerek statükoyu (Karabağ ve yedi ilin işgalini) sürdürebilmek gerek Türkiye'ye karşı kendini koruyabilmek için Ermenistan Rusya'ya muhtaç duruma düşmüştür. Rusya ise Ermenistan'ı, Gümrü'de büyük bir askeri üs bulundurmak ve ülke ekonomisinde Rusya'ya öncelik sağlamak koşullarıyla fiilen himayesi altına almıştır. Halen Ermeniler Rus şemsiyesi altında kendilerini güvende hissetmektedirler. Rusya ise Ermenistan'a sağladığı himayenin diğer ülkeleriyle arasında bir sorun

28 "90 Years of Bigotry", *Yerkir.am*, 15 Mart 2011.

oluşturmamasına, diğer bir deyimle Ermenistan'ı kazanmasının diğer ülkeleri kaybetmesi sonucunu vermemesine çalışmaktadır. Azerbaycan ile iyi ilişkiler kurmuş olduğuna göre bunda başarı da sağlamıştır.

Türkiye'ye gelince. Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sonra Türkiye-Rusya ilişkileri, ekonomik temel üzerinde süratle gelişmiş, siyasi alanda da ciddi bir sorunla karşılaşmamıştır.

Türkiye, Rusya ile mümkün olduğu kadar ilişkilerini geliştirmeyi arzu etmektedir. Bu çerçevede Başbakan Erdoğan Mart ayında Rusya'yı ziyareti sırasında Rusya, Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan'ın bir "Kafkasya İşbirliği Konseyi" kurmalarını önermiştir. Bu arada Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki sorunların çözümünün Türkiye-Ermenistan arasındaki sorunların çözümünde büyük bir rol oynayacağını ifade etmiştir.²⁹ Diğer yandan, yukarıda da değindiğimiz gibi, Başbakan Erdoğan'ın ziyareti Türkiye ile Ermenistan arasındaki sınırı saptayan Moskova Antlaşması'nın imzalanmasının 90. yıldönümüne rastlamış ve dostluk duygularının yenilenmesine yol açmıştır. Türkiye ve Rusya arasındaki bu yakınlaşma Ermenistan'da endişe ile karşılanmıştır. Hükümet koalisyonunun en büyük partisi olan Cumhuriyetçilerin Parlamento Grup Başkanı Galust Sahakyan, Türkiye ve Rusya'nın ortak yaklaşımları olmasını Ermenistan'ın istemediğini, Rusya'nın Türkiye'ye yaklaşmasının kendileri için zor olduğunu, Rusya Ermenistan'ın stratejik ortağı olduğu için milli çıkarlarına uygun düşmediğini söylemiştir.³⁰ Dışişleri Bakanı Nalbantyan ise bu konuda, farklı bir görüş sergileyerek Ermenistan-Rusya ilişkilerinin gayet sağlam temelleri bulunduğu için, yabancı bir ülke liderinin Moskova'ya yaptığı bir ziyaretin ilişkilere olumsuz etki yapamayacağını belirtmiştir.³¹

Rusya Dışişleri Bakanlığı, olasılıkla Ermenistan'ın talebi üzerine Türkiye ile ilişkiler hakkında bir açıklama yapmak gereğini duymuştur. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Alexander Lukashevich bu konuda Rusya'nın Ermeni-Türk yakınlaşmasına karışmayacağını, ancak iki devlet arasındaki ilişkilerin normalleşmesinden memnunluk duyacağını, her şeyden önce Ermeni-Türk yaklaşmasının ikili bir konu olduğu ve bu sürecin iki ülkenin ilişkileri ve işbirliği ile Kafkas bölgesi için iyi sonuçlar vermesini dilediklerini söylemiştir.³²

Sonuç olarak Kafkaslardaki durumundan memnun olan Rusya bu durumunu sıkıntıya sokacak herhangi bir harekette bulunmamayı yeğlemekte olduğu ve bu çerçevede, Türkiye ile Ermenistan arasında normal ilişkiler kurulmasına karşı olmamakla beraber, bu ilişkilerin kurulması sürecine karışmak istemediği görülmektedir.

29 "Russia, Turkey Working Together to Solve Caucasus Issues, Turkish Premier", *Anadolu Ajansı*, 16 Mart 2011.

30 "Russia-Turkey Rapprochement Hard for Armenia", *News.am*, 17 Mart 2011.

31 E. Nalbandian, "Improving Russian-Turkish Relations Cannot Impact on Armenian-Russian Relations", *Panorama*, 18 Mart 2011.

32 "Armenia-Turkey Rapprochement is bilateral Affair, Russian Foreign Minister", *Interfax*, 17 Mart 2011.

6. ABD'nin Tutumu

Rusya'nın, Türkiye- Ermenistan ilişkilerine karışmak istemez tutumuna karşın ABD iki ülke arasındaki anlaşmazlıkların bir an önce çözümlenmesini istemekte ve bu yönde çaba göstermektedir. Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı Philipp Gordon bu konuda Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesinin Güney Kafkaslarda istikrar ve güvenliği güçlendireceğini söylemiş, ABD'nin başından beri bu süreci desteklediğini ve ABD Dışişleri Bakanı'nın bu yönde bizzat her türlü çabayı harcadığını ifade etmiştir.³³ Gerçekten de Bayan Clinton uygun olan her fırsatta iki ülke yakınlaşmasını ABD'nin desteklemeye hazır olduğunu ifade etmektedir. Ancak iki ülke ilişkilerinin normalleşmesi konusunda ABD'nin daha ziyade Ermeni görüşlerini desteklediği de görülmektedir. Philipp Gordon, Türkiye'nin ilişkilerin normalleşmesini Karabağ sorununda ilerleme olmasına bağladığını, ancak ABD'nin bununla mutabık olmadığını, zira iki tarafın da, diğer sorunlara bağlamadan Protokolleri onaylaması gerektiğini söylemiştir.³⁴

Kısaca, ABD Türkiye-Ermenistan arasındaki sorunların çözümünden yanadır ve Rusya'nın aksine, mümkün olursa, bu konuda bir rol oynamayı da arzu etmektedir. Ancak Ermenistan'ın Türkiye ile normal ilişkiler kurulması sürecini durdurmuş olması, diğer yandan ABD Ermenilerin çekincesiz bir şekilde Ermenistan'ı desteklemeleri ABD'nin hareket alanını kısıtlamaktadır.

II- ABD KONGRESİNE SUNULAN KARAR TASARILARI VE TÜRKİYE'YE ABD BÜYÜKELÇİSİ ATANMASI

Parlamentoların asli görevi ülkelerini ilgilendiren kanunlar çıkarmaktır. Bunun yanında, bazı ülkelerde ve özellikle ABD'de, Kongre'nin kanun niteliğinde olmayan kararlar almakta olduğu görülmektedir. Bu kararlara uyulması veya talep ettikleri hususların yerine getirilmesi zorunlu değildir. O nedenle söz konusu kararların Meclislerin belirli bir konudaki görüşlerini yansıtan ve bu konularda tavsiyelerde bulunan metinler olarak görmek doğrudur. Uyulması zorunlu olmamak ve hukuki bir sonuç doğurmamakla beraber söz konusu kararların “manevi” bir etkisi olduğunda kuşku bulunmamaktadır. Diğer yandan ABD'de etnik azınlıklar, geldikleri ülkenin lehine ve o ülke ile sorunları bulunan ülkelerin aleyhine bu tür kararları aldirmek için zaman zaman yoğun çaba harcamaktadırlar. Kongre üyeleriye, çok kez ülkelerinin dış politikasını dikkate almadan, seçmenlerinin taleplerin yerine getirmeye çalışmaktadırlar.

Amerikan Kongresi'ne, 2011–2012 yıllarını kapsayan 112. döneminin başlamasından kısa süre sonra, Türkiye aleyhinde bazı karar tasarıları sunulmaya başlanmıştır. Bunlar, tarih sırasına göre şunlardır:

- Ekümenik Patrikhane'nin (İstanbul Rum Patrikhanesi'nin) hakları ve

33 “USA Disagree With Ankara Over Armenian-Turkish Relations”, *Medimax*, 4 Mart 2011.

34 “Gordon: The Problem Is Not in Minsk Group”, *Largir*, 3 Mart 2011.

dini özgürlüklerine saygı gösterilmesini Türkiye’den isteyen 3 Mart 2011 tarihli ve H.RES.180 sayılı Karar Tasarısı

- Ekümenik Patrikhane’nin (İstanbul Rum Patrikhanesi’nin) Heybeliada’daki Ruhban Okulu’nun koşulsuz olarak ve daha fazla gecikmeden açılmasının kolaylaştırılmasını Türkiye Hükümeti’nden isteyen 24 Mayıs 2011 tarihli ve S.RES. 196 sayılı Karar Tasarısı
- Ermeni Soykırımı hakkındaki Birleşik Devletler kayıtlarının teyidini isteyen 14 Haziran 2011 tarihli ve H.RES.304 Karar Tasarısı
- Ülkesindeki Hıristiyan eserleri korunmasını ve el konmuş kilise mallarını iade etmesini Türkiye Cumhuriyeti’nden talep eden 15 Haziran 2011 tarihli ve H.RES.306 sayılı Karar Tasarısı

Görüldüğü üzere söz konusu tasarıların hepsi Osmanlı İmparatorluğundan ayrılmış Rum ve Ermeni etnik azınlıkları ilgilendirmektedir. İlk ikisi Fener Patrikhanesi ile Heybeliada Ruhban Okulu’na dairedir. Üçüncüsü Ermeni soykırım iddialarına ilişkin son on yıl içinde çeşitli kez Kongre’ye sunulmuş bir tasarıdır. Dördüncüsü ise nispeten yeni bir konuya, Türkiye’deki Hıristiyan eserlerinin korunması ve sahiplerine iade edilmesine ilişkindir. Söz konusu tasarılar hakkında aşağıda kısa bilgi veriyoruz.

1. Rum Patrikhanesi’ne İlişkin H.RES.180 Sayılı Tasarı

Bu tasarıların gerekçesinde gerçekliği veya anlamı tartışılabilir birçok husus bulunmaktadır. Dergimizin esas konusu Türkiye’deki Rum azınlık olmadığından bunlar üzerinde durulmayacaktır. Tasarıda Türkiye’den kısaca şu hususlar talep edilmektedir. Türkiye’nin ayrımcılığın her türünü, özellikle ırk ve dini olanlarını ortadan kaldırılması ve derhal Ekümenik Patriğin uluslararası tanınmasını ve devamlılığını sağlaması, Patrikhane’ye sadece Türk vatandaşı olanların değil tüm ülkelerden gelen rahipleri eğitme hakkının verilmesi, Patrikhane’nin insan haklarına ve mülkiyet haklarına saygı gösterilmesi. Tasarı ayrıca kendi toplumunu modernleştirilmesi ve demokratlaştırması da dâhil olmak üzere, Türkiye’den bazı talepler ileri sürmekte ve tavsiyelerde bulunmaktadır.

Tasarı Temsilciler Meclisi New York üyesi olan Carolyn B. Maloney tarafından verilmiş ve 18 Meclis üyesi de temsilci de üyesi ortak sunucu olmuştur. İçlerinden üçünün adlarından Yunan asıllı oldukları anlaşılmaktadır. Ayrıca beş de Musevi vardır.

2. Heybeliada Ruhban Okulu’na İlişkin Tasar, S.RES.196

Senato’ya verilen bu tasarı, bir önceki tasarıdan değişik bir üslupla kaleme alınmıştır. Başbakan Erdoğan ile Rum Patriği Bartolomeos arasındaki “tarihi

toplantının” memnuniyetle karşılandığı belirtildikten sonra Türk Hükümeti’nin Sümela Manastırı’nda Patriğin ayin yapılmasına izin verilmesinden ve Büyükkada’daki Rum Yetimhanesi’nin Patrikliğe iade edilmesinden memnunluk duyulduğu belirtilmekte, Türk Hükümeti’nden, Heybeliada’daki Ruhban Okulu’nun koşulsuz olarak ve gecikmeden Patrikhane’ye iade edilmesini kolaylaştırması ve Patrikhane’nin uzun zamandan beri dile getirdiği diğer istekleriyle ilgilenmesi istenmektedir.

Bu tasarı Senatör Benjamin L. Cardin tarafından verilmiştir. Ayrıca beş ortak sunucusu vardır. Bunlardan Senatör Robert Menendez Ermeni yanlısı olmakla özellikle tanınan bir kişidir.

Yukarıda değindiğimiz iki tasarının da İstanbul Rum Patrikhanesi’nin bilgisi ve muhtemelen talebi üzerine Temsilciler Meclisi ve Senato’ya sunulmuş olduğundan kuşku duyulmamaktadır. Diğer bir deyimle Patrikhane’nin bazı sorunlarının çözümü için ABD Kongresi bir baskı aracı olarak kullanılmaya çalışıldığı görülmektedir.

3. Ermeni Soykırım İddialarına İlişkin Tasarı, H.RES.304

Bu tasarı “Amerika Birleşik Devletleri Belgelerindeki Ermeni Soykırımının Teyidi” başlığını taşımaktadır. Ermeni yandaşlığında nispeten yeni bir isim olan Illinois Eyaleti’nden Temsilciler Meclisi üyesi Robert J. Dold tarafından 24 Haziran 2011 günü verilmiş ve 57 üye tasarıya ortak sunucu olmuştur. Ekim 2011 başı itibarıyla bu sayı 82’dir.

Söz konusu tasarı Temsilciler Meclisi’nin geçen döneminde sunulmuş olan ve H.RES.252 sayısını taşıyan tasarının aynıdır. Bu metin son on yıl içinde, Temsilciler Meclisi’nin tüm dönemlerinde verilmiştir. Bilindiği üzere bunların hiç biri kabul edilmemiş ancak kabul edilme olasılıkları bazen Türkiye- ABD ilişkilerinde bunalımlara yol açmıştır. Sonunda, ABD Hükümetlerinin (bazen bizzat ABD Başkanın) müdahalesiyle tasarılar oya konmamıştır.

Söz konusu tasarıların amacı bir Ermeni soykırımı olduğunu resmen ABD Kongresi’ne ve Hükümeti’ne kabul ettirmektir. Uzun bir metin olan tasarıda, gerekçe bölümünde soykırım savının kanıtlanması amacıyla birçok açıklama yer almaktadır. Bunlardan bazılarında maddi hatalar bulunmaktadır. On yılı aşan bir süreden beri bu yanlışlar çeşitli Türk kuruluş ve kişileri tarafından Temsilciler Meclisi’nin dikkatine getirilmişse de dikkate alınmamıştır.³⁵ Bu durum tasarının amacının gerçeklere değinmekten ziyade, bazı siyasi hesaplarla, ABD’deki Ermeni toplumunu tatmin etmek olduğu görülmektedir.

Son tasarının zamanlamasında dikkati çeken iki husus olduğu görülmektedir.

35 Bkz. Prof.Dr. Kemal Çiçek, “Ermeni Yasa Tasarısının İçeriği ve İddialara Verilen Cevaplar”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 23–24, ss. 103–118.

Birincisi tasarının ülkemizdeki seçimlerden hemen sonra sunulmuş olmasıdır. Aslında seçimlerimiz ile bu tasarı arasında herhangi bir ilişki bulmak zordur. Olsa olsa tasarı seçimlerden hemen evvel veya seçimler sırasında sunulsaydı bunun Türkiye’de esasen mevcut Amerikan karşıtlığını daha da arttırabileceği düşünülmüş olabilir.

Zamanlama hususunda daha gerçekçi bir tahmin ikinci bir “Mavi Marmara” olayına karşı Türkiye’ye bir uyarıda bulunulmuş olmasıdır. Temsilciler Meclisinde Musevi asıllı üyelere yarısından çoğunun bu tasarıya ortak sunucu olması konunun İsrail’le de ilgili olduğunu düşündürmektedir.

Tasarının Temsilciler Meclisi tarafından kabul edilip edilmeyeceğine gelince. Ortak sunucuların sayısının henüz az olması şimdilik buna olanak vermemektedir. Ancak Ermeniler ortak sunucu sayısının artması için çaba göstereceklerdir. Bu sağlandığı takdirde tasarının Dışişleri Komitesi’nde oylanması, oradan da Meclis Genel Kurulu’nda oya sunulması gerekecektir. Yukarıda da değindiğimiz gibi şimdiye kadar ABD Hükümetleri veya bizzat Başkanlar, nüfuzlarını kullanarak, bunu önlemişlerdir. Bu kez de böyle olması, hatta belki de Tasarının Dışişleri Komitesi’nden dahi geçmemesi mümkündür. Diğer yandan Temsilciler Meclisi’nde çoğunluğa sahip olan Cumhuriyetçiler genelde “Ermeni tasarılarına” karşı mesafelidir.

Sonuç olarak söz konusu tasarının kabul edilme olasılığı azdır ancak Türkiye-ABD arasında ciddi anlaşmazlıklar olduğu veya bunalımlar yaşandığı hallerde bu tasarının kabul edilme şansı olabilir.

4. Türkiye’deki Hıristiyan Eserleri Korunmasının ve El Konmuş Kilise Mallarını İade Edilmesine İlişkin Tasarı H.RES.306

15 Haziran 2011 tarihinde ABD Temsilciler Meclisi’ne, Cumhuriyetçi üye Edward R. Royce tarafından “Hıristiyan Eserlerinin Korunmasının ve El Konmuş Kilise Mallarının İade edilmesinin Türkiye Cumhuriyeti’nden Talep Edilmesi” başlığını taşıyan bir karar tasarısı sunulmuştur.

Tasarının gerekçesinde, özetle, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi’nin herkese düşünce, vicdan ve din özgürlüğünü ve ayrıca dinini açıklama, öğretim, uygulama, ibadet etme özgürlüğünü tanıdığı, bu çerçevede Türkiye’nin de tüm vatandaşlarına ve dini azınlıklarına düşünce, vicdan ve din özgürlüğü tanımaya mecbur olduğu belirtilmektedir.

Ardından Osmanlı İmparatorluğu’nun baskı ve kasıtlı olarak yok etmesi sonucu olarak bu ülkedeki eski Hıristiyan halklardan şimdi geriye küçük bir kesim kaldığı belirtilmekte, bu arada yok edilenler arasında 2.000.000 Ermeni, Rum, Asurî, Pontus’lu Rum ve Süryani’den söz edilmektedir.

Türkiye Cumhuriyeti ise sınırları içindeki Hıristiyan Eserlerinin birçoğunun yok

edilmesinden ve çalınmasından sorumlu tutulmakta, ülkesinde kalan Hıristiyanlarının ibadetlerini engellediği ileri sürülmekte, diğer yandan son on yıl içinde dini azınlıkların durumunun düzeltilmesine yönelik reformların yeterli olmadığı belirtilmektedir.

Son olarak Türkiye'den, uluslararası anlaşmalar ve insan hakları kanunu (?) gereğince yükümlülüklerini yerine getirmesi istenmekte ve bu çerçevede şu hususlar belirtilmektedir: Dini ayrımcılığın her türüne son verilmesi, kiliselerde ve diğer dini yapılarda, bir engelleme ve kısıtlama olmadan, ibadet yapılmasına, dini eğitim verilmesine, din adamlarının eğitilmesine, atanmasına, cemaat toplantıları yapılmasına, sosyal hizmetler verilmesine müsaade edilmesi, kiliselerin, diğer ibadet yerlerinin, manastırların, okullarının hastanelerin, anıtların ve diğer dini yapıların, ayrıca dini taşınır malların hak sahiplerine geri verilmesi ve kiliselerin diğer ibadet yerlerinin, manastırların, okullarının hastanelerin, anıtların ve diğer dini yapıların, bir engelleme ve kısıtlama olmadan, muhafazasına, yeniden inşa edilmesine ve onarılmasına izin verilmesi.

Yukarıda geniş bir özetini vermeye çalıştığımız söz konusu karar tasarısını okuyanlar, konuyu bilmedikleri takdirde, şöyle bir kanı sahibi olabilirler: Osmanlı İmparatorluğu döneminde ülkedeki 2.000.000'dan fazla Hıristiyan öldürülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti döneminde ülkedeki Hıristiyan eserleri yok edilmiş veya çalınmıştır. Türkiye Cumhuriyeti halen ülkesindeki Hıristiyanlara ayrımcılık yapmakta, ibadetlerine, dini eğitim vermelerine, din adamlarını eğitilmelerine, atamalarına, cemaat toplantıları yapılmalarına, sosyal hizmetler verilmelerine engellemeler ve kısıtlamalar getirmektedir. Bazı kiliseler ve diğer ibadet yerleri, manastırlar, okullar hastaneler, anıtlar ve diğer dini yapılar ve dini taşınır mallar hak sahiplerine geri verilmemektedir. Ayrıca bu yerlerin muhafazasına, yeniden inşa edilmesine ve onarılmasına da karşı çıkmaktadır.

Kongreye sunulan bir metnin bu kadar uydurma ve abartma içermesi şaşırtıcıdır. Kısa bir inceleme Türkiye'deki Hıristiyanların, bazı sorunları olmakla beraber, esas itibariyle her türlü dini özgürlükten yararlandıklarını, kiliselerin açık olduğunu, dini eğitime bir engelleme getirilmediğini, ayrıca cemaat okullarının bulunduğunu, Vakıflar Kanunu'na uyulduğu sürece de dini yapıtlarla ilgili bir sorun olmadığını göstermektedir. Heybeli Ada Ruhban Okulu gibi bazı sorunların ise Türkiye'nin eğitim mevzuatına uyulduğu takdirde çözümlenmesinde bir engel yoktur. Birinci Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı sonrasında Müslüman olmayan azınlıklarının terk ettikleri dini yapılara gelince, cemaat bulunmadığı için bunların dini olmayan amaçlar dışında kullanılmış olması gayet doğaldır. Bu arada son yıllarda, Ahtamar Kilisesi gibi sanatsal değeri olan yapıtların veya yeterince cemaati bulunan yerlerdeki yapıtların Devlet tarafından büyük masraflarla restore edilerek ibadete açılmakta olduğu da unutulmamalıdır. Kanımızca Türkiye'deki Hıristiyanlar Devletin kendilerine en fazla yardım ettiği bir dönem içinde bulunmaktadırlar. Hal böyle iken söz konusu karar tasarısının hazırlanmasına neden ihtiyaç duyulmuştur?

ABD'deki militan Ermeniler son aylarda Kongre'den soykırım iddialarını kabul

eden bir karar geçirememiş ve Başkan Obama'ya soykırım sözcüğünü telaffuz ettirememiş olmanın yarattığı bir düş kırıklığı içindedir. ABD Musevilerinin bir bölümü de, İsrail ile ilişkileri nedeniyle Türkiye'ye karşı vaziyet almıştır. Bu iki grup, Kongre'nin bazı üyelerinin katılımıyla Türkiye'ye karşı bir propaganda kampanyası başlatmaya çalışmaktadırlar. Bu amaçla ABD'de daima dikkat çeken soykırım iddialarından başka, kamuoyunun özellikle duyarlı olduğu dini özgürlüklerden ve özellikle Hıristiyanların haklarının korunması konusundan yararlanmak istemektedirler.

Bu tespitimizin birinci kanıtı, birbiriyle fazla ilgisi olmayan soykırım iddiaları ve Hıristiyanların hakları hakkındaki iki ayrı karar tasarısının aynı zamanda

ABD'deki militan Ermeniler son aylarda Kongre'den soykırım iddialarını kabul eden bir karar geçirememiş ve Başkan Obama'ya soykırım sözcüğünü telaffuz ettirememiş olmanın yarattığı bir düş kırıklığı içindedir.

Temsilciler Meclisi'ne sunulmuş olmasıdır. İkincisi ise her iki karar tasarısındaki ortak sunucuların büyük bir bölümünü aynı kişilerin oluşturmasıdır.³⁶ Bu kampanyanın ne derecede başarılı olabileceğine gelince. Bu her şeyden önce Türk-Amerikan ilişkilerine bağlıdır. Bu ilişkiler, ciddi bunalımlar olmadan normal olarak geliştiği sürece Türkiye aleyhindeki karar tasarılarının kabul edilmesi ve dolayısıyla söz konusu kampanyanın başarılı olması zordur.

H.RES.306'ya dönersek Temsilciler Meclisi Dışişleri Komitesi Başkanı Ilena Ros-Lehtinen'in bu tasarıdan imzasını çekmesi üzerine

tasarının Komite'de kabulü olasılığı çok azalmıştı. Bunun üzerine, yukarıda değindiğimiz Türkiye aleyhtarı grup, bu tasarının ana maddelerinin, ABD Dışişleri Bakanlığı'na 2012 yılında harcama yetkisi veren kanun tasarısının (Foreign Relations Authorization Act, Fiscal Year 2012) içine konmasına çalışmaya başlamışlardır. Bu kanun tasarısı dış politika konusunda Amerikan Dışişlerine bazı direktifler verilmesini ve dış politika alanında yapılacak harcamalara sınırlamalar getirilmesini amaçlamaktadır. Komitenin eski Başkanı ve Türkiye aleyhindeki girişim ve eylemleriyle ünlü Howard Berman ile David Cicilline Türkiye'deki kiliseler konusunda H.RES.306'ın son bölümünde yer alan hususların Dışişleri Bakanlığı'na harcama yetkisi veren kanuna konmasını komiteye teklif etmişlerdir. Bu teklif Ermeniler tarafından büyük bir kampanya açılarak desteklenmiştir. Amerika'daki Ermeni kiliseleri, başta Batı Yakası Başpiskoposu Moushegh Mardirossian ve Doğu Yakası Başpiskoposu Oshagan Choloyan olmak üzere, bu kampanya'ya katılmışlardır.³⁷ Ayrıca kampanya Amerika'daki Rumlar ve Süryaniler tarafından da desteklenmiştir.

36 Gary Ackerman (NY), Joe Baca (CA), Howard L. Berman (CA), Bruce L. Braley (IA), Judy Chu (CA), David N. Cicilline (RI), Jim Costa (CA), Joseph Crowley (NY), Jeff Denham (CA), Eliot L. Engel (NY), Anna G. Eshoo (CA), Barney Frank (MA), Elton Gallegly (CA), James R. Langevin (RI), Daniel E. Lungren (CA), Carolyn B. Maloney, Thaddeus G. McCotter (MI), James P. McGovern (MA), Grace F. Napolitano (CA), Devin Nunes (CA), Frank Pallone Jr. (NJ), Steven R. Rothman (NJ), John P. Sarbanes (MD), Adam B. Schiff (CA), Brad Sherman (CA), Jackie Speier (CA), Frank R. Wolf (VA)

37 "House Committee Passes 'Return of Churches' Amendment 43-1", *Asbarez*, 20 Temmuz 2011.

Türkiye aleyhine olmakla beraber, soykırım iddialarını içermeyen bu tasarı Dışişleri Komitesinde 43'e karşı bir oyla, 20 Temmuz 2011 tarihinde kabul edilmiştir.

Kabul edilen metinde, özetle, ABD Dışişleri Bakanı'ndan Türkiye önderleri ve diğer Türk resmi kişilerle olan temaslarında Türkiye'nin şunları yerine getirmesini vurgulaması istenmektedir:³⁸

1. Her tür dini ayrımcılığa son verilmesi
2. Hıristiyan Kiliselerinde dini ayinler ve sosyal faaliyetler yapılmasına izin verilmesi
3. Hıristiyan kiliselerin, diğer ibadet yerlerinin, dini yapıların ve dini taşınır malların hak sahiplerine geri verilmesi
4. Bu yapıların onarımına izin verilmesi

Dışişleri Komitesi'nin bu kararı ABD'de Ermeni çevrelerinde büyük memnuniyet uyandırmıştır. Ancak aslında Ermeniler için pek memnun olacak bir durum yoktur. Kabul edilen metinde soykırım iddiaları, dolaylı bir şekilde dahi olsa, yer almamaktadır. Diğer yandan, kanunlaşsa bile bu metin sadece ABD Dışişleri Bakanı'nın Türkiye önderleri ve resmi kişileri ile olan temaslarında kiliselerle ilgili olarak dile getireceği hususları saptamaktadır. Esasen ABD Dışişleri bakanları, Ermeniler ve Rumların baskıları altında, bu konuları Türk muhataplarıyla görüşmektedir.

Son olarak Amerikan basınına göre, birçok başka konularda itirazlara neden olan Yetki Kanunu'nun Temsilciler Meclisi'nde kabulünün kolay olmayacağı, kabul edildiği takdirde ise, Demokratların hâkim bulunduğu Senato'dan geçmesinin daha da zor olacağı anlaşılmaktadır.³⁹

5. Türkiye'de Gayri Müslim Vakıflarına Ait Bazı Malların Geri Verilmesi

Yaklaşık bir ay kadar sonra Türkiye'de gayrimüslim vakıflarının malları hakkında önemli bir gelişme olmuştur. 1936 Beyannamesiyle ve 1974 Yargıtay kararıyla söz konusu vakıfların bazı mallarına getirilmiş olan kısıtlamalar 27 Ağustos 2011 tarihli ve 651 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kaldırılmıştır. Böylece bu malların Gayrimüslim Vakıfları adına tescili mümkün hale gelmiş, bazılarının bedelinin de Hazine veya Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından ödenmesi öngörülmüştür. Ancak Kararname kamulaştırılan, satılan veya trampa edilen malları bu hükmün dışında bırakmıştır.

38 "Congressional Panel Urges Turkey To Return Churches Properties To Christians", *Asbarez*, 26 Temmuz 2011,

39 "House Moves To Restrict U.S. Foreign Aid", *Washington Post*, 21 Temmuz 2011.

Gayrimüslim vakıflarının bazı mallarının iade edilmesinin mümkün hale gelmesi ilgili cemaatler tarafından memnunlukla karşılanmıştır.⁴⁰ Bu memnuniyet basına da yansımış ve hatta Gayrimüslim vakıflarının mallarına ait eski mevzuat ve uygulamaları “faşizan” bulan yazılar dahi görülmüştür.⁴¹

Ermeni Diasporası'nın tepkileri ise, tahmin edileceği üzere, tamamen farklıdır. ABD'deki en yaygın Ermeni örgütü olan, Taşnak eğimli Amerika Ermeni Milli Komitesi (Armenian National Committee of America) başkanı olan Ken Hachikyan bu konuda yaptığı bir açıklamada, Kanun Hükmündeki Kararname'nin Türkiye'deki Hıristiyan azınlığa yapılan baskılara Amerikan Kongresi'nin gösterdiği ilginin (yukarıda açıkladığımız karar tasarılarını kastetmektedir) ve Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Divanı'nda bu konuda üst üste kaybettiği davaların sonucu olduğunu söylemiştir. Ayrıca iade edilen malların, “soykırım” sırasında ve izleyen yıllarda el konan kiliselerin ve kilise mallarının yüzde birinden dahi az olduğunu ileri sürerek bu kararnamenin bir göz boyama olduğunu ifade etmiştir. Adı geçen Türkiye'nin zalim geçmişi ile yüzleşmesi, sağ kalabilen Hıristiyan Cemaatlerinin dini özgürlüklerine saygı göstermesi için Kongre ve Amerikan Hükümetleri nezdinde girişimlerini sürdüreceğini de söylemiştir.⁴²

ABD'nde ikinci büyük Ermeni örgütü olan Amerika Ermeni Asamblesi'ne⁴³ ise bu konuda yayımladığı bir bildiriye,⁴⁴ gayrimüslim vakıfları konusunda yeni kabul edilen mevzuatı Türkiye'nin Avrupa Birliği üyesi olma isteğine ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi kararlarına bağlamış, yeni mevzuatın Türkiye'de Kürt azınlığı ile olan ilişkilerin kötüleştiği ve Türkiye-Ermenistan Protokollerinin onaylanmadığı bir dönemde rastladığına dikkat çekilmiş, esasen Türkiye'nin taahhütlerini yerine getirmedeği belirtilerek, örnek olarak 1921 Moskova ve Kars Antlaşmalarında Ermenistan'ın Karadeniz'e çıkışı garanti altına alınmışken sınırın kapalı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, 1930'larda Türkiye'de Hıristiyan azınlıkların mallarına el konulmasının Nazi ırkçı politikalarının etkisi altında yapıldığı ileri sürülmüş ve Kemalist rejimin Jön Türklerinin politikalarını devam ettirdikleri iddia edilmiştir. Bildiriye yeni kararların doğru yönde atılan bir adım ve iyi karşılanan bir gelişme olduğu belirtilmekle beraber bunların Ermenilere verilen zararın büyüklüğünü değiştiremeyeceği ve Ermeni soykırımının sonuçlarını ortadan kaldıramayacağı belirtilmiş, ayrıca Türkiye'deki Ermeni eserlerinin korunmasını kapsamadığı da belirtilerek bu bağlamda Kongre'nin “Royce-Berman” karar tasarısının (yukarıda açıkladığımız H.RES.307 sayılı Tasarı) kabul edilmesinin önemine değinilmiştir.

Ermenilerin ikinci Baş Patriği (Catholicos) olup Lübnan'ın Beyrut şehri yakınlarındaki Antelias kasabasında ikamet eden, aşırı milliyetçi görüşleri, Taşnak Partisine yakınlığı ve Türkiye aleyhtarlığı ile tanınmış olan Aram II, Başbakan

40 “Azınlık Cemaati Liderleri: Bütün Dünyanın Takdir Ettiği Bir Adımdır”, *Zaman*, 28 Ağustos 2011.

41 “Tek Maddelik Devrim”, *Sabah*, 29 Ağustos 2011.

42 “Turkey Pledges to Return Some Confiscated Christian Properties”, *Asbarez*, 28 Ağustos 2011.

43 Armenian Assembly of America (AAA)

44 <http://www.aaainc.org/index.php?id=921>.

Erdoğan'a 31 Ağustos 2011 tarihinde bir mektup göndererek,⁴⁵ Türk Hükümetinin aldığı kararları eksik ve haksız bulunduğunu, Baş Patrikliği'nin Türkiye'de 1915 Ermeni soykırımı günlerinde el konulmuş olan sayısız kilise, hastane, huzurevi, yetimhane, mezarlık ve diğer malların hukuken sahibi bulunduğunu, Türk Hükümetinin yeni kararının belki Avrupa Birliği'ni tatmin edebileceğini ancak hiçbir zaman adalet ilkelerine dayalı bir karar olarak addedilemeyeceği ve Ermeni halkının, Ermeni soykırımı için Türkiye'den adalet istemekten hiçbir zaman vazgeçmeyeceği ileri sürülerek Türk hükümetinin adalet ve insan hakları için söylemlerinin Ermeni soykırımını tanıdığına geçerli olacağı ifade olunmaktadır.

Gerek Ermeni Diasporası gerek Ermenistan basınında Gayrimüslim vakıflarına dair bazı malların geri verilmesine ilişkin olarak yayımlanan yazılar da yukarıda değindiğimiz olumsuz yaklaşımları taşımaktadır.

Diğer tepkiler arasında Avrupa Birliği yetkililerinin sözlerinden bahsetmemiz gerekmektedir. AB Komisyonun genişlemeden ve komşularla ilişkilerden sorumlu üyesi Stefan Füle'nin, Başbakan Erdoğan'ın gayrimüslim cemaatlerin temsilcileriyle bir iftar yemeğinde buluşarak vakıf malları hakkındaki yeni Kanun Hükmünde Kararname'den bahsetmesini dini özgürlüklere saygının olumlu bir göstergesi olduğunu söylemiş ve yeni yasanın uygulanması sürecinin Türk makamları ve gayrimüslim cemaatlerle koordineli bir şekilde takipçisi olacaklarını ifade etmiştir.⁴⁶ Böylelikle Füle, Türkiye'de bir kanunun uygulanması hakkında AB'in bir tür denetim yetkisi olduğunu ileri sürmüş olmaktadır.

Buna karşılık Avrupa Parlamentosu Türkiye Raportörü Ria Oomen-Ruijten Türk Hükümeti'nin azınlıklara ait mülkleri iade etmesinin takdirle karşıladığını söylemiş ve Avrupa Parlamentosu'nun bu konudaki çağrılarını değinmiştir. Adı geçen Türk Hükümeti'nden daha fazlasının beklendiğini belirterek, Heybeliada Rum Ruhban Okulu ve Mardin'deki Mor Gabriel Manastırı'na işaret etmiştir.⁴⁷

Yukarıda değindiğimiz, Türkiye'deki Hıristiyan Eserleri Korunmasına ve El Konmuş Kilise Mallarını İade Edilmesine İlişkin H.RES.306 sayılı karar tasarısının sunucusu, Kaliforniya'dan Cumhuriyetçi Temsilciler Meclisi üyesi ve ABD Kongresi'nde Ermeni Çıkarları Grubunun (Caucus) Eş Başkanı Edward R. Royce bu konuda yaptığı açıklamada, dini özgürlükleri geliştirmek için atılan bu ilk adımlar için Türk Hükümeti'ne takdirlerini bildirmiş ve Türkiye'nin adil olmayan politikalarının gerçekten sona erdiğininken emin olmak için, Kongre'deki meslektaşlarıyla birlikte bu reformları izleyeceklerini söylemiş ve bunun iyi bir başlangıç olduğunu ama sadece bir başlangıç olduğunu vurgulamıştır.⁴⁸ Görülmüş olacağı üzere burada da Türkiye'yi denetleme fikri vardır.

45 "Upholding Justice: Catholicos Aram I Sends Letter to Erdoğan", *The Armenian Weekly*, 8 Eylül 2011.

46 "Azınlık Vakıflarının Mülklerinin İadesi Kararına AB'den destek", *Zaman*, 30 Ağustos 2011.

47 Aynı kaynak.

48 "Royce Commends Turkey Announcement to Return Confiscated Religious Properties", *States News Service*, 30 Ağustos 2011.

Sonuç olarak, bazı malların Hıristiyan vakıflarına iadesi genelde iyi karşılanmış olmakla beraber diğer başka malların da iadesinin isteneceği ve/veya bu yöndeki taleplerin AB ve ABD Kongresi tarafından destekleneceği anlaşılmaktadır. Bu dikkate alındığında malların iadesi sorunun sona ermeyip devam edeceği görülmektedir.

Diğer yandan Diaspora basın ve yayın kuruluşları malların iadesi konusunu çok geniş bir açıdan ele almakta ve 1915’den bu yana tüm Ermeni mallarının iadesini istemektedirler. Bu arada unutulmuş husus, Birinci Dünya Savaşı biter bitmez, Osmanlı Hükümeti’nin Ermeni ve diğer gayrimüslimlerin mallarının iadesine başladığıdır. Bu uygulama yaklaşık beş yıl kadar sürmüştür. Bu süre içinde hak sahiplerinin devlete dava açması da mümkün olmuştur. Sonra, Cumhuriyet döneminde sahibi bulunmayan malların Hazine’ye geçirildiği anlaşılmaktadır. Halen, 1915 dâhil, Birinci Dünya Savaşı içinde, sahibi olmadığı için el konan malların (emlak-ı metruke) iadesinin istenmesi mevzuata göre mümkün değildir.

Bu arada unutulmuş husus, Birinci Dünya Savaşı biter bitmez, Osmanlı Hükümeti’nin Ermeni ve diğer gayrimüslimlerin mallarının iadesine başladığıdır.

Bu konunun diğer bir yönü komşu ülkelerdeki Türk (Osmanlı) vakıfları ve mallarıdır. Bu vakıfların büyük bir kısmı ortadan kaldırılmış ve mallarına da el konmuştur. Türkiye gayrimüslim

vakıfların mallarını iade etmeye başlayınca, ister istemez Osmanlı vakıfları ve malları konusu da gündeme gelmektedir. Bu konuda Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, “Ümit ederiz ki, bu önemli adımlar diğer ülkelere de örnek teşkil eder. Özellikle Balkanlarda, başta Yunanistan olmak üzere, Osmanlı’dan intikal eden vakıf mallarımızın oradaki Türk soylu vatandaşlarımıza iadesi önünde güzel bir örnek oluşturur” demiştir.⁴⁹

6. Türkiye’ye ABD Büyükelçisi Atanması

ABD Başkanı’nın atadığı bakanların ve yüksek dereceli memurların Kongre tarafından onaylanması gerekmektedir. Bu onay, Kongre’nin ilgili komisyonunda Başkan’ın atadığı kişiye sözlü ve yazılı bazı sorular sorulmasının ardından yapılan bir oylamayla gerçekleşmekte, ayrıca Senato Genel Kurulu Komisyonu’nun kararı kabul etmesi de gerekmektedir. Diğer yandan her senatörün bu konuda bir tür veto hakkı vardır. Diğer bir deyimle bir senatör bir atamaya kesin olarak itiraz ederse o atama yapılamamaktadır. Bu sistemin yarattığı ciddi sakıncaları kısmen olsun hafifletebilmek üzere başkana, kongre çalışmadığı bir sırada, geçici olarak büyükelçi atama yetkisi verilmiştir. “Tatil ataması” denen bu sistemle atanan büyükelçilerin bir yıl içinde Kongreden onay almaları gerekmektedir.

Son yıllarda ABD’de, başta Taşnaklar olmak üzere, aşırı eğilimli Ermeni

49 <http://www.haber01.com/davutoglu-azinlik-gayrimenkullerinin-iadesi-kararini-degerlendirdi-h33810.html>.

kuruluşlarının, kendilerini destekleyen senatörler aracılığıyla, Türkiye, Azerbaycan ve Ermenistan'a atanan büyükelçilerin Senato'da onaylanmasına karışmaya çalıştıkları görülmektedir. Bundan amaç, mümkün olduğu kadar, bu üç ülkeye Ermeni görüşlerini destekleyen kişilerin büyükelçi olarak atanması veya Ermeni görüşlerini açıkça desteklemeyenlerin engellenmesidir. Nitekim birkaç yıl önce Ermenistan'a gönderilmek istenen bir büyükelçinin ataması, 1915 olaylarını soykırım olarak nitelendirmekten kaçındığı için onaylanmamıştır. Bu, Senato'da Ermeni çıkarlarının başlıca savunucusu olan Demokrat Senatör Robert Menendez'in vetosu ile olmuştur.

Biz bu yazımızda Ankara'ya atanan ABD Büyükelçisi Francis Ricciardone'nin durumunu inceleyeceğiz.

Ricciardone geçen yıl Başkan tarafından Ankara'ya atanmıştı. Onay sırasında Delaware Senatörü Chris Coons'un Türkiye ile ilgili olmayan ve Ricciardone'nin 2005–2008 yılları arasında Mısır'da Büyükelçi iken Hüsnü Mübarek ve hükümeti ile yakın işbirliği yaptığını için kendisini suçlayan sorularına muhatap olmuş ve sonunda Senatör Coons muhalefeti nedeniyle Ricciardone'nin Ankara Büyükelçiliği'ni onaylamamış ancak Başkan Obama, Senato'nun toplantıda olmadığı bir sırada, kendisini Ankara'ya göndermiş ve Ricciardone güven mektubunu Cumhurbaşkanı Gül'e sunduktan sonra görevine başlamıştı.

Aradan bir yıl geçtiği için Ricciardone 2 Ağustos 2011 tarihinde yeniden Senato Dışişleri Komitesi'ne gelerek senatörlerin Türkiye ile ilgili pek çok sorusunu yanıtlamıştır. Ermeni konusundaki sorular, beklendiği gibi, esas itibarıyla Senatör Robert Menendez tarafından dile getirilmiştir. Menendez'in, "Sizin görüşünüze göre Birleşik Devletler bir Ermeni soykırımını olduğunu inkâr etmiş midir?" sorusuna Ricciardone, 1915 yılında bir buçuk milyon erkek, kadın ve çocuğun trajik katlinin anlamına gelen, Ermenilerin 'Metz Yegern' olarak adlandırdıkları ve Başbakan Obama tarafından da kullanılan tanımlamayı desteklediğini söylemiştir.⁵⁰ Böylelikle Ricciardone, bu soru ile karşılaşan diğer ABD Büyükelçi adaylar gibi, Başkan Obama'nın 24 Nisan mesajlarında kullandığı deyimleri kullanarak cevap vermiştir. Soykırım sözcüğünü kullanmadığı için bu cevap Ermeni yanlısı senatörleri tatmin etmemiş ancak bir büyükelçinin, dış politikaya ilişkin bir konuda devlet başkanından ayrı görüşler ileri süremeyeceği için, kendisini eleştirmek de mümkün olamamıştır. Bu arada Metz Yegern Ermenice soykırım sözcüğüyle eşanlamlı olduğundan Başkan Obama gibi ABD Büyükelçisi'nin de 1915 olaylarını soykırım olarak nitelendirdiğinde şüphe bulunmadığını tekrar etmek isteriz.

Senato Dışişleri Komitesi'nde, büyükelçilere şifahi olanlar yanında yazılı sorular da yöneltilmektedir. Menendez kendisine şu soruyu yöneltmiştir: "Bilginize göre, 1915'ten önce faal olan yaklaşık 2000'den fazla Hristiyan kilisesinden kaç günümüz Türkiye'sinde görev yapmaktadır?" Ricciardone yazılı cevabında 1915'ten önce faal olan Hristiyan kiliselerin çoğunluğunun halen kilise olarak çalıştığı, önem arz eden bazı kiliselerin müze olduğu, geri kalanlarının harap

50 "Amb. Ricciardone Dodges Sen. Menendez Questions on Genocide", *The Armenian Weekly*, 3 Ağustos 2011.

vaziyette bulunduğu veya kullanılmadıkları için camiye dönüştürüldüklerini bildirmiştir.⁵¹

Ricciardone'nin "1915'ten önce faal olan Hıristiyan kiliselerin çoğunluğunun halen kilise olarak çalıştığı" sözleri ABD'de Ermeni çevrelerinde büyük itirazlar ve eleştirilere yol açmıştır. Ermeni basınında Ricciardone'nin ABD Büyükelçisi olarak hizmet verecek niteliklere sahip olmadığını açıkça görüldüğü, Amerikan milli çıkarlarına daha fazla zarar vermemesi için senatörlerin bu atamayı onaylamaması istenir yazılar çıkmıştır.

Bir Taşnak kuruluşu olan Amerika Ermeni Milli Komitesi Başkanı Ken Hacikyan, Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'a bir mektup göndererek, Ricciardone'nin Türk Hükümeti'nin soykırımı inkâr eden kin dolu söylemini benimsemesinden ve Amerikan Hükümeti'nin Türkiye'nin soykırımı inkârını kabul eden utanç verici tutumunun dahi ötesine geçmiş olmasından çok rahatsız olduklarını bildirmiş ve şu taleplerde bulunmuştur: **1.** Dışişleri Bakanlığının, Ricciardone'nin Senatör Menendez'in sorusuna verilen yazılı cevabın geri çekildiğine dair resmi bir açıklama yapması, **2.** Günümüz Türkiyesinde Hıristiyan Kiliselerinin büyük çoğunluğunun kilise görevi yapmadığı, Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyetleri Hükümetleri tarafından tahrip olunduğu veya soyulduğu hakkında bir düzeltmenin yayınlanması ve ayakta kalan kiliselerin ve tüm dini malların hak sahibi olan Ermeni, Rum, Süryani ve diğer Hıristiyan kiliselerine geri verilmesi **3.** Büyükelçi Ricciardone'nin özür dilemesi.⁵²

A.B.D.'deki üç Ermeni Başpiskoposu (Doğu Yakası Kiliseleri Prelat'ları Oshagan Choloyan ve Khajag Barsamian, Batı Yakası Kiliseleri Prelat'ı Moushegh Mardirossian) bildiri yayınlamak veya Dışişleri Bakanı Hillary Clinton'a mektup göndererek Ricciardone'nin sözlerini eleştirmişlerdir.⁵³ Bu kampanya karşısında Ricciardone ve dolayısıyla Dışişleri Bakanlığı gerilemiştir.

Ricciardone, daha önce verdiği yazılı cevaba bir açıklama getirmek istediğini belirterek, 1915'ten önce faal olan Hıristiyan kiliselerin çoğunluğunun artık kilise olarak kullanılmadığını, Türkiye'deki Hıristiyanlardan öğrenildiğine göre, 1915 ve daha eski tarihli olan kiliselerden 200–250 kadarında yılda en az bir kez ayin yapıldığını, birçok kilisede, papaz veya yerel Hıristiyan sayısının yetersizliğinden, her hafta ayin düzenlenemediğini, önem arz eden bazı kiliselerin müzeye dönüştürüldüğünü veya başka amaçlar için kullanıldığını, diğer bazılarının ise harap vaziyette olduğunu veya tahrip edilmiş olabileceklerini söylemiştir.⁵⁴

Bu cevap, Ermeni taleplerinin çoğunluğunu karşılamakla beraber, Ermeni çevrelerini tam olarak tahmin etmemiş, ancak eleştirilerde azalma görülmüştür.

51 "Ricciardone Claims Most Pre-1915 Christian Churches in Turkey Still Operating", *The Armenian Weekly*, 12 Ağustos 2011.

52 "ANCA Calls for Apology From Ricciardone", *Asbarez*, 15 Ağustos 2011.

53 "Armenian Prelates Slam U.S. Ambassador to Turkey for Blatly False Assertion", *PanArmenian.net*, 16 Ağustos 2011; "Archibishop Barsamian Responds to Ricciardone Statement", *Tert.am*, 22 Ağustos 2011.

54 "Ricciardone Again Misrepresents Turkey Destruction of Churches", *Asbarez*, 22 Ağustos 2011.

Senato Dış İlişkiler Komitesi 13 Eylül 2011 tarihinde Ricciardone'nin atanmasını onaylamıştır. Yapılan oylamama Senatör Robert Menendez, Barbara Boxer ve Jim Risch aleyhte oy vermişlerdir. Menendez, Ricciardone'nin Ermeni kiliseleri hakkında verdiği cevabı eleştirmiş ve kendisine güveni kaybettiğini söylemiştir.⁵⁵ Dış İlişkiler Komitesi'nin bu kararının Senato Genel Kurulu tarafından onaylanması gerekmektedir. Yukarıda açıkladığımız gibi, bir senatörün olumsuz oy vermesi, diğer bir deyimle veto etmesi, ilgili büyükelçinin atamasını durdurmaktadır. Ancak Senato Ricciardone'nin atamasını da onaylamıştır.⁵⁶

Bu arada Dış İlişkiler Komitesi ve ardından Senato Genel Kurulu John Heffern'in Erivan'a Büyükelçi olarak atanmasını da onaylamıştır. Adı geçen için bazı Ermeni örgütlerinden "Türkiye taraftarı" olduğu ileri sürülerek bazı itirazlar geldiği⁵⁷ ancak bunların dikkate alınmadığı anlaşılmaktadır.

III - FRANSIZ SENATOSU'NUN ERMENİ TASARISINI REDDETMESİ

Fransa'da Ermeni soykırım iddialarının uzun bir geçmişi vardır. Fransa'daki etkili Ermeniler veya en azından bazıları, yıllardır Fransa'nın soykırım iddialarını tanınması ve "soykırımı inkâr edenlerin" cezalandırılması için çalışmışlardır. Sonunda 2001 yılında Fransa'da soykırım iddiaları tanınmış, fakat Ermeni soykırımı olmadığına inananların cezalandırılması kabul edilmemiştir. Bu konuda son on yıl içindeki gelişmeleri aşağıda inceleyeceğiz.

1. Ermeni Soykırım İddialarını Taniyan 2001 Fransız Kanunu

Fransız Millet Meclisi 18 Ocak 2001 tarihinde kısa bir cümleden oluşan şu kanunu kabul etti: "Fransa 1915 Ermeni soykırımını açıkça tanı".

Yukarıda bahsettiğimiz gibi Fransa'daki Ermeniler böyle bir kanunun kabul edilmesi için ciddi çabalar göstermişti ve Ermenistan Hükümeti de bu kanun kabulünde önemli bir rol oynamıştı.

23 Ağustos 1990 tarihli Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi'ne göre Ermeni soykırımının tanınması Ermenistan Cumhuriyeti'nin desteklemesi gereken bir görevdir. Fakat Ter Petrosyan Hükümeti sırasında bu görev üzerinde, Karabağ sorununun arttığı bir dönemde, Türkiye ile iyi ilişkiler sürdürebilmek için, pek fazla durulmamıştı. 1994 yılındaki Karabağ için ateşkesten sonra bile Ter Petrosyan Hükümeti bu tutumunu devam ettirmişti. Aşırı milliyetçi Taşnakların desteğiyle Robert Koçaryan'ın 1998 Nisan ayında Ermenistan Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra Ermeni soykırım iddialarının uluslararası tanınması Ermenistan

55 "Senate Panel Approves Controversial Nominee to Serve As Ambassador to Turkey", *Armenian Weekly*, 13 Eylül 2011.

56 "15 Ay Sonra Onayladı", *Hürriyet*, 6 Ekim 2011.

57 "Postes d'Ambassadeurs américains à Erevan et Ankara", *Armenews*, 22 Eylül 2011.

Hükümeti'nin dış politika öncelikleri arasında yer almış ve bunu sağlayabilmek için birçok ülkede girişimler yapılmıştı. Gayet aktif bir Ermeni azınlığının bulunduğu Fransa'da bu girişimler yankı bulmuş ve Ermeni soykırım iddialarını kabul eden bir kanun için çalışmalara başlanmıştı. Türkiye bunlara karşı çıkmış ve yaklaşık üç yıl bu konudaki kanun tasarılarını engellemeyi başarmıştı. Ne var ki 2001 yılı seçimlerinin yaklaşması üzerine Fransız Millet Meclisi söz konusu kanunu kabul etmişti.

Türkiye'de bu kanuna karşı çok tepki gösterilmiştir.⁵⁸ Kabulünden 10 gün kadar önce T.B.M.M. bir bildiri yayımlayarak tasarının tarihin tahrif edilmesine ve önyargılara dayandığını, kabul edildiği takdirde Fransa'da düşünce ve ifade özgürlüğü ile bilimsel araştırma ve bulguları yayınlama özgürlüğünün ortadan kalkacağını, tarafsızlık ilkesine riayet etmemiş olacağı için Fransa'nın Kafkaslarda ve diğer bölgelerdeki girişimlerinin kuşkuyla karşılanacağını, ulusal parlamentoların tarihi araştırmalarda taraf olamayacaklarını, nefret ve ırkçılığın körüklenmesine katkı yapamayacaklarını, nitekim Fransız Parlamentosu'nun Cezayir olaylarını değerlendirmeyi kabul etmemiş olduğunu bildirmiştir.

Kanunu kabulünden sonra ise Hükümet bir açıklama yaparak bu kanunu “tarih ve insanlık önünde vahim bir hata” olarak nitelendirmiş ve kanunu kınayarak tüm sonuçlarıyla reddetmiştir. Ayrıca bu yasanın Türkiye-Fransa ilişkilerine büyük ve kalıcı zararlar vereceği, ciddi krizlere yol açabileceği, bölgede barış ve istikrara olumsuz etki yapacağı de ifade edilmiştir. Başbakan Ecevit ise bu yasa nedeniyle Türkiye-Fransız ilişkilerinin ağır şekilde zarar göreceğini belirtmiştir. Diğer yandan, Fransa'ya karşı ne gibi yaptırımlar uygulanabileceği hakkında bir çalışma başlatıldığı açıklanmış, hükümet dışı birçok kuruluş Fransa aleyhinde beyanlarda bulunmuş ve bu ülkeye karşı önlem alınmasını istemiştir. Bunlar arasında Fransız mallarının boykot edilmesi, büyükelçiliği dâhil Fransa'nın Türkiye'deki tüm tesislerinin kapatılması, bu ülke ile tüm kültürel ve bilimsel ilişkilerin kesilmesi, Fransızca eğitiminin kaldırılması gibi önlemler alınması da öne sürülmüştür.

Bu sert tepkilere rağmen Fransa aleyhinde ne gibi önlemler alındığına dair bir açıklama yapılmamış, ancak, zaman zaman, Fransa'dan silah ve askeri gereç alımının durdurulduğu veya azaltıldığına dair basın haberlerine rastlanmıştır.

Fransız kanunu bazı AB ülkelerinin de benzer kararlar almasını tetiklemiştir. Nitekim 2004 yılında Slovakya ve Hollanda, 2005 yılında ise Polonya, Almanya ve Litvanya parlamentolarının aldığı kararlar Fransa'dan esinlenmiş, İsviçre Parlamentosu'nun 2003 tarihli kararı da Fransa emsal alınarak kabul edilmiştir. Fransa'nın Türkiye'de resmen şiddetle eleştirilmesine ve bu ülkeye karşı önlemler alınacağını bildirilmesine karşın bu alanda bir şey yapılmaması Ermeniler tarafından yukarıda anılan parlamento kararlarının alınması ve ABD Temsilciler Meclisi'ne her iki yılda bir sunulan benzer tasarıların görüşülmesi sırasında Türkiye'nin tepkilerinden çekinilmesine gerek olmadığını kanıtlamak için kullanılmıştır.

58 2001 kanunu ve Türkiye'deki tepkiler için bkz:Ömer Engin Lütem, “Olaylar ve Yorumlar”, *Ermeni Araştırmaları* No. 1, ss. 10-22.

Bu kanun Fransa'daki Ermeni toplumunu şüphesiz memnun etmiş ancak kısa zaman sonra kanun yeterli görülmemiş ve bu kez Ermeni soykırım iddialarını reddeden kişilerin cezalandırılmasını öngören yeni bir kanun kabul edilmesi talepleri ortaya atılmıştır. Fransız Ermenileri bu konuda Yahudi holokostunu inkâr edenlerin cezalandırılması için bir kanun bulunduğunu aynı hükümlerin Ermeni Soykırımı için de uygulanması gerektiğini ileri sürmüşlerdir.

2001 yılı kanun nedeniyle Türkiye ile ilişkileri bozulan ayrıca Fransız kamuoyunun Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine olumsuz bakmasının sonucu olarak artık Türkiye'nin Birliğe tam üye olmasını desteklemeyen ve Türkiye için imtiyazlı ortaklığı benimsemeye başlayan Fransız Hükümeti, Türkiye ile yeni bir anlaşmazlığı önleyebilmek üzere, Ermeni soykırım iddialarını reddedenlerin cezalandırılması için bir kanun kabul edilmesine taraftar olmamıştır. Buna karşın iktidar partisi olan UMP'nin içinde önemli bir grup böyle bir kanun kabulünü desteklemiştir. Bu arada başlıca muhalefet partisi olan ve 2001 yılı kanunun kabulünü sağlayan Sosyalistlerin "inkârcılığın cezalandırılması" olarak adlandırılan bu kanunun başlıca savunucusu olduğunu belirtmekte yarar vardır. Sonuç olarak hükümetin karşı çıkmasına rağmen Fransız Millet Meclisi'nde söz konusu kanunun kabul edilmesini sağlayacak bir çoğunluk meydana gelmiştir.

2. Fransız Millet Meclisi'nin İnkârcılığı Cezalandıran Kanun Tasarısını Kabul Etmesi

Sosyalist Parti, 2001 yılı kanununun kabulünden yaklaşık beş yıl sonra, 27 Nisan 2006 tarihinde, Ermeni soykırım iddialarını reddedenlerin beş yıla kadar hapis ve 45.000 Avro'ya kadar da para cezasına çarptırılmasını öngören bir kanun teklifini Millet Meclisi'ne sunmuştur. Tasarı ilk kez 18 Mayıs'ta görüşülmüş Hükümet adına söz alan Dışişleri Bakanı Philippe Douste-Blazy aleyhte konuşarak tasarı kanunlaştığı takdirde bunun Türk halkının çoğunluğu tarafından dostane olmayan bir jest olarak algılanacağını ve Fransa'nın sadece Türkiye'de değil bu bölgenin tamamında etkisinin zayıflayacağını, ayrıca Türkiye'nin Fransa için birinci derecede önemli bir ülke olduğunu, Türkiye'de pek çok Fransız şirketinin iş yaptığını diğer yandan kültürel, bilimsel ve sanatsal yakınlığın da bulunduğunu söyleyerek tasarının reddedilmesini istemiştir. Bazı milletvekilleri tasarının lehinde konuşmuş ancak zaman yetersizliği nedeniyle oylamaya geçilememiştir.⁵⁹

Söz konusu tasarı altı ay kadar sonra, 12 Ekim 2006 tarihinde, yeniden görüşülmeye başlanmış bu kez Hükümet adına söz alan Avrupa İşleri Bakanı Cathérine Colonna da tasarının aleyhinde konuşmuş ve 2001 yılı kanunu mevcut olduğuna göre ikinci bir kanuna gerek olmadığı, ayrıca Türkiye'de bir süreden beri bazı aydınların ülkenin geçmişi hakkında bir "bellek çalışması" yaptıklarını ve tasarının kabul edilmesinin bu çalışmalara zarar vereceğini söylemiş son olarak da tarihi aydınlatmanın yasama organına değil tarihçilere ait olduğunu belirtmiştir.

59 2006 yılı Kanun Tasarısı üzerindeki ilk görüşmeler için bkz: Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları* Sayı. 20-21, ss. 26-43.

Dışişleri Bakanının olduğu gibi, Avrupa İşleri Bakanı'nın konuşması da bir etki yaratmamış, söz alan 21 milletvekilinden 18'i tasarı lehinde konuşmuş ve tasarı 106 lehte ve 19 aleyhte oyla kabul edilmiştir.⁶⁰

Bu arada söz konusu kanun tasarısının önlenmesi için Türkiye'de, hükümetten sivil toplum örgütlerine kadar, bir tür seferberlik ilân edildiğini ve her kurumun bu yönde büyük çaba gösterdiğini, Paris Büyükelçimizin de bir süre için Merkez'e çağrıldığını ve Türkiye'de ve Fransa'da gösteriler düzenlendiğini belirtmemiz gerekmektedir. Bu konuda ilginç olan husus Ermeni tezlerini çekincesiz destekleyen ve kendilerine "liberal aydınlar" diyen Türklerin de tasarıya karşı çıkmasıdır. Bunun nedeni, söz konusu tasarı kanunlaştığı, diğer bir deyimle Fransa'da Ermeni soykırım iddiaları hakkında ifade özgürlüğü ortadan kaldırıldığı takdirde Türkiye'de de aynı konuda bir kısıtlama yapılması olasılığı olabilir.

C. Kanun Tasarısının Fransız Senatosu'nda Görüşülmesi ve Reddi

Söz konusu tasarının kanunlaşması için Senato tarafından da tasdik edilmesi gerekmektedir. Aradan dört yıldan fazla zaman geçmesine rağmen Senato bu tasarımı gündemine almamış, Fransız Hükümeti de gündeme alınmasını istememiştir. Bunun üç nedeni vardır.

Birincisi, Fransa'nın, Türkiye'nin Avrupa Birliği üyeliğine karşı çıktığı bir dönemde iki ülke ilişkilerini, güncel bir önemi olmayan soykırım iddiaları nedeniyle, tamamen çıkmaza sokmayı istememesidir.

İkincisi, ısrarlı Ermeni propagandasına sayesinde Fransız kamuoyunun bir Ermeni "soykırımının" olduğuna inanmasına rağmen, ifade özgürlüğüne çok önem verilen Fransa'da, kişilerin sadece "Ermeni soykırımı olduğuna inanmıyorum" dedikleri için, hapsedilmelerinin kabul edilemez olarak görülmesidir.

Üçüncüsü ve belki de en önemli nedeni son yıllarda sömürgecilik ve esir ticareti gibi tarihi olaylar hakkında başka kanunlar da çıkmış olması, tanınmış Fransız tarihçilerinin, akademik özgürlükleri engellediği için, bunlara tepki göstermeleri ve hatta iptali istemeleri ve bu konuda kamuoyu tarafından desteklenmeleridir.

Bu koşullar altında Fransız Senatosu kanun tasarısını desteklememiştir. Ermeniler ve soykırım iddialarının başlıca destekleyicisi olan Sosyalistler arasında bile bazı şüpheler belirmiştir. Hatta Senato'daki Sosyalist grubu bu maddeyi Senato gündemine alınması için bir karar alamamıştır.⁶¹

Fakat Ermeniler Senato'nun tasarımı kabul etmesi için ısrarlar ve çabalarını inatla sürdürmüşlerdir. Bunun başlıca nedeni, 2011 yılının Ermenistan bağımsızlığının

60 Bu kanun tasarısı üzerindeki ikinci görüşmeler ve tasarının kabulü için bkz. Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar", Ermeni Araştırmaları, Sayı 22, ss. 20-55.

61 "Le PS Repousse l'utilisation de sa niche Parlementaire", *Armenews*, 9 Şubat 2011.

20. ve 2001 kanununun 10. yıldönümü olması ve bu yıl içinde Ermeni “soykırımını” inkâr edenlerin cezalandırılmasına dair bir tasarımların kabul edilmesinin uygun olacağı düşünülmesidir.⁶² Bu duygusal yaklaşımın etkisi altında, Senato’nun çoğunluğunun aleyhte olmasına rağmen Ermeniler Senato’nun tasarımı oylaması için bir kampanya başlatmışlardır.

Bu kampanyanın en önemli öğelerinden biri, başkan seçilmeden önce Ermenilere yapmış olduğu bir vaadi Nicolas Sarkozy’e hatırlatmaları olmuştur. Buna göre Sarkozy başkan adaylığı döneminde ve 24 Nisan (2007) gibi Ermeniler için önemli bir günde Ermeni kuruluşlarına gönderdiği bir mektupla Senato’da beklemekte olan kanun tasarısının kabulünü destekleyeceğini bildirmiştir.⁶³ Ancak Sarkozy başkan olduktan sonra bu tasarımı desteklememiştir. Bir WikiLeaks belgesine göre Sarkozy başkan seçildikten hemen sonra diplomatik Danışmanı Jean-David Levitte’ı 29 Mayıs 2007 tarihinde Ankara’yı göndererek söz konusu kanun tasarısının Senato’da “ölmesini” sağlayacağını bildirmiştir.⁶⁴

WikiLeaks belgesinden sonra Ermenilerin Başkan Sarkozy’e eleştirileri artmaya başlamıştır. Bu arada tanınmış Şarkıcı Charles Aznavour ön plana çıkmıştır. Le Dauphiné Libre gazetesi 23 Ocak 2011 tarihinde Aznavour’un, Başkan Sarkozy fikrini değiştirmede, zamanı gelince, ona verilecek oylarla uğraşacağını, Fransa’da Ermenilerin 400 ilâ 500 bin kişi olduğunu ve Ermeni kökenli olanların kendisini izleyeceğini, politika yapmadığını, ancak çok önemli bir siyasi güce sahip olduğunu söylediğini yazmıştır.⁶⁵ Aznavour daha sonra da, 12 Mart 2011 tarihinde Senato önünde yapılan gösteride de söz alarak Ermenilerin Birinci ve İkinci Dünya Savaşları sırasında Fransa’nın yanında yer aldığını ayrıca İkinci Dünya Savaşı’nda Fransız Direniş Hareketine katıldıklarını söylemiş ve bu arada hiçbir Türk’ün Fransız üniforması taşımadığını, Türklerin daima Almanya’yı Fransa’ya tercih ettiklerini ifade etmiştir.⁶⁶ Bu konuda, Ermenilerin Birinci Dünya savaşı sırasında müttefiklerin yanında yer aldıkları doğru olmasına karşın İkinci Dünya Savaşı’nda Taşnak eğilimli Ermenilerin, Drastamat Kanayan (kısaca Dro) kumandası altında ve Ermeni Lejyonu (Armenische Légion) adı ile bir birlik oluşturarak Nazi Almanyası ile beraber savaşa katıldıklarının hatırlanmasında yarar vardır. Diğer yandan kendi devletleri, kendi orduları olan Türklerin Fransız ordusuna katılmak için bir nedeni bulunmadığı da açıktır.

***İkinci Dünya Savaşı’nda
Taşnak eğilimli
Ermenilerin, Drastamat
Kanayan (kısaca Dro)
kumandası altında ve
Ermeni Lejyonu adı ile bir
birlik oluşturarak Nazi
Almanyası ile beraber
savaşa katıldıklarının
hatırlanmasında
yarar vardır.***

62 “Communiqué. Voeux de CCAF pour 2011. Paix, justice, modernité, sécurité”, *Armenews*, 5 Ocak, 2011

63 “Sarkozy: Offense aux Électeurs d’origine arménienne”, *Armenews*, 30 Aralık 2010.

64 “France: Faire obstacle au négationnisme de l’Etat turc”, *Collectif VAN*, 11 Mart 2011.

65 “Charge Contre Charles Aznavour”, *Armenews*, 3 Şubat 2011.

66 *Les Nouvelles d’Arménie Magazine*, No. 173, Nisan 2011, p. 20.

Aznavour'un Ermeni asıllı Fransızların oyları hakkındaki sözleri bu ülkedeki Ermeni toplumunun siyasi gücü hakkında basında bazı görüşler ileri sürülmesine neden olmuştur.⁶⁷ Haftalık bir gazeteye göre Ermeni toplumunun %70'i Aznavour'u izlese ve bunlardan sadece yarısı Sağ'a oy vermekten vazgeçse bu Sarkozy için 175.000 oy kaybı demek olacaktır. Bu rakam, 40 milyon kadar kişinin oy hakkı bulunduğu Fransa'da küçük görülebilir. Ancak 2002 yılında Sosyalistlerin başkan adayı Lionel Jospin 200.000 oy farkla kaybetmiştir.⁶⁸ Aynı konuda bir diğer yazıda ise benzer bir hesap yapmakta ve Fransa'da 400.000 Ermeni olsa bunlardan yarısı Sağ'a oy vermese, hatta bu rakamın sadece yarısı aynı şekilde oy kullansa 100.000 oyun Başkanlık seçimini etkileyebileceğini ileri sürülmüştür.

Aslında Fransız Ermenilerinin oylarını ne derecede, "Ermeni Davası" için, diğer bir deyimle soykırım iddiaları ve tazminat ve toprak talepleri için, kullandıkları belli değildir. Fransız Ermenilerinin büyük çoğunluğu dört veya beş kuşaktan beri Fransa'da yaşamakta olup bazıları tamamen Fransız olmuş ve Ermeni taleplerine olan ilgilerini önemli ölçüde kaybetmişlerdir. Daha büyük bir kesim ise Fransızlaşmış olmakla beraber, Ermeni davalarına önem vermeye devam etmektedir. Militan sıfatı verilebilecek olan üçüncü bir grup ise sadece Ermeni taleplerini esas alan ve siyasi tercihlerini buna göre yapanlardan oluşmaktadır ancak bunların sayısı oldukça azdır. Fransız Ermenileri arasındaki bu bölünmenin sonucu olarak bir parti veya bir siyaset adamının Ermeni taleplerini desteklememesi Ermeni oylarını tamamen kaybedeceği anlamına gelmemektedir. Bu durum, önemli bir militan olan, Fransa'daki Ermeni Örgütleri Koordinasyon Komitesi Başkan Yardımcısı, Les Nouvelles d'Arménie aylık dergisinin editörü, ASALA'nın eski sözcüsü Ara Toranian'ın Fransa'da bir "Ermeni Oyu" olduğundan kuşku duyduğunu belirtmesine neden olmuştur. Adı geçene göre Senato'nun söz konusu tasarımı kabul etmemesi Ermeni topluluğu içinde memnuniyetsizliğe yol açabilecek olmakla beraber iktidar zaman içinde bazı güzel nutuklar ve bazı sübvansiyonlarla bunu unutturabilecektir.⁶⁹

Ermeniler Senato'daki tasarının gündeme alınmamasının ikinci sorumlusu olarak Marsilya Belediye Başkanı, Senato Başkan Yardımcısı ve iktidar partisi UMP'in Senato Grubu Başkanı olan Jean-Claude Gaudin'i görmüşler ve kendisini bir şey yapmamakla eleştirmişlerdir.⁷⁰ Gaudin 2001 yılında Fransız Meclisinin Ermeni soykırım iddialarını tanıyan bir kanun kabul edilmesinin mimarı olduğunu iddia etmektedir. Bilindiği üzere Marsilya'da önemli sayıda Ermeni vardır ve Gaudin bu grupla iyi geçinme gayreti içindedir. Bu çerçevede Belediye Başkan Yardımcılıklarından birini bir Ermeniye vermiştir.⁷¹ Gaudin, Başkan Sarkozy'nin yakını olarak bilinmekte ve iktidar partisi içinde önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Ermenilerle olan yakınlığına rağmen, Başkanın politikası

67 *Les Nouvelles d'Arménie Magazine*, No. 172, Mart 2011, p.94.

68 "Charge contre Charle Aznavour" başlıklı yazıda zikredien "Les 4 Vérités" haftalık dergisinde Baudouin Pierre imzasıyla yayınlanan bir makale, *Armenews*, 3 Şubat 2011.

69 "4 Mai: De la Colère à la détermination", *Armenews*, 9 Mayıs 2011.

70 "Après le 'Niet' de la Commission des lois, le négationisme pavoisse", *Armenews*, 20 Nisan 2011.

71 Didier Parakian.

gereğince, kanun tasarısının Senato'dan geçmesi için çaba göstermemiş olduğu anlaşılmıştır. Kendisine yöneltilen eleştirileri cevaplamak durumunda kalan Gauin, kabahati tasarımı Senato'ya sunan Sosyalistlere atmış, tasarının Sosyalist Grubunun tamamın desteğini almamış olduğunu, nitekim oylamada sadece 21 sosyalistin aleyhte oy kullandığını, (ayrıca 49 Sosyalist senatör de oya katılmamıştır), kendisinin, Senato'daki UMP Grubunun çoğunluğunun aksine, tasarıya oy verdiğini söylemiş ve hedef olduğu eleştirileri yersiz olarak nitelendirmiştir.⁷²

Diğer yandan Senato'da bekleyen tasarının kabul edilmesi için Ermenilerin mümkün olduğu kadar büyük gösteriler düzenlemeye çalıştıkları görülmüştür. Bu amaçla, 12 Mart 2011, Cumartesi günü Marsilya ve Paris'te gösteriler yapılmıştır.

Marsilya'daki gösteriye, Ermeni kaynaklarına göre, aralarında 5 milletvekilinin de bulunduğu 500 kişi katılmış ve kanun tasarısını kabulü yönünde konuşmalar yapılmıştır. Bu arada söz konusu tasarı için 25.000 imza taşıyan bir dilekçeden bahsedilmiştir.⁷³

Aynı gün Paris'te yapılan gösteri daha büyük olmuştur ancak katılanların sayısı hakkında Ermeni kaynakları değişik rakamlar vermişlerdir. Bir kaynak 1.500 kişiden bahsederken⁷⁴ diğeri 3.000 kişinin hazır bulunduğunu⁷⁵ ileri sürmüştür. Agence France Presse ise 2.000 kişiden bahsetmiştir.⁷⁶ Bu göreceli karabalıklığına karşın, Ermeni şahsiyetler dışında, bu gösteriye nispeten az sayıda siyasi şahsiyetin katıldığı gözlemlenmiştir. Toplantının en ilginç olayı Şarkıcı Charles Aznavour'un Ermenilerin Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarına Fransa'nın yanında katıldığı vurgulayan, yukarıda değindiğimiz sözleri olmuştur. En önemli olay ise Sosyalist Parti Birinci Sekreteri Martine Aubry'in, Senato'nun gelecek toplantılarından birinde söz konusu tasarının gündeme alınması için "niche parlementaire"⁷⁷ hakkının kullanacağını belirten mektubunun okunmasıdır. Böylelikle normal yoldan gündeme alınmayan söz konusu kanun tasarısının, Sosyalistlerin bu haklarını kullanmaları sayesinde, Senato'da görüşülmesi sağlanmıştır. Bu görüşmenin tarihi olarak 4 Mayıs 2011 saptanmıştır. Böylelikle Sosyalist Partisi tasarının gündeme alınmasını sağlamakla beraber Sosyalist senatörlere tasarının lehinde oy kullanılması hususunda bir yönerge verilmemiş veya verilememiştir.

Tasarı hakkında bir diğer girişim de bu konuda Hükümete bir soru yöneltilmesi olmuştur. Tasarının neden Senato gündemine alınmadığına dair olan bu soruya Dışişleri Bakanı Bayan Michèle Alliot-Marie hükümetin bilinen tutumunu tekrarlamış, ayrıca Fransız kanunlarının esasen ayrımcılığını, kin ve ırkçı şiddetin tahrikini yasakladığını söylemiş, Fransız Parlamentosunun 2005 yılında tarihi

72 *Nouvelle d'Arménie Magazine*, No. 175, Mayıs 2011, p. 32

73 "Meeting de Marseille", *Armenews*, 13 Mart 2011.

74 "Aznavour: "Sarkozy Doit Honorer sa promesse", *Armenews*, 14 Mart 2011.

75 *Les Nouvelles d'Arménie Magazine*, No. 173, Nisan 2011, p. 20.

76 "Rassemblement au Sénat Pour Interdire la Négation du Génocide Arménienne", *Armenews*, 13 Mart 2011.

77 "Niche parlementaire" deyimini Fransız Millet Meclisi veya Senatosunda her partinin, uygun gördüğü herhangi bir konuyu, ayrıca oylamaya gerek kalmadan, gündeme alabilmesi anlamına gelmektedir. Ancak her parti bu usulü yılda birkaç kez başvurabilmektedir.

konuların kanun konusu yapılmamasını benimsediğini, zira bu tür kanunların tarihçilerin çalışmalarının zedelenebileceğini, geçmiş olayların gerçeklere uygunluğunun saptanmasının ve ortak belleğin meydana çıkarılmasının sadece tarihçilere ait olduğunu belirtmiştir. Diğer yandan Türkiye’de de yakın geçmişe ait tartışmaların başladığını ifade ile Fransız hükümetinin Türk ve Ermeni toplumlari arasındaki diyalog girişimlerini desteklediğini ve sadece diyalogun olayları beraberce anlaşılmasını ve geçmişten miras kalan sorunların aşılmasını sağlayabileceğini ifade etmiştir.⁷⁸

Senato’da çoğunluğa sahip hükümetin bu cevabı söz konusu tasarının kabul edilme şansının bulunmadığını açık bir şekilde ortaya koymuştur. Üç gün sonra Senato’nun Kanunlar Komisyonu tasarının kabul edilemeyeceğine dair oybirliği ile bir karar almıştır.⁷⁹ Kararda,⁸⁰ özetle, Ermeni soykırımı gerçeğinin inkâr edilemez olduğu ancak böyle bir soykırımın varlığını sorgulayanların cezalandırılmasında ciddi hukuki güçlükler bulunduğu ve suç ve cezaların yasallığı ile fikir ve ifade özgürlükleri hakkındaki anayasal ilkelere aykırı olduğu belirtilmektedir. Kararda ayrıca, Shoah’ın aksine, Ermeni soykırımının tanımı hakkında, yetkili bir mahkeme tarafından saptanmış veya uluslararası bir sözleşmeyle belirlenmiş kesin bir tanımının bulunmadığı ifade edilmiştir. Diğer yandan Fransız vatandaşı Ermenilerin antisemitizme benzer söylemlerin hedefi olmadığı da vurgulanmıştır. Görüldüğü üzere bu kararın ana noktaları, tasarının bazı anayasal ilkelere aykırı olması, Shoah’ın hukuki temellerine sahip bulunmaması ve Ermenilerin antisemitizm gibi bir harekete maruz kalmamasıdır.

Başkan Sarkozy, talepler üzerine, 30 Nisan 2011 tarihinde Fransa’daki Ermeni Örgütleri Koordinasyon Konseyi üyelerini kabul ederek görüşlerini dinlemiş ve kendilerine Fransız Hükümetinin Senato’daki oya karışmayacağını, diğer bir deyimle iktidar partisi senatörlerinin kendi vicdanlarına göre oy vereceklerini⁸¹ söylemiş ayrıca soykırım inkarcılığıyla mücadele etmenin önemine değinerek bu konuda savcılara bir talimat gönderileceğini de belirtmiştir.⁸²

Türkiye de bu tasarının kabulünü önlemek üzere bazı girişimlerde bulunmuştur. Bir habere göre⁸³ TBMM Başkanı Mehmet Ali Şahin, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu, Türk-Fransız Parlamenter Dostluk Grubu Başkanı Yaşar Yakış ve CHP Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu Fransız muhataplarına mektup göndererek yasa tasarısının kabul edilmesinin Türk-Fransız ilişkilerine kalıcı zarar vereceğini bildirmişlerdir. Ayrıca T.B.M.M. AB Uyum Komisyonu Başkanı Yaşar Yakış’ın başkanlığında, CHP’den Gülsün Bilgehan, MHP’den Tuğrul Türkeş, AKP’den Nur Suna Memecan’dan oluşan ve Türkiye’nin Paris’teki eski Büyükelçisi Osman Korutürk’ün de katıldığı bir grup Paris’e giderek bu tasarı konusunda temaslarda

78 “Patrick Labaune: Pourquoi y a-t-il eu blocage au Sénat”, *Armenews*, 14 Nisan 2011.

79 “French Ties Stand to Gain from Bill”, *Turkish Daily News*, 19 Nisan 2011,

80 Kararın Fransızca tam metni Fransız Senatosunun 15 Nisan 2011 tarihli ve 607 82009-2010) sayılı belgesindedir.

81 “France Senate Rejects Bill Criminalizing Genocide Denial”, *Asbarez*, 4 Mayıs 2011.

82 *Les Nouvelles d’Arménie*, No.175, Haziran 2011, p. 22

83 “Türkiye’den Fransa’ya ‘Soykırım’ Mektubu”, *A.A.*, 15 Nisan 2011.

bulunmuştur.⁸⁴ Tasarının reddedilmesinden sonra çıkan basın haberlerine göre “Türk liderlerle” Fransa Başkanı, ikili ilişkilerde anlaşmazlıklardan ziyade ortak çıkarlar üzerinde durmak konusunda mutabık kalmışlar ve Fransa Cumhurbaşkanı da buna uygun olarak partisi mensuplarına söz konusu tasarımı desteklememe talimatı vermiştir.⁸⁵

Yukarıda değindiğimiz gibi bu tasarının Senato tarafından kabulünün imkânsız görülmesine rağmen Ermenilerin isteği üzerine Sosyalistler, daha önce bildirdikleri gün olan 4 Mayıs 2011 tarihinde, “niche parlementaire” kuralından yararlanarak 2006 yılı tasarısının aynı olan bir metni, 30 kadar Sosyalist senatörün teklifi olarak, Senato’ya sunmuşlardır. Bu metinde Ermeni soykırımını inkâr edenlerin bir yıl hapsi ve 45.000 Euro para cezasına çarptırılması öngörülüyordu. Müzakereler 3 saat kadar sürmüştür.

Hükümet adına konuşan Adalet Bakanı Michel Mercier Ermeni halkının nüfusunun 2/3’ünün ölümüyle sonuçlanan ve geride ancak 800.000 kişiyi sağ bırakan⁸⁶ trajik bir dönem yaşamış bulunduğunu, o dönemde Fransa’ya sığınan Ermenilerin ve çocuklarının ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda temayüz ettiğini belirttiikten sonra, örnek olarak dinleyiciler arasında bulunan Charles Aznavour ile 2. Dünya Savaşı Sırasında Fransız Direniş Hareketine katıldığı için Almanlar tarafından idam edilen Manukyan’ın adını zikretmiştir. Daha sonra söz konusu kanun tasarısını neden uygun olmadığını, Senato Kanunlar Komisyonunun yukarıda değindiğimiz kararı çerçevesinde açıklayan Bakan, bununla beraber Ermeni soykırımını inkâr girişimlerine kayıtsız kalınmayacağını, ayrımcılık ve ırkçı nefrete karşı mevcut yasal hükümlerin uygulanabileceğini ifade etmiş bu hususta iki önlem öngördüklerini, birincisinin bu konuda savcılara bir talimat gönderilmesi, ikincisinin ise Ermeni toplumunun hukukçularıyla işbirliği yapılması olduğunu belirtmiştir.

Söz alan senatörler ise mensup oldukları partilerin ve bazen de kendi görüşlerini açıklamışlardır. Müzakerelerin sonunda ilk önce Kanunlar Komisyonunun, söz konusu tasarının kabul edilemeyeceğine dair raporu oya konmuş ve 196’ya 74 oyla kabul edilmiştir. Böylelikle kanun tasarısı, kabul edilmez hale geldiği için, ayrıca görüşülmemiştir.

Müzakereler sırasında Senato dışında 1.200 kadar Ermeni gösteri yapmıştır.⁸⁷ Müzakereler, yukarıda da değindiğimiz gibi, aralarında Charles Aznavour, Ermenistan’ın Paris Büyükelçisi Viguen Tchitetchian’ın da hazır bulunduğu çok

84 “Turkish Committee arrives in France to lobby against Armenian bill”, *Hürriyet Daily News*, 26 Nisan 2011.

85 “Sarkozy Instructed his Party to Hamper Armenian Bill, Turkish Official Says”, *Hürriyet Daily News*, 5 Mayıs 2011.

86 Bu hesaba göre Osmanlı İmparatorluğunda 2.400.000 Ermeni bulunması gerekmektedir ki bu, Ermeni Patrikhanesinin 1914 yılında yapmış olduğu ve Osmanlı İmparatorluğu’nda 2.100.000 Ermeni’nin bulunduğunu ileri süren rakamdan da fazladır. O dönemde Osmanlı istatistikleriyse Ermenilerin nüfusunu 1.295.000 olarak göstermektedir.

87 “Loi anti-négationiste. Carton Rouge aux sénateurs”, *Armenews*, 5 Mayıs 2011.

sayıda Ermeni ve Ermenilere arka çıkan, magazin dünyasında da tanınmış filozof Bernard-Henri Lévy gibi, diğer bazı şahsiyetler tarafından izlenmiştir.

Senatoda partilerin kullandığı oylar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Partinin Adı	Senatör					Oy TOPLAM
	Sayısı	Lehte oy	Aleyhte oy	Çekimser	Kullanmayan	
UMP ⁸⁸	148	137	9	1	1	148
Sosyalistler	115	21	39	6	49	115
Merkez Birliği	29	25	3	-	1	29
Komünist ve Diğer Sol ⁸⁹	24	1	23	-	-	24
“Avrupalılar”	18	6	-	12	-	18
Diğer	7	6	-	-	-	7
TOPLAM	341	196	74	20	51	341

Bu tabloda dikkat edilecek nokta “Lehte oy” deyiminin Senato Kanunlar Komisyonu’nun tasarının kabul edilmezliği hakkındaki raporunun kabulü için oy verenleri ifade etmesi, yani Ermenilerin aleyhinde olmasıdır. Aleyhte oy ise söz konusu raporun reddi anlamına gelmekte olup Ermenilerin lehine bir durumu yansıtmaktadır.

Tablonun incelenmesinden iktidar partisi UMP senatörlerinin neredeyse tamamının tasarının kabul edilmezliği lehinde oy kullandığı, iktidar ortağı Merkez Birliği’nin de aynı şekilde davrandığı görülmektedir. Ermeni soykırım iddialarını hep desteklemiş hatta Türkiye bu iddiaları kabul etmediği takdirde Avrupa Birliği’ne üye olamayacağını belirtmiş olan Sosyalistlerin oyları ise çok bölünmüştür. Kanunlar Komisyonu Raporu’nun aleyhine olan Sosyalist oylar sadece 39’dur. Buna karşın 21 senatör aksi yönde yani Ermenilerin aleyhinde oy kullanmıştır. Diğer yandan Sosyalist senatörlerin neredeyse yarısı (6 çekimser ve 49 oy vermeyen) bu konuya karışmak istememişlerdir. Komünist ve diğer sol eğilimli senatörler Ermenilerin lehine oy kullanırken “Avrupalı” olarak nitelendirilen senatörlerin oyu bölünmüştür.

Bu konuda üzerinde durulması gereken bir diğer husus oylamaya katılanların sayısının çokluğudur. Senatörlerin yaklaşık %85’i oylamaya katılmış ve %57’i tasarımı reddetmiştir. Oysa 2001 yılı kanunu 577 kişilik Millet Meclisinde sadece 52 oyla, 2006 kanun tasarısı ise 106 oyla kabul edilmiş, milletvekillerinin büyük çoğunluğu görüşmelere ve oylamaya katılmamıştı.

Sonuç Ermeniler için bir hezimettir. Üstelik aleyhte oyların sağcı ve merkez partilerinden gelmesine karşın lehte oyların sol partilerden gelmesi de konuya bir sağ-sol çekişmesi havası vermektedir ki bu Ermenilerin gelecekteki girişimleri için iyi sonuçlar vermeyebilir.

88 Union Pour un Mouvement Populaire.

89 Groupe Communiste, Républicain et les Sénateurs du Parti du Gauche.

Oylamanın Fransız Ermeni çevrelerinde çok olumsuz karşılandığını söylemeye gerek yoktur. Fransa'daki Ermeni Örgütlerini temsil eden Fransa Ermeni Örgütleri Koordinasyon Konseyi (Conseil de coordination des organisations arméniennes de France) bir bildiri yayımlayarak Senatodaki oylamanın, Fransa'daki Ermeni toplumunu Türk devletinin inkârcılığı karşısında hukuki savunma araçlarından mahrum bıraktığını ileri sürmüş, Fransız Hükümetinin Türk baskısı karşısında gerilediğini, hükümetin ve Devlet Başkanının Ermeni kökenli Fransızların haklarının aleyhine Ankara'da kendi çıkarlarını korumaya çalışmakla büyük bir sorumluluk yüklediği belirtilmiş ve birçoğu Ermeni soykırımı kurbanlarının ahfadı olan Fransız Ermenilerinin bu durumdan gerekli siyasi sonuçları çıkarması istenmiş,⁹⁰ diğer bir deyimle gelecek yıl seçimlerinde Başkan Sarkozy ve parlamento seçimlerinde de UMP için oy verilmemesi ima edilmiştir.

Başkan Sarkisyan 28–29 Eylül 2011 tarihinde Fransa'ya bir çalışma ziyareti yapmış ve Başkan Nicolas Sarkozy, Millet Meclisi Başkanı Bernard Accoyer, Başbakan Francois, Fillon ile görüşmelerde bulunmuştur. Ayrıca Başkan Sarkozy ile birlikte Charles Aznavour'un meşhur Olympia Müzikholünde, Ermenistan için verdiği konsere katılmıştır. Bu konserde soykırım konusunu ele alan iki şarkı da söylenmiştir.⁹¹ Diğer yandan Başkan Sarkozy de Ekim 2011 başlarında Ermenistan'a bir ziyarette bulunacaktır. Sarkisyan'ın Fransa'da sıcak karşılanması ve Sarkozy'nin Ermenistan'a yapacağı ziyaretin Fransa Ermenileri üzerinde iyi bir etki bırakacağına şüphe bulunmamaktadır. O nedenle, söz konusu kanunun Senato tarafından kabul edilmemesinin Ermeniler üzerinde yaratmış olabileceği olumsuzlukların bu karşılıklı ziyaretlerle giderilmiş olması olasıdır.

Bu konuda son bir gelişme 25 Eylül 2011 tarihinde yapılan Senato kısmi seçimlerinde soldaki partilerin 3 oy farkla da olsa Senato'daki çoğunluğu ele geçirmiş olmalarıdır. Bu, söz konusu kanun tasarısı tekrar Senato'ya geldiği takdirde Ermenilerin lehine bir durum yaratacaktır. Diğer yandan gelecek başkanlık seçimlerinde Sosyalist Parti'den aday olmak isteyen, bu partinin eski Birinci Sekreteri François Hollande, Senato'daki yeni solcu çoğunluktan söz konusu kanun tasarısını yeniden ele almasını isteyeceğini söylemiştir.⁹² Adı geçen aday olur ve başkan da seçilirse tasarının kabul edilme olasılığı da artacaktır.

Kanun tasarısının kabul edilmemesinin Ermenistan'daki tepkilerine gelince Hükümet Koalisyonunun büyük ortağı Cumhuriyetçi Parti Sekreteri Eduard Sharmazanov bu konuda Senato'nun kanun tasarısını reddetmesinden üzüntü duyduklarını, ancak sadece AB üyesi ülkelerin değil eski Bağımsız Ülkeler Topluluğu ülkelerinin bezer kanunlar kabul edeceği günün geleceğini söylemiştir. Adı geçen Bağımsız Ülkeler Topluluğu içinde Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetlerinin de bulunduğunu unuttuğu anlaşılmaktadır.⁹³ Taşnak Partisinden Giro Manoyan ise daha gerçekçi bir yaklaşımla, Türkiye'nin Avrupa Birliği

90 "Communiqué de CCAF, Les Français d'origine arménienne en colère", Armenews, 5 Mayıs 2011.

91 "Sarkozy au Concert d'aznavour, Pour L'Arménie", Collectif VAN, 29 Eylül 2011.

92 "Hollande Souhaite Que Bel Reprenne la Proposition de Loi", Armenews, 27 Eylül 2011.

93 "Armenian Ruling MP Expresses Regret Over French Senate Decision", News.am, 5 Mayıs 2011.

adaylığına karşı olan Fransa'nın başka sorunlarla Türkleri gücendirmek istemediğinden bahsetmiştir.⁹⁴

IV- 24 NİSAN'IN ERMENİSTAN'DA VE TÜRKİYE'DE ANILMASI, AMERİKAN BAŞKANININ MESAJI

Her yıl olduğu gibi bu yıl da 24 Nisan dünya'da, Ermenilerin bulunduğu her yerde anıldı. Küçük Ermeni toplumlarının olduğu ülkelerde bu anma törenleri genellikle kiliselerde ayin şeklinde oldu. Büyük Ermeni topluluklarının yaşadığı ABD, Fransa, Lübnan ve Rusya gibi ülkelerde ve bu ülkelerin Los Angeles, New York, Boston, Paris, Marsilya, Lyon, Beyrut, Moskova ve Rostov gibi şehirlerinde ise ayinlerin yanında büyük törenler yapıldı. Bazı şehirlerde ise birden fazla etkinlik düzenlendi. Bu yıl 24 Nisan'ın Paskalyanın Pazar gününe rastlaması, soykırım iddialarının daha da güçlü bir şekilde ve dini referanslarla vurgulanmasına yol açtı.

24 Nisan'ı anma faaliyetlerinden biri de, bulunulan şehirde bir Türk temsilciliği varsa, önünde gösteri yapmaktır. Genelde yerel kolluk güçleri önlem aldıklarından bu gösteriler son yıllarda güvenlik yönünden bir sakınca oluşturmamakta ancak bu bazı taşkınlıklar yapılmasını engellemektedir. Örneğin bu yıl Paris'teki gösteride Türk bayrağı yakılmıştır.⁹⁵ Diğer yandan bazen Türkler bu hareketlere tepki göstermektedir. Mesela Ermenilerin Washington Büyükelçiliğimiz önünde yaptıkları gösterileri dengeleyebilmek için Türkler de aynı yerde gösteri yapmışlardır.⁹⁶

Dünya'da 24 Nisan için yapılan gösteri ve diğer etkinliklerin tamamı hakkında bilgi vermeye yerimiz müsait değildir. O nedenle Ermenistan ve Türkiye'de yapılan etkinlikler üzerinde kısaca duracağız.

1. Ermenistan'da 24 Nisan

24 Nisan vesilesiyle Ermenistan'da yapılan anma etkinliklerinden ikisi özellikle önem taşımaktadır. Bunlardan birincisi, bir gün öncesi Soykırım Anıtına yapılan meşaleli yürüyüştür. İkincisi ise ertesi gün bu Anıtta yapılan törendir. Yukarıda değindiğimiz gibi bu yıl paskalyanın 24 Nisan'a rastlaması da Paskalya ayinini soykırımın anılması etkinliğine dönüştürmüştür.

Bu yıl 10.000 kişinin katıldığı söylenen gece yürüyüşü, geçen yıllarda olduğu gibi Erivan'da Opera Meydanı'nda başlamış, burada konuşmalar yapılmış, artık adet haline geldiği gibi, basına poz verilerek bir Türk bayrağı yakılmış, bu bayrağın alevlerinden meşaleler tutuşturulmuş sonra da Soykırım Anıtına kadar bir yürüyüş yapılmıştır. On iki yıldan beri yapılan bu yürüyüşü bu yıl da Taşnak Partisi

94 "G. Manoyan: French Authorities didn't Want to Upset Turkey", *Panorama*, 5 Mayıs 2011.

95 "Ermeniler Türk Bayrağını Yaktı", *Yeniçağ*, 26 Nisan 2011.

96 *Armenews*, 24 Nisan 2011.

düzenlenmiştir.⁹⁷ Her yıl aynı mizansen içinde cereyan eden bu yürüyüş ve bayrak yakmaya ek olarak bu yıl yaşlı bir kadının eline, altında “1.500.000 + 1” yazan Hrant Dink’in bir posterini verilmiştir.⁹⁸ Böylece Dink 1915’de ölen Ermeniler arasına katılmak istenmiştir.

24 Nisan sabahı ise başta Başkan Serj Sarkisyan, Başbakan Tigran Sarkisyan, Meclis Başkanı Hovik Abrahamyan ve Baş Patrik Karekin II olmak üzere tüm devlet erkânı Soykırım Anıtına giderek saygı duruşunda bulunmuşlardır. Burada Karekin II bir dua okumuştur. Sonra anıt halkın ziyaretine açılmıştır. Basın haberlerine göre Anıt “yüz binlerce” kişi tarafından ziyaret edilmiştir.⁹⁹

Tüm bu törenlere, yas tutmanın ötesinde, Türkiye ve Türklere karşı olumsuz duygu ve düşüncelerin hâkim olduğu görülmüştür. Bu husus yayımlanan mesajlarda belirgindir. Biz sadece Başkan Sarkisyan’ın mesajını inceleyeceğiz.

Başkan Sarkisyan’ın uzun sayılabilecek mesajında¹⁰⁰ özellikle dikkat çeken hususlar şunlardır. Başkan, 1915–1923 yıllarında Ermeni halkına karşı, insanlığa ve medeniyete karşı bir suç işlendiğini belirtmiştir. Oysa tehcir 1915 ve 1916 yıllarında olmuştur. I. Dünya Savaşı biter bitmez, Ermenilerin geri dönmelerine ve mallarını almalarına izin verilmiştir. Lozan Antlaşmasında da, savaş sırasında Osmanlı topraklarını terk eden Osmanlı uyruklularının geri döndükleri takdirde mallarını almaları öngörülmektedir. Buna göre Başkan Sarkisyan’ın 1923 yılına kadar Ermenilere karşı suç işlendiği sözlerinin bir anlamı yoktur. Ne var ki, sadece 1915–1916 yılları zikredilse, o sıralarda kurulmamış olan Türkiye Cumhuriyetini suçlamak, dolayısıyla günümüz Türkiye’sine karşı bir talepte bulunmak mümkün olmayacağından, bir süreden beri, “soykırım dönemi” olarak, 1915–1923 yılları kullanılmaktadır. Ermeniler dışında pek rağbet görmeyen bu formülün Ermenistan Devlet Başkanı tarafından benimsenmesi sadece tarihi gerçeklere aykırı olarak kalmayıp Türkiye’ye karşı, özellikle son zamanlarda ortaya çıkan, uzlaşmaz tutumunun teyidini de oluşturmaktadır.

Sarkisyan’ın mesajında dikkati çeken diğer bir husus “Osmanlı İmparatorluğu’nun Ermeni halkını ortadan kaldırmayı ve sürgün etmeyi amaçlayan devlet düzeyinde bir programı uyguladığı” ifadesidir. Buradaki “devlet düzeyinde bir program” ve “ortadan kaldırmak” sözcüklerinin, 1915 tehcirinin, Birleşmiş Milletler 1948 Soykırım Sözleşmesi’ndeki tanıma uygun bir soykırım olduğunu belirtmek için kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır.

Lozan Antlaşması’nda da, savaş sırasında Osmanlı topraklarını terk eden Osmanlı uyruklularının geri döndükleri takdirde mallarını almaları öngörülmektedir.

97 http://www.armenews.com/article.php3?id_article=69531

98 “Törenle Yaktılar”, *Hürriyet*, 25 Nisan 2011.

99 “Arménie-Memorial du Génocide”, *Armenews*, 24 Nisan 2011.

100 <http://www.president.am/events/news/eng/?id=1557>.

Başkan'ın mesaj'daki Ermenistan'ın uluslararası alanda sadece Ermeni soykırımının tanınması için değil aynı zamanda soykırım suçunun önlenmesi ve cezalandırılması için mücadele edeceği sözleri de dikkati çekmektedir. Ermenistan'ın soykırım iddialarının uluslararası alanda tanınması için çalışması gereği, 1990 tarihli Ermenistan Bağımsızlık Bildirgesi'nde yer almış olması nedeniyle bu hususun tekrarlanması normal ise de Ermenistan'ın hangi "soykırım suçunun önlenmesi ve cezalandırılması" için ve nasıl çalışacağı anlaşılamamıştır.

Başkan Sarkisyan, son yıllarda Ermeni devlet adamlarının sıkça temas ettikleri bir deyim olan "tarihi adaletin yerine getirilmesi"ne de temas etmiştir. Bu deyimle kastedilen Türkiye'nin soykırım savını tanınması, af dilemesi, tazminat ödemesi, tehciye uğrayanlara (mirasçılara) mallarını iade etmesi ve Ermenistan'a, boyutları belli olmayan, toprak vermesidir.

Diğer bir ilginç nokta Ermenistan Devlet Başkanının "Bugün Türkiye'de, her zamankinden daha fazla, mantıklı sesler duyulmaktadır. Adalet adına seslerini duyuran Türk aydınlarına ve dünyanın dört bir yanındaki birçok dürüst insana büyük değer veriyoruz" sözleridir. Kastedilen Türk aydınları, bizde genel olarak "liberal aydınlar" olarak bilinen, aşağıda "Türkiye'de 24 Nisan" bölümünde değindiğimiz zümredir. Türkiye'nin soykırım iddialarını tanınması, Ermenilerden af dilemesi, tazminat ödemesi, kalan malların iadesi ve belki de Türkiye'nin Ermenistan'a toprak vermesinin lehinde olan bu kişilerin sayısı da etkileri de azdır. Ermenistan, Türkiye ile olan sorunlarının çözümü için, bu kişilerin görüşlerinin hâkim olmasını bekleyecekse daha çok bekleyecek demektir.

Son olarak Sarkisyan'ın Türkiye'nin soykırım iddialarına karşı tutumunu da eleştirdiği görülmektedir. Bu çerçevede Sarkisyan "Türkiye'nin inkâr yolundaki resmi politikası devam etmektedir. Ancak bu politika daha incelikli, deyim yerindeyse daha esnek hale gelmiştir ve zaman zaman alışılmamış, resmi propaganda adımları atılmaktadır. Bizim için bir şey tartışılmaz: İnkâr politikası Ermeni soykırımının doğrudan devamıdır. Bir suçun izlerini silme girişimi yeni bir suçtur" demiştir. Sarkisyan, herhangi bir açıklamada bulunmadığı için, "zaman zaman alışılmamış, resmi propaganda adımlarından" neyi kast ettiği belli değildir. Belki, "Türkiye-Ermenistan İlişkileri" bahsinde değindiğimiz, bir Türk gazetesinin "Yahudi Açılımından Sonra Ermeni Açılımı" başlıklı makalesinin Ermenistan'da yarattığı tepkiler bu sözlere neden teşkil etmiş olabilir.

Ermenistan Başkanının "İnkâr politikası Ermeni soykırımının doğrudan devamıdır" sözleri ise uzun süredir Ermeni ve onları destekleyen çevrelerce ileri sürülen bir savdır. Amacı, "soykırım"ın bitmemiş olduğunu, inkâr politikası aracılığıyla halen sürdüğünü, diğer bir deyimle güncel bir sorun olduğunu kabul ettirmektir. Böylelikle 1923 yılında kurulmuş olan Türkiye de soykırımla suçlanabilecektir. Ancak bu düşüncenin hukuki temeli yoktur. BM 1948 Sözleşmesi'ne göre soykırım, çok kısa olarak, milli, etnik, ırki veya dini bir grubu kısmen veya tamamen, ortadan kaldırmaktır. Ortadan kaldırmak veya buna teşebbüs etmek sona erdiğinde soykırım da sona erer. İsviçre gibi bazı ülkelerde soykırımın inkârı suç sayılmaktadır. Ancak burada gerekçe inkârın soykırımın devamı olduğu değildir,

daha ziyade bir cemaati rencide etmek, yani bir ayrımcılık hatta ırkçılık yapmaktır. Bu vesileyle, ayrıca incelediğimiz gibi, Fransa Senatosunun soykırımı inkâr etmeyi suç sayan bir kanun tasarısını kabul etmediğini de hatırlatalım.

Son olarak Ermenistan Başkanı'nın 24 Nisan mesajının, Protokollerin onaylanması süreci durduktan sonra Türkiye'ye karşı takındığı gayet olumsuz ve hatta saldırgan denebilecek olan tutumunun yeni bir örneğini oluşturduğunu da belirtelim.

2. Türkiye'de 24 Nisan

24 Nisan'ın 2005 yılından beri Türkiye'de genelde İnsan Hakları Derneği'nin önderliğinde anılmış ve fakat daha ziyade geçen yılın etkinlikleri dikkati çekmişti.¹⁰¹ Söz konusu etkinlikleri düzenleyenlerin amacı Ermeni soykırım iddialarının Türkiye'de kabul görmesini sağlamak olduğundan etkinliklerin sayısı ve türü zaman içinde arttırılmıştır.

Bu yıl ilk kayda değer etkinlik, 1915 olayları sırasında yaşamlarını yitirdikleri öne sürülen bazı Ermeni gazetecilerin Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ile Çağdaş Gazeteciler Derneğince ayrı ayrı tutulan "Öldürülen Gazeteciler" listelerine dâhil edilmesi çabaları olmuştur.¹⁰² Çağdaş Gazeteciler Derneğinin kendi listesine dokuz ismi kaydettiği anlaşılmaktadır.¹⁰³

Diğer yandan "İrkçılığa ve Milliyetçiliğe Dur De Girişimi" geçen yılın bir etkinliği bu yıl da tekrarlayarak İnternet'te www.buacihepimizin.net adresinde 24 Nisan'ı anmak için bir metin konmuş ve arzu edenlerin bu metni imza etmelerini (tıklamalarını) istemiştir. Metin şudur:

"24 Nisan 1915, asırlardır bu ülkenin diğer halkları ile birlikte yan yana yaşamakta olan Ermeni halkının; kadın, çocuk, ihtiyar, hasta ayırt edilmeksizin, sırf Ermeni oldukları için; yurdundan, evinden, tarlasından, işyerinden, mesleğinden devlet zoruyla koparılıp yüz binlercesinin öldüğü, öldürüldüğü, sürüldüğü ve her türlü zulme maruz kaldığı felaketin başladığı gündür.

O tarihten bu yana devlet ve hükümetler, bu korkunç olayın üstünü örtmeye, olmadı hafifsetmeye, dahası -isyan gibi nedenlerle- meşru göstermeye çalıştı. Oysa hiçbir gerekçenin haklı gösteremeyeceği bu ölümcül sürgün açıkça insanlığa karşı işlenmiş bir suçtur.

Ancak bilinmelidir ki;

Devletin bu suçu inkâra dayalı resmi politikası sürdükçe o tarihten beri bu

101 Ömer Engin Lütem, "Olaylar ve Yorumlar" *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 36, ss. 38–45.

102 "Ermeni Gazeteciler de Öldürüldü", *Taraf*, 20 Nisan 2011.

103 "1915 Armenian Reporters Added to Slain Journalist List", *Today's Zaman*, 20 Nisan 2011.

ülke insanlarının yüreğinde gizli gizli kanayan yara derinleşmekte; aklımızı, vicdanımızı, hak-adalet duygumuzu daha fazla felç etmektedir.

Ama artık buna bir son vermeliyiz. O nedenle, bu ülkenin alını ve vicdanı ak insanlar ülkesi olmasını yürekten isteyen herkesi çok gecikmiş bir insanlık görevine davet ediyoruz. 24 Nisan'ın işaret ettiği o ağır suçun, insanlığın asli değerleri temelinde birleşen hepimizin ortak acısı olduğunu ilan etmeye çağırıyoruz.

24 Nisan 1915'ten başlayarak kaybettiğimiz Ermeni yurttaşlarımızı karanfillerimiz ve mumlarımızla anıyoruz".¹⁰⁴

Bir basın haberine göre bu metin ilk gün 796 kişi tarafından imzalanmıştır. Ancak sonraları bu sayı pek artmamış, 1000 civarında kalmıştır. Bu rakam geçen yıla nazaran biraz daha azdır. Bundan çıkan sonuç Türkiye'de Ermeni iddialarını, imza verecek derecede destekleyenlerin sayısının gayet az olduğudur. Diğer yandan bu iddiaları destekleyenlerin sayısının saman alevi gibi birden parlayıp (2008 yılı "Ermenilerden Özür Kampanyası"na yaklaşık 30.000 kişi imza atmıştı) sonra neredeyse söndüğü görülmektedir. Bu arada ilk gün imza edenler arasında Ermeni adı taşıyan sadece iki kişinin bulunması ayrıca dikkati çekmektedir. Bu konuya ayrıca aşağıda değineceğiz.

Metnin içeriğine gelince, geçen yılki metin daha duygusalı,¹⁰⁵ bu yıl ise daha sert ifadelerin (öldürülmek, sürülmek, zulme maruz kalmak, olayın üstünün örtülmeye çalışılması, insanlığa karşı suç v.s.) yer aldığı ayrıca geçen yıl çağrı "1915 kurbanlarının anısı önünde saygıyla eğilmek" iken bu yıl, daha radikal bir şekilde "herkesin ortak acısı olduğunu ilân etmek"¹⁰⁶ sözcüklerinin seçildiği görülmektedir.

Geçen yıl olduğu gibi bu yıl da metinde "soykırım" sözcüğü yoktur. Ancak bu yılki metinde 1915 olayın soykırım olduğunu anımsatan bazı ifadeler vardır: "Sırf Ermeni oldukları için öldürülmek", "insanlığa karşı işlenmiş bir suç", "24 Nisan'ın işaret ettiği o ağır suç" gibi. Ermenilere karşı soykırım yapıldığının ifade edilmesinin artık "fiilen" kovuşturmaya neden olmadığı ülkemizde, gelecekte, soykırım suçlamalarını içeren ve soykırım iddialarının resmen kabul edilmesini isteyen çağrı metinlerinin görülmesi de mümkün olacaktır.

İrkçılığa ve Milliyetçiliğe DurDe Girişimi tarafından ilân edildiğine göre¹⁰⁷ bu yıl İstanbul'dan başka Ankara, İzmir, Diyarbakır ve Bodrum'da da 24 Nisan'ı anma eylemleri düzenlenmesi öngörülmüştür. Ancak büyük basında İstanbul etkinliklerine değinilmiştir. Biz de kısaca bunları özetleyeceğiz.

104 <http://www.marksist.org/haberler/3485-24-nisanda-ermeni-soykirimi-anmalari-bu-aci-hepimizin>.

105 Lüttem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 36, s.41.

106 Lüttem, "Olaylar ve Yorumlar", *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 36, ss.44,45.

107 <http://www.marksist.org/haberler/3485-24-nisanda-ermeni-soykirimi-anmalari-bu-aci-hepimizin>.

En büyük gösteri Taksim’de yapılmıştır. Burada bir grup “Bu acı hepimizin” başlığını taşıyan bir pankart etrafında oturmuş geçen yıl olduğu gibi bu yıl da Dansçı Zeynep Tanbay bir konuşma yaparak “DurDE”nin yukarıda değindiğimiz metnini okumuştur.

Taksimdeki bu grubun kaç kişiden oluştuğu hakkında farklı görüşler vardır. Toplantıdan hemen sonra NTV Televizyonuna gelerek bu gösteri hakkında konuşan Bahçeşehir Üniversitesi’nden Cengiz Aktar Taksimde, Ermeniler, Kürtler, Süryaniler ve yabancı ülkelere gelen Diaspora Ermenilerinden oluşan 2.500 kişi toplandığı söylemiştir. Ancak televizyonlardan ve gazetelerdeki fotoğraflardan böyle bir kalabalık olmadığı, birkaç yüz kişi toplanmış olabileceği görülmüştür.¹⁰⁸ Nitekim toplantıya katılanlardan bazıları da bu kanıyı doğrulamıştır. Yazar ve gazeteci Ahmet İnel bu yıl geçen yıla nazaran daha fazla kişinin, belki 2 veya 3 misli kişinin gelmesini beklediğini, ancak bu olmadığı için üzüntü duyduğunu söylemiştir. Köşe yazarı Ali Bayramoğlu da bunu teyit ederek bu yıl katılanların sayısında artış olmadığını belirtmiştir.¹⁰⁹

Bu toplantı sırasında “Türk Milliyetçileri” adını taşıyan, yaklaşık 30 kişilik bir grup Bozkurt işareti yaparak “Türkiye Türktür, Türk Kalacaktır”, “Burası Türkiye, ya Sev ya Terk Et” gibi sloganlar atmıştır.¹¹⁰ Yaklaşık aynı sayıda ve Halkın Kurtuluş Partisi adını taşıyan bir diğer grup da “Soykırım Yalanı ABD Planı” ve “Kahrolsun Emperyalizm, Yaşasın Halkların Kardeşliği” şeklinde sloganlar dile getirilmiştir.¹¹¹

İstanbul’daki ikinci büyük toplantı altmış kadar kişinin katılımıyla¹¹² İnsan Hakları Derneği tarafından Sultanahmet’te Türk İslam Eserleri Müzesi önünde yapılmıştır. Yönetim Kurulu üyesi Avukat Eren Keskin “1915 soykırımı, soykırım insanlık suçudur” dedikten sonra “İnkâra son verin. Bütün hukuki sonuçlarıyla birlikte suç kabul edin” demiştir.¹¹³

Bu gösterilerin yanında bazı kapalı salon toplantıları da yapılmıştır. 22 Nisan günü Taksim Hill Otel’de “DurDE” Girişimi “1915’te Ne Olmuştur?” başlığını taşıyan bir forum düzenlemiştir. Açılış konuşmasını yapan Cengiz Algan, özetle, 1915’te çok büyük vahşet yaşandığını, Naziler örnek alınarak soykırım yapanların ödüllendirildiği, 96 yıldır ölümlerin anılmadığını, resmi tarih söyleminin palavraları yüzünden yaşananların geç öğrenildiğini söylemiş; AGOS gazetesinden Pakrat Estukyan ise 1915 ideolojisinin hala iktidarda bulunduğunu, 1895 yılında Hamidiye Alaylarına asker veren aşiretlerin bugün korucu kılığıyla karşımızda olduğunu, İttihatçı zihniyetin Ergenekon örgütüyle devam ettiğini, bunlar

108 Katılanların sayısı hakkında çeşitli rakamlar verilmiştir. Bir Fransız Ermeni kaynağı 500 kişiden bahsederken (Armenews, 25 Nisan, 2011. “500 Turcs Commémorant le génocide arménien”) bir Türk Haber Ajansı 200 rakamını vermiştir. Cihan, 24 Nisan 2011.

109 “Detailed Report: How Turkey Marked the 96th Anniversary of the Genocide”, *The Armenian Weekly*, 10 Mayıs 2011.

110 “Taksim’de Sözde Soykırım İddialarına Tepki”, *Zaman*, 24 Nisan 2011.

111 Aynı Kaynak

112 “500 Turcs Commémorant le génocide arménien”, *Armenews*, 25 Nisan, 2011.

113 “Beş Şehir de 24 Nisan’ı Andı”, *AGOS*, 29 Nisan 2011.

görülmediği takdirde geçmişle gelecek arasında bağ kurulamayacağını ve hiçbir yaranın kapanmayacağını söylemiştir.¹¹⁴ Eşitlik ve Demokrasi Partisi Genel Başkanı Ferdan Ergut ise 24 Nisan Mesajında Türkiye'nin daha özgür bir toplum olması için 1915 ile yüzleşmesinin esas olduğunu belirttikten sonra Ermenistan sınır kapısının açılmasını, her türlü ekonomik ambargo ve kısıtlamalar son verilmesini istemiştir.¹¹⁵

Bu arada Kürt terör örgütü PKK'nın Lideri Murat Karayılan da 24 Nisan dolayısıyla Ermeni halkını taziyetlerini sunmuş ve bu tarihin Ermenilerin katledilmesi ve sürülmesi günü olduğunu, bu nedenle Ermenilerin dünyanın her yerine dağıldıklarını, olaya soykırım veya tehcir demenin önemi bulunmadığını belirterek Türkiye'nin tarihini kabul etmesi gerektiğini söylemiştir.¹¹⁶

Taksimdeki ve diğer yerlerdeki toplantıların bir özelliği de bunlara çok az sayıda Ermeni'nin katılmasıdır. Bu durum Diaspora basınında da yer bulmuştur.¹¹⁷ Aynı şekilde internette imzaya açılan "Bu Acı Hepimizin" metnini ilk gün imzalayan 796 kişi arasında, sadece iki kişinin Ermeni adı taşıdığı görülmüştür.¹¹⁸ Türkiye Ermenilerinin 24 Nisan'ı anma etkinliklerine ve genel olarak soykırım iddialarına karşı gösterdikleri bu ilgisizliğin nedenleri üzerinde bilimsel bir araştırmaya rastlamış değiliz. Bizim görüşümüz, Türkiye'de soykırım iddialarını ortaya atan ve Türkiye'ye karşı Ermeni taleplerini destekleyen kişilerin, bunu Ermeniler için yapmadıkları, Türkiye'deki düzene karşı oldukları ve düzeni sarsacağını zannettikleri için bu eylemleri düzenledikleridir. Türkiye Ermenilerinin çok büyük çoğunluğu da kendilerinin kullanıldığını hissettikleri için söz konusu eylemlerden uzak kalmayı yeğlemektedir.

Görüldüğü üzere 24 Nisan için Türkiye'de yapılan anma eylemlerine katılım az olmuş ve bunlar kamuoyunda fazla dikkat çekmemiştir. Ancak bunları düzenleyenlerin iyimserliği devam etmektedir. Mesela, bir Ermeni gazetesine göre, köşe Yazarı Ali Bayramoğlu bu konuda bu tür anmaların sembolik anlamı olduğunu, Türklerin geçmişleriyle yüzleştiklerini ve özür dileme düzeyine eriştiklerini, eğer günün birinde Ermeniler ve Türkler bir dostluk kurarlarsa veya Ermenistan ve Türkiye bir uzlaşmaya varırlarsa veya Türkiye Ermeni soykırımını tanırsa bunun bu tür eylemler aracılığı ile olacağını; başka ülkelerde olduğu gibi devleti ikna etmenin güç olduğunu, bunun ancak toplum değişirse ve devlete bu amaçla baskı yaparsa gerçekleşebileceğini söylemiştir.¹¹⁹ 74 milyonluk Türkiye'de, genel kanının aksini savunun bir kaç yüz kişinin gösteri yapmasının toplumu değiştirebileceğine inanmak zordur.

114 Aynı Kaynak.

115 Aynı Kaynak.

116 "Le Leader PKK A Exprimé Ses Condoléances Au Peuple Arménien A l'Occasion du 24 Avril", *Armenews*, 26 Nisan 2011.

117 Aynı Kaynak.

118 "Bu Acı Hepimizin", *Hye-Tert*, 25 Nisan 2011.

119 "Detailed Report: How Turkey Marked the 96th Anniversary of the Genocide", *The Armenian Weekly*, 10 Mayıs 2011.

Ermeni yanlılarının hepsi bu kanıda değildir. Ermeni asıllı Avukat Fethiye Çetin, önce geçmişle yüzleşmek sonra özür dilemek gerektiğini ve özrünü, toplumun alt katmanlarından değil, ülkenin liderlerinden gelmesi gerektiğini ifadeyle¹²⁰ 24 Nisan'da yapılan gösterilerin fazla önemi olmadığını belirtmiştir.

3. ABD Başkanı'nın 24 Nisan Mesajı

Her yıl olduğu gibi, 2011 Nisan ayında da ABD Başkanı Barack Obama'nın "Ermeni Anma Günü" münasebetiyle yayınlayacağı mesajda soykırım sözcüğünü telaffuz edip etmeyeceği merakla beklenmiştir. Obama seçim kampanyası sırasında 1915 olaylarını soykırım olarak nitelendireceğini birkaç kez, şifahi ve yazılı olarak belirtmiş ancak başkan olduktan sonra, ülkesinin Türkiye ile ilişkilerini ve ayrıca Türkiye-Ermenistan ilişkilerini göz önünde bulundurarak, bu sözcüğü 24 Nisan mesajlarında kullanmaktan kaçınmış, yerine soykırım kavramının Ermenice karşılığı olduğu anlaşılan "Metz Yegern" sözcüğünü kullanmıştır.¹²¹ Ancak Başkanın bu davranışı ülkesindeki Ermenilerin, özellikle Taşnaklar gibi aşırı milliyetçi olanların, kendisini şiddetle eleştirmelerine ve sözünü tutmamakla suçlamalarına yol açmıştır.

Bunlara karşılık Başkan Obama 24 Nisan mesajında, geçen yıl gibi, "Metz Yegern" deyimini kullanarak hem Ermenileri hem de Türkleri tatmin etmek politikasını sürdürmüştür.

Bu yıl mesajın yayınlanmasından önce ABD'de, başka Taşnaklar olmak üzere, birçok Ermeni kuruluşu Başkandan soykırım sözcüğünü kullanmasını istemiştir.¹²² Genelde hükümetlerle iyi ilişkilerde bulunmaya özen gösteren Amerika Ermeni Asamblesi dahi başkandan net bir şekilde Ermeni soykırımını teyit etmesini talep etmiştir.¹²³ Gelecek seçimlerde Obama'ya oy verilmemesini ve Kaliforniya'yı ziyareti sırasında protesto edilmesini¹²⁴ ve gelecek seçimler için Başkana bağlıta bulunulmamasını isteyenler de olmuş,¹²⁵ hatta Kaliforniya'yı ziyareti sırasında Montebello'daki Ermeni soykırım anıtına Başkanın çelenk koymasını isteyenler de¹²⁶ çıkmıştır. Gerçekten de Başkanın Kaliforniya ziyareti sırasında Ermeniler bazı protesto gösterileri düzenlemişler¹²⁷ ancak bunların kamu oyununda dikkat çekmediği görülmüştür. Ermeni yanlısı bazı Kongre üyeleri de soykırım sözcüğünü

120 a.g.e.

121 Amerikan Başkanın 2009 ve 2010 yılları mesajları için bkz. Lütem, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 32, ss. 35-43 ve Sayı 35, ss. 50-52.

122 "Armenian American Protest To Urge President Obama To Honor His Pledge To Recognize Armenian Genocide", *Armenian National Committee of America - Western Region, Press Release*, 18 Nisan 2011.

123 "Assembly Urges President Barack Obama to Unequivocally Affirm The Armenian Genocide", *Armradio*, 16 Nisan 2011.

124 "Les Arméniens Devraient Affronter Le Président Obama Lors De Sa Visite En Californie La Semaine Prochaine", *The California Courier*, 14 Nisan 2011.

125 "Armenian-Americans to Protest Outside Obama's", *News.am*, 14 Nisan 2011.

126 "Community Asks Obama to Lay Wreath at Montebello Monument", *Asbarez*, 19 Nisan 2011,

127 "More than 1,500 Protesters Urge Obama to Keep his Campaign Promise", *Asbarez*, 21 Nisan 2011.

kullanmasını Başkandan yazı ile talep etmişlerdir.¹²⁸ Buna karşılık ABD'deki bazı Türk kuruluşları da Başkanın soykırım sözcüğünü kullanmasını istemişlerdir.¹²⁹ Ermenistan Başkanı Serj Sarkisyan da, alışılmamış bir şekilde, Başkan Obama'dan soykırım sözcüğünü kullanmasını istediğini söylemiştir.¹³⁰

Bunlara karşılık Başkan Obama 24 Nisan mesajında, geçen yıl gibi, "Metz Yegern" deyimini kullanarak hem Ermenileri hem de Türkleri tatmin etmek politikasını sürdürmüştür. Diğer yandan 1915 olaylarını tanımlayabilmek için, "tarihin kararlık bir zamanı", korkunç olaylar", "Ermeni halkının tarihinde yok edici bir safha", "1915'in insanlık dışılığı", "1915'in dehşeti" gibi gayet sert deyimler kullanmıştır. Kendisini eleştirenlere cevap vermek için de 1915 olayları hakkında fikrini değiştirmedini belirmiş, ayrıca yine geçmiş mesajlarında olduğu gibi, Amerikalı Ermenilere övgüler yağdırarak ABD'nin Ermeni vatandaşlarının önemli katkılarından çok yararlandığını öne sürmüştür. Türkiye'yi kastederek ancak Türkiye'nin adını vermeden acılarıyla dolu geçmişi tanımanın ülkeleri daha güçlü ve davalarını daha âdil hale getirdiğini vurgulamış, Türkiye ve Ermenistan'daki bazı kişilerin ortak tarihin belirlenmesi için bir diyalog kurulması yolunda attıkları cesur adımları desteklediğini de ifade etmiştir. Tabii burada sözü edilen Türkler, Ermeni görüşleri doğrultusunda düşünen ve çalışan kişilerdir.

Başkanın 24 Nisan mesajı Ermenileri hiç tatmin etmemiştir. Ermenilerin duydukları memnuniyetsizliği daha iyi anlatabilmek için bazı Ermeni gazetelerinde çıkan yazıların başlıklarından örnekler vermemiz yeterli olacaktır:"Obama'nın Türk Tehditleri karşısında Rezil Bir Şekilde Teslim Oldu",¹³⁰ "Obama Ermeni Soykırımı Konusunda Manevi Berraklığa Sahip Değil",¹³² "Obama'nın Soykırımı Tanımak konusundaki İsteksizliği İhtiyat Değil, Korkaklıktır".¹³³

Türkiye'den de olumsuz tepkiler geldi. Dışişleri Bakanlığı 24 Nisan'da şu açıklamayı yaptı:

"ABD Başkanı Obama, 23 Nisan 2011 tarihinde yayınladığı mesajla, Türkler ile Ermeniler arasında ortak tarihlerinin acılı bölümüne ilişkin anlaşmazlıkta, Ermeni görüşlerini yansıtan bir yaklaşım ortaya koymuştur.

Tarihi gerçekleri çarpıtan bu açıklamayı çok sorunlu buluyor ve esefle karşılıyoruz.

İç siyaset kaygılarıyla yapılan bu tür açıklamalar, Türkler ve Ermenilerin adil hafızaya ulaşmalarını zorlaştırmaktan başka bir işe yaramamaktadır.

128 Genocide sözcünü kullanması için Başkana mektup gönderen Kongre üyeleri arasında Adam B. Schiff, Senatör Robert Menendez, Frank Pallone, Edward R. Royce gibi isimler bulunmaktadır.

129 "Call President Obama Urging Him Not to Use the Term Genocide" in His April 24 Proclamation", *ATAA*, 22 Nisan 2011.

130 "As April 24 Looms, Sarkisyan Asks Obama to Use the G-Word", *Today's Zaman*, 2 Nisan 2011.

131 "Obama Disgracefully Capitulated To Turkey's Threats", *Pan Armenian.net*, 24 Nisan 2011.

132 "Obama's Lack of Moral Clarity on Armenian Genocide Issue", *Los Angeles Time*, 20 Nisan 2011.

133 "Obama's Reluctance To Recognize Genocide Not Prudence But Cowardice", *PanArmenian.net*, 20 Nisan 2011.

Tartışmalı tarihi olayları seçici bir adalet duygusuyla yorumlayan tek yanlı açıklamalar gerçeğin anlaşılmasını engellemektedir.

ABD'den beklentimiz, Türkiye ile Ermenistan arasındaki normalleşme sürecini ve tarihi boyuta ilişkin çalışmaları zorlaştırması değil, kolaylaştırmasıdır. Tarihi acılar arasında taraf tutan bu tür açıklamalar barışa ve halkların ortak geleceğine hizmet etmemektedir.

Güncel siyasi çıkar hesaplarıyla tarihin yazımına yapılmaya çalışılan tüm müdahalelere rağmen adil hafızaya ulaşma çabalarımızı ve Ermenistan ile ortak geleceğimizi bu zeminde inşa etme kararlılığımızı sürdüreceğiz.”

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ise 24 Nisan'da CNN Türk'e verdiği bir beyanatta, özetle, Başkan Obama'nın yaptığı açıklamanın tek yanlı ve tarihi tek bir perspektiften okuyan bir açıklama olduğunu, ABD Başkanının Türklerin acılarını da paylaşan yeni perspektifle bir mesaj sunabilseydi daha yararlı olacağını söylemiştir.

Kısaca ABD Başkanı 24 Nisan mesajında, mümkün olduğu kadar hem Ermenileri hem de Türkleri tatmin etmeye çalıştığını ancak bu çabalarının beklediği sonucu vermediğini söylemek mümkündür.

V - SOYKIRIM İDDİALARINDA GELİŞMELER

1. İsrail

İsrail Parlamentosu'nun (Knesset) Ermeni soykırımı iddialarını tanınması zaman zaman gündeme gelmektedir.¹³⁴ Bu konu Knesset'in sol partilerinden Meretz ile özellikle bu partinin başkanı Haim Auron tarafından ortaya atılmaktadır. Buna karşın, siyasi eğilimleri ne olursa olsun, Türkiye ile ilişkileri dikkate alan İsrail hükümetleri Ermeni soykırım iddialarının tanınmasına karşı çıkmışlardır.

Son zamanlarda bu konuda İsrail'de bazı değişiklikler olmuştur. Önce Meretz Partisi Başkanı Haim Auron emekliye ayrılmıştır. Ancak partisinin Ermeni soykırım iddiaları konusundaki tutumunda bir değişiklik olmamıştır. Yeni Başkan Zaheva Gal-On'da bu konuyu yakından takip etmektedir. Bunun yanında, hükümette ortak olduğu sürece Ermeni iddialarına pek karışmak istemeyen Likut Partisi'nde de bu konuda bir değişiklik gözlenmektedir. Bunun nedeninin “Mavi Marmara” ve izleyen olaylar nedeniyle Türkiye - İsrail ilişkilerinde yaşanan gerginlik olduğu anlaşılmaktadır. Bu partiden Aryeh Eldad Ermeni taleplerinin yakın takipçiliğini yapmaya başlamıştır. Buna karşılık Likut'un Başkanı Başbakan Netenyahu'nun koalisyon hükümeti, her konuda olduğu gibi Ermeni sorunu konusunda da çelişkiler içindedir.

134 Bkz. Lütem, “Olaylar ve Yorumlar”, *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 5 (2002) ss. 14–17; Sayı 29 (2008) ss. 13-15.

Knesset'in Ermeni iddiaları karşısında son zamanlardaki tutumuna gelince, Türkiye-İsrail, ilişkilerinde sorunlar yaşanmasından sonra, geçen yıl Knesset'in Eğitim Komisyonu Ermeni Soykırım iddialarının tanınmasını ele alarak bir görüşme yapmış ancak bu görüşmeler basına kapalı olmuştu. Meretz'in yeni Başkanı Gal-On'un girişimi üzerine, 17 Mayıs 2011 tarihinde Knesset bu kez basına açık bir görüşme yapılmasını kabul etmiştir.¹³⁵ Bu toplantıda Hükümet adına konuşan Din İşleri Bakanı Yakkov Marki Türkiye-Ermenistan diyalog sürecinin desteklenmesi çağrısında bulunurken, kişisel kanısı olarak, Ermeni soykırımına inandığını da belirtmiştir.¹³⁶ Sonunda Knesset bu konunun, toplantıları gizli olan Savunma ve Dışişleri Komitesi tarafından değil Eğitim ve Kültür Komitesi tarafından ele alınmasına oybirliği ile karar vermiştir.¹³⁷ Hükümet de bu karara katılmıştır.

Bu kararı değerlendiren İsrail Dışişleri Bakanı Avigdor Lieberman, Knesset'in Ermeni soykırımını tanıması olasılığının bulunmadığını, İsrail'in Müslüman dünyasında başlıca

stratejik ortağı olan Azerbaycan'ı, yüz yıl kadar önce olmuş tarihi sorunlar nedeniyle gücendirmeyi göze alamayacağını söylemiştir.¹³⁸ Gazze Sorunu nedeniyle Türkiye'yi aşırı derecede eleştiren Lieberman ve Partisi Azerbaycan ile gayet iyi ilişkiler içindedir. Nitekim Lieberman, bu nedenle de Knesset'te Ermeni soykırımı hakkında karar alınmasını, özellikle 2008 yılında, önleyenler arasındadır.

Yukarıda değindiğimiz Likut Partisinden Aryeh Eldad yeni bir girişimde bulunarak Ermeni soykırım iddialarının İsrail okulları müfredatına alınması ve 24 Nisan'ın İsrail'de bir anma günü olarak kabulü için de Knesset'te bir girişim başlatmıştır. Bu konudaki önerisi Mevzuat Komitesince kabul edilmemiş ancak adı geçen konuyu Knesset'in Genel Kuruluna getirerek, önerisinin Kültür ve Eğitim Komitesine havale edilmesini, 25 olumlu 1 olumsuz oyla kabul ettirmiştir.¹³⁹ Bu konuda Hükümet adına konuşan Alt-Yapı İşleri Bakanı Uzi Landau, Hükümetin bu sorunun (soykırım iddialarını) çözümlenmesini Ermenistan ve Türkiye'nin bir işi olarak görmekle beraber bu konunun Knesset'in ilgili Komitesinde görüşülmesine karşı çıkmayacağını söylemiştir. Bu görüşmenin Ekim ayında yapılacağı ve imkân olursa Knesset'in Ermeni soykırımını tanıması, 24 Nisan'ın anma günü olarak ilânı ve soykırım iddialarının okul müfredatına alınması gibi konularda karar alınmasına çalışılacağı anlaşılmaktadır. Son gelişmeler dikkate alındığında Knesset'in bu tür kararlar kabulünün güç olmayacağı kanısı edinilmektedir. Ancak Hükümetin buna karşı çıkması mümkündür. Ayrıca Cumhurbaşkanı Şimon Perez de öteden Knesset'in böyle bir karar almasına karşıdır.

135 Haaretz, 18 Mayıs 2011.

136 "Knesset Genocide Resolutions To Be Discussed in October", *Asbarez*, 10 Ağustos 2011.

137 "Can Israel Recognize Armenian Genocide To Spite Turkey", *PanArmenian.net*, 19 Mayıs 2011.

138 "Yisrael Beiteinu Won't Allow Armenian Genocide Recognition By Knesset, Party Says", *PanArmenian.net*, 23 Mayıs 2011. (Not. Bir parti adı olan Yisrael Beiteinu İbranice'de "Evimiz İsrail" anlamına gelmektedir).

139 "Genocide Commemoration Day Bill To Be Discussed at June 22 Knesset Plenary Sitting", *PanArmenian.net*, 20 Haziran 2011.

Ermeni soykırım iddialarının İsrail’de güncel hale gelmesinin başlıca nedeninin Türkiye-İsrail ilişkilerinde yaşanan ciddi gerginlik olduğunda şüphe bulunmamaktadır. Bu iddialarla ilgili bazı kararlar alınması olasılığının Türkiye’nin İsrail’e karşı olan tutumunu yumuşatmasının beklendiği anlaşılmaktadır. Ancak, Knesset dâhilindeki bu gelişmelerin Türkiye’nin tutumunda hiçbir değişikliğe yol açmamış olduğu da gözlemlenmektedir.

İsrail ile Azerbaycan arasında, silah ve petrol ticaretinden ve ayrıca İran yaratabileceği tehditlerden kaynaklanan yakın ilişkiler bulunmaktadır. Bunun sonucu olarak da İsrail-Ermenistan ilişkileri sorunlu olup taraflar arasında temaslar neredeyse yok gibidir. Durum böyle iken İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Dany Ayalon’un 25 Temmuz 2011 tarihinde Ermenistan Dışişleri ile telefonla temasa geçerek iki taraf arasında siyasi istişareler yapılmasını önerdiği basın haberlerinden anlaşılmıştır.¹⁴⁰ Söz konusu istişareler 22–23 Ağustos 2011 tarihlerinde Erivan’da yapılmıştır. İsrail Heyetine 2003–2007 yılları arasında Ankara’da büyükelçilik yapmış olup halen İsrail Dışişleri Bakanlığına Orta Avrupa ve Avrasya İşleri Genel Müdür Yardımcısı olan Pinchas Avivi başkanlık etmiştir. Adı geçen, İsrail Ermeni soykırım iddialarını henüz tanımamış olmakla beraber, Erivan’daki Soykırım Anıtını ziyaret etmiştir.¹⁴¹ Ermeni Heyetine ise Türkiye ile Protokolleri müzakere eden Ermenistan Dışişleri Bakan Yardımcısı Arman Kirakosian başkanlık yapmıştır.¹⁴² Toplantıdan sonra yayınlanan bildiriye tarafların Ermenistan-İsrail işbirliğini, Orta-Doğu ve Kafkaslardaki gelişmeleri ve tarafların ilgi duydukları diğer hususları görüştükleri,¹⁴³ ayrıca İsrail Heyetinin ”Ermeni trajedisi hakkında özel duyarlılığını”¹⁴⁴ ifade ettiği yer almıştır. Görüleceği üzere verilen bilgilere gayet sınırlıdır. Ermeni tarafının ısrarı üzerine İsrail Heyetinin, soykırım kelimesini telaffuz etmeden, “Ermeni Trajedisi” için duyarlı olduğunu belirtmekle yetindiği anlaşılmaktadır.

Birkaç gün sonra İsrail Dışişleri Bakan Yardımcısı Danny Ayalon, bir Ermeni haber ajansına verdiği mülakatta, Ermeni “soykırımı” konusundaki bir soruya cevaben, İsrail’in bu konudaki duyarlılığını vurguladıktan sonra siyasi hale geldiği için bu konunun dikkatle ele alınması gerektiğini söylemiş ardından ”İsrail’in hiçbir zaman Ermeni trajedisini inkâr etmediğini, ancak bu konuda Türkiye-Ermenistan arasındaki konfrontasyona taraf olmak istemediğini” ifade etmiştir.¹⁴⁵

“Mavi Marmara” kriziyle ilgili olarak Türk Hükümetinin, 2 Eylül 2010 tarihinde İsrail’e karşı, ikili ilişkileri ikinci kâtip düzeyine indirmek, askeri anlaşmaları askıya almak, Doğu Akdeniz’de seyrüsefer serbestisi için gerekli her türlü önleme başvurmak ve diğer bazı önlemler almaya karar verdiğini açıklamasından sonra¹⁴⁶

140 “Political Consultations Between Armenia and Israel”, *Armenpress*, 23 Ağustos 2011.

141 Aynı Kaynak.

142 “Armenia, Israel Review Tenuous Relationship”, *RFE/RL*, 23 Ağustos 2011.

143 Aynı Kaynak.

144 “Diplomatic Consultations Held To Revive Precarious Armenian-Israeli Ties”, *Global Insight*, 24 Ağustos 2011

145 “Israeli Deputy Foreign Minister. “We Never Denied The Armenian Tragedy, But We Do Not Wish To Become Party To The Confrontation”, *Medimax*, 29 Ağustos 2011.

146 Dışişler Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun Basın toplantısı. <http://www.mfa.gov.tr/sayin-bakanimizin-palmer-komisyonu-raporu-hakkinda-gerceklestirdigi-basin-toplantisi.tr.mfa>.

İsrail'in Türkiye'ye karşı nasıl misillemede bulunabileceği konusu gündeme gelmiş ve bu meyanda İsrail- Ermenistan ilişkileri de önem kazanmıştır. Basın haberlerine göre¹⁴⁷ Dışişleri Bakanı Avigdor Lieberman bir "Türkiye'yi Cezalandırma Plânı" hazırlamıştır. Bu plandaki maddelerden biri Ermeni Sorunuyla ilgili olup Lieberman'ın ABD ziyareti sırasında bu ülkedeki Ermeni lobisiyle görüşülerek kendilerine, Ermeni soykırımının tanınması için, ABD Kongresi'nde işbirliği yapılmasını tavsiye edeceğini, ayrıca "Ağrı Dağı konusundaki anlaşmazlık için" Ermenilerin destekleneceğini içermektedir. Ancak, yine basın haberlerine göre Başbakan Netanyahu bu plana karşı çıkmış ve kendi politikalarının her zaman Türkiye ile ilişkilerin bozulmasını önlemek ve iki ülke arasında gerilimi düşürmek olduğunu belirtmiştir.¹⁴⁸ Lieberman da haberin doğru olmadığını söylemekle beraber Dışişleri bakanlığında her gün yüzlerce fikrin tartışıldığını da belirtmek suretiyle, kararlaştırılmış olmasa da, Türkiye'ye karşı bazı önlemler üzerinde durulmuş olduğunu kabul etmiştir.¹⁴⁹

Ermenilerin "Lieberman Planı"na karşı tepkilerine gelince Ermenistan'da yayınlanan bir Taşnak gazetesine göre¹⁵⁰ Ermeni makamları bu konuda bir görüş belirtmemişler, ABD'deki Ermeni örgütleri de aynı şekilde davranmışlardır. Bu örgütlerin Ermeni soykırımının tanınması gibi bir sorunun kısa vadeli amaçlar için kullanılmasını istemedikleri anlaşılmaktadır. Buna karşın Taşnakların İsrail ile işbirliğini önemini kabul ettikleri de görülmektedir. Bu konuda adı geçen partinin ileri gelenlerinden, Ermenistan Parlamentosu Dışişleri Komisyonu Başkanı Armen Rustamyan, Türkiye ile İsrail arasındaki ilişkilerin, soykırımın ve Karabağ'ın (bir devlet olarak) uluslararası tanınması için, rahat bir durum yarattığını zira Yahudi Lobisinin dünyada en güçlü lobilerden biri olduğunu söylemiştir.¹⁵¹

Sonuç olarak, İsrail yetkililerinin, Filistin Sorunu nedeniyle Türkiye ile olan derin anlaşmazlıklarında Ermeni Sorunundan yararlanmak istedikleri, ancak, şu safhada İsrail'in Ermeni soykırım iddialarını tanınmasını uygun bulmadıkları, bu nedenle de Ermenilerle yaptıkları görüşmelerde onlara cazip gelebilecek bir öneri ortaya koyamadıklarını, ABD'de Kongresinde iki tarafın işbirliği yapmasına gelince, esasen ABD'de Ermeni ve Musevi kuruluşları arasında öteden beri yakın temas ve işbirliği mevcut olduğundan bunun bir yenilik oluşturmadığını söylemek mümkündür.

2. Arjantin Mahkemesi Kararı

Arjantin'de bir federal mahkeme 29 Mart 2011 tarihinde "Türk Devleti'nin Ermenistan halkı aleyhine 1915–1923 döneminde soykırım suçu işlediğine" karar vermiştir.

147 "İsrail'in Türkiye'yi Cezalandırma Plânı", *Hürriyet*, 10 Eylül 2011; "Avigdor Liberman Prêt à Aider L'Arménie à Récuperer le Mont Ararat", *Armenews*, 11 Eylül 2011.

148 "İsrail'in Türkiye'yi Cezalandırma Plânı", *Hürriyet*, 10 Eylül 2011.

149 www.timeturk.com/tr/2001/09/10/lieberman-yediioth-un-haberini-yananladı.html.

150 "Armenia Did Not Respond To İsrail", *Lragir*, 14 Eylül 2011.

151 Aynı kaynak.

Gregorio Hayrabetyan adında Ermeni asıllı bir Arjantinli tarafından 2000 yılında Türkiye aleyhine soykırım iddialarını konu alan bir dava açıldığı, daha sonra Arjantin'deki yedi Ermeni kuruluşunun da bu davaya katıldığı, mahkemenin davayı kabul ettiği ve 1915 olayları hakkında İngiltere, ABD, Almanya ve Vatikan'dan bilgi istediği, Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'ndaki büyükelçiliği ve konsolosluklarının o döneme ait raporlarını gönderdiği ve mahkemenin de, Almanya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nun müttefiki olduğu, o nedenle Alman belgelerine güvenilmesi gerektiği gibi bir mantıkla, Türkiye aleyhine karar aldığı basın haberlerinden anlaşılmaktadır. Bu arada mahkemenin Osmanlı arşiv belgelerini neden dikkate almamış olduğu hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Arjantin'de nispeten küçük ancak zengin ve o ölçüde de etkili bir Ermeni cemaati vardır. Bu cemaatin ısrarıyla Arjantin Parlamentosu 1915 olaylarının soykırım olduğuna dair 1993 yılında bir karar kabul etmiş ve bu karar 2000'li yıllarda birkaç kez teyit edilmiştir. Arjantin Parlamentosu'nun Ermeni iddialarını bu derecede benimsemesi iki ülke arasında krize dönüşmüştür.¹⁵² Ermenilerin etkisiyle Türkiye aleyhinde çeşitli olayların yaşandığı Arjantin'de, 2010 yılında başkent Buenos Aires'te bir Atatürk Anıtının açılışının, Başbakan Erdoğan bu ülkeye yapacağı ziyarete saatler kala iptal edilmesi Başbakanın da kendi ziyaretini iptal etmesine yol açmıştı.¹⁵³

Arjantin Başkanı Bayan Cristine Fernandez de Kirchner'in bu 2011'in Ocak ayında Ankara'ya yaptığı ziyaret iki ülke ilişkilerinde Ermeni militanların eylemleriyle bozulan ilişkilerde yeni bir sayfa açabileceği ümidini uyandırmıştı. Ancak bu ziyaretten iki ay kadar sonra söz konusu mahkeme kararı, Arjantin Hükümeti'nin iradesini yansıtmaya da, bu ilişkilerin geleceği hakkında tereddüt yaratmıştır.

Mahkeme Kararına karşı Türk Dışişleri'nin tepkisi sert olmuştur. 4 Nisan'da bu konuda yapılan açıklamanın metni aşağıdadır:¹⁵⁴

“Ermeni kökenli bir şahıs tarafından Arjantin'de 2001 yılında açılan ve geçtiğimiz hafta sonuçlanan bir davada “Türk Devleti'nin 1915–1923 yılları arasında Ermeni halkına karşı soykırım suçu işlediğine” hükmedildiği esefle öğrenilmiştir. Arjantin'de bir yerel mahkemenin hukukun evrensel ilkelerini görmezden gelerek, uluslararası sözleşmeleri yok sayarak veya hukuk dışı yorumlayarak aldığı bu gayri ciddi kararı kınıyor ve reddediyoruz.

Karar, Ermeni diasporasının aşırı milliyetçi unsurlarının güçlü olduğu ülkelerdeki hukuk sisteminin istismarının bir örneğini oluşturmaktadır. Kararın ve dayanaklarının ciddiyetsizliği, Arjantin hukuku adına üzüntü vericidir. Böyle bir kararın Birleşmiş Milletlerin 1948 tarihli Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesine aykırılığı ortadadır.

152 Bkz. Lütem, “Olaylar ve Yorumlar” *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 29, ss.11,12 ve Sayı 23–24, ss. 45- 51.

153 “Atatürk Anıtı Yoksa Arjantin Caddesi de Yok”, *Zaman*, 31 Mayıs 2010.

154 http://www.mfa.gov.tr/sc_-14_-4-nisan-2011_-disisleri-bakanligi-sozcusu_nun-bir-soruya-cevabi.tr.mfa.

Bazı çevreleri memnun etse de, bu tür gelişmelerin Türkiye'nin Ermenistan ile ilişkilerinin normalleştirilmesi, Türkler ve Ermenilerin geçmişi birlikte değerlendirmek ve geçmişle ilgili olarak adil bir hafızaya ulaşmak suretiyle aralarındaki dostluğu tekrar kurmaları yönündeki çabalara hizmet etmediği de açıktır.”

Özetlemek gerekirse Dışişleri açıklamasında Arjantin mahkemesi kararı kınanmış, reddedilmiş, hukuk sisteminin istismarı olarak nitelendirilmiş, BM'in 1948 Sözleşmesi'ne aykırı olduğu belirtilmiş ve Türkiye-Ermenistan ilişkilerinin normalleşmesine hizmet etmeyeceği vurgulanmıştır.

Kanımızca bu konuda en önemli husus bir devletin mahkemesinin diğer bir devlet hakkında karar verme yetkisine sahip olup olmadığıdır.

Kanımızca bu konuda en önemli husus bir devletin mahkemesinin diğer bir devlet hakkında karar verme yetkisine sahip olup olmadığıdır. Genelde böyle bir yetki yoktur. Türkiye dâhil bazı ülkelerde, özel hukuk işlerinden doğan uyuşmazlıklarda, yabancı devletlere yargı muafiyeti verilmemektedir. Ancak Hayrabetyan davası bu nitelikte değildir, o nedenle de Arjantin Mahkemesi'nin bu davayı daha 2000 yılında

reddetmesi gerekirdi. Diğer yandan BM 1948 yılı Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 6. maddesine göre, bir olayın soykırım olup olmadığına, olayın vuku bulduğu devletin yetkili mahkemesi veya uluslararası ceza mahkemesinin karar vermesi gerekmektedir. Ayrıca aynı madde soykırım suçu için kişilerin (devletlerin değil) yargılanacağını da belirtmektedir. Bu öğeler de mahkemenin davayı başından reddetmesini gerektirmektedir.

Davanın hâkimi Norberto Oyarbide bu hususları bilmeli ki almış olduğu kararın sadece gerçeği ortaya çıkarmayı amaçlayan “bildirimsel” bir karar olduğunu söylemiştir. Ancak mahkemelerin “bilimsel amaçla” karar verme gibi bir görevi ve yetkisi yoktur. Bu durumda söz konusu karar hâkimin 1915 olayları hakkındaki kanısını ortaya koymanın ötesinde bir sonuç yaratmamaktadır. Diğer yandan, 1948 Sözleşmesi'nin yukarıda değindiğimiz 6. maddesi, bir olayın soykırım olup olmadığına karar verecek mercileri saptamıştır; 1915 olayları Arjantin'de cereyan etmediğine göre bu ülkenin herhangi bir mahkemesi söz konusu olaylar hakkında karar vermek yetkisine sahip değildir.

Hâkim Oyarbide kararının sadece gerçeği ortaya çıkarmayı amaçladığını söylese de davacının avukatı kararın Ermeni halkı için Türkiye'den tazminat istenmesi yolunu açacağını söylemiştir.

Diğer yandan bu kararın bir emsal oluşturması ve başka ülkelerde de benzer davalar açılmaya çalışılması mümkündür. Bilindiği gibi ABD'de terk edilmiş Ermeni malları hakkında Türkiye'ye karşı iki dava açılmış olup başka davalar açılması da olasıdır. Arjantin'deki davanın da bu çerçevede mütalaa etmek ve 2015'e giden yolda Diaspora Ermenilerinin Türkiye'ye karşı başlatmaya çalıştıkları hukuk savaşının bir parçası olarak görülmek doğru olacaktır.

3. Vatikan ve Diğer Hıristiyan Örgütler

Vatikan Gizli Arşivler Yetkilisi Piskopos Segio Pagano, Ermenilerin katli hususunda belgeler içeren bir kitabın yayımlanmasına katılacaklarını bildirdikten sonra bu belgelerin çoğunun Türklerin Ermenilere yaptığı mezalimle ilgili olduğunu, örnekler vererek söylemiş ve bunları okuduğunda acı ve dehşet duyduğunu, inancı olmasaydı göreceği tek şeyin kararlık olacağını belirtmiştir.¹⁵⁵ Bir Türk kaynağı, o dönemde Ermenilerin, kendilerine destek bulmak amacıyla Avrupa Hıristiyan dünyasına ve Vatikan'a Türkler tarafından katledildiklerine dair yalanlarla dolu mektuplar gönderdiklerini ifade etmiştir.¹⁵⁶ Geçekten de soykırım iddialarına ilişkin belgelerin büyük bir kısmının tehcir edilen Ermenilerin mektupları veya sözleri olduğu, bunların pek çoğunun ise abartmalar içerdiği, bazen olmamış olaylardan da söz edildiği bilinmektedir. Ancak, Vatikan'ın yayımlanmasına katılacağı kitabı ve içindeki belgeleri gördükten sonra bunları hakkında bir kanaate varmak mümkün olacaktır. Bu arada, zararlı faaliyette bulunan az sayıda kişi hariç, Katolik Ermenilerin tehciye tabi olmadıklarını hatırlamakta da yarar vardır.

Kanımızca şu safhada sorun Vatikan'da bir üst düzey görevlisi olan Sergio Pagano'nun adeta bir Ermeni militanı ağzıyla söz konusu belgeleri anlatması ve Türk askerlerini mezalimle itham etmesidir. Diğer yandan yıllardan beri arşivlerde olan bu belgelerin, Türkiye-Ermenistan ilişkilerinde gerginlik yaşandığı ve 1915'in yüzüncü yılı münasebetiyle büyük bir propaganda kampanyasının düzenlenmesine çalışıldığı şu sırada yayımlanması da ayrıca bir anlam taşımaktadır.

Hıristiyan örgütlerinden söz açmışken, 21-24 Haziran 2011 tarihinde Paris'te toplanan Parlamentolar Arası Ortodoks Asamblesi'nin Osmanlı İmparatorluğunun Ermenilere, Rumlara ve Süryanilere karşı uyguladığı soykırımı kınayan ve Türkiye'den bu soykırımı tanınmasını ve tarihi adaletin yerine getirilmesi için sorumluluğunu kabul etmesini isteyen bir kararı oybirliği ile kabul ettiğini de bildirmemiz gerekmektedir. Adı pek duyulmayan Parlamentolar Arası Ortodoks Asamblesi'nin üyelerinin Ortodoks mezhebinin uygulandığı 28 ülkeden meydana geldiği bu konudaki haberde bildirilmekte¹⁵⁷ ancak bunlar arasında Suudi Arabistan'ın da zikredilmesine bir anlam verilememektedir. Diğer yandan bu örgütün söz konusu kararını da 1915'in yüzüncü yılı ile ilgili görmek mümkündür.

Dünya Kiliseler Konseyi (World Council of Churches = WCC) 249 (veya bazı kaynaklara göre 350) kilisenin katılımıyla meydana gelmiş bulunan, yaklaşık 590 milyon kişinin yaşadığı 150 kadar ülkede faaliyet gösteren bir dini kuruluştur. WCC'da Protestan kiliseleri hâkimdir. Birçok Ortodoks kilisesi ve Ermeni kiliseleri de bu örgüte katılmaktadır ancak dünyanın en büyük Hıristiyan örgütü olan Katolik Kilisesi, bazı faaliyetlerine katılmakla beraber, WCC dışındadır.¹⁵⁸

155 "Vatican to Publish Documents on Genocide", *Asbarez*, 5 Temmuz 2011.

156 "Erzurum – ASİMED'den Vatikan'a Mektup Var", *Haberx.com*, 12 Temmuz 2011.

157 "Inter-Parliamentary Assembly of Orthodoxy Passes Genocide Resolution", *Asbarez*, 24 Haziran 2011.

158 http://en.wikipedia.org/wiki/World_Council_of_Churches

WCC, esas itibariyle Türk Diplomatlarını hedef alan Ermeni terörünün en faal olduğu bir dönemde, 1983 yılında, Ermeni soykırım iddialarını tanımış ve sonra da zaman zaman bu husustaki kararını teyit etmiştir. Son olarak 2005 yılında, 1915 olaylarının 90. yılı münasebetiyle, “1,5 milyon Ermeninin trajik katliamı ve bir milyonun anavatanlarından sürülmesi” hatırlatılmış, Türkiye’den Ermeni soykırımın açıkça tanınmasını, tarihinin karanlık kısmıyla yüzleşmesi istenmiş, ayrıca üye kiliselerden 24 Nisan’ı Ermeni soykırımını anma günü yapmaları ve bu gün için uygun eylemlerde bulunmaları istenmiştir.¹⁵⁹

Son olarak WCC Genel Sekreteri Olav Tveit, Ermenistan Baş Patriği Karakin II tarafından Ermenistan Cumhuriyetinin ilânın 20. Yılı münasebetiyle 21 Eylül 2011’de yapılan törenlere katılmak üzere Ermenistan’a davet edilmiş ve Soykırım anıtını ziyaret ettikten sonra örgütün temsil ettiği 350 kilise adına masum kurbanlar için dua ettiğini söylemiştir.¹⁶⁰

Söz konusu törenler için ön plana çıkarılan dini örgütlerin başında yer aldığı görülen WCC’nin, 1915’in yüzüncü yılı için Ermeni soykırım iddialarının tanınması ve kınanması konusunda açılacağı anlaşılan kampanyada aktif bir rol üstlenmesi olasıdır.

4. Soykırım İddialarının Dolaylı Tanınması

Ülkelerin Ermeni soykırım iddialarını resmen tanımaları, Parlamentolarının bu konuda bir karar kabul etmeleriyle olmaktadır. Ancak özellikle Türkiye’nin itirazları nedeniyle parlamentoların bu tür kararları kabulü kolay olmamakta, karar alındıktan sonra da Türkiye ile ilgili ülke arasında, bazen uzun süren gerginlikler yaşanmaktadır. Bu durum karşısında Ermenistan’da soykırım iddialarının diğer ülkeler tarafından tanınması için bir taktik geliştirilmiştir. Buna göre ülkeye resmi ziyarette bulunan kişilere Soykırım Anıtının ziyaret edilmesinin adetten olduğu bildirilmekte ve bir tür emrivâki karşısında kalan devlet adamları, reddetmenin nezaketsizlik olacağı düşüncesiyle bu ziyareti yapılmaktadır. Ne var ki Ermeni basını ve ona bağlı olarak da kamuoyu bu ziyaretleri ilgili ülkenin dolaylı olarak Ermeni soykırım iddialarını tanıdığı şekilde algılamaktadır.

Dergimizde zaman zaman Soykırım Anıtına yapılan ziyaretler hakkında bilgi vermiş bulunmaktayız.¹⁶¹

2011 yılı başından itibaren Soykırım Anıtı’na yapılan pek çok ziyaret içinde önemli gördüklerimizi şu şekilde özetleyebiliriz:

28 Temmuz 2011. Ukrayna’nın soykırım iddiaları hakkında bir kararı yokken bu

159 <http://www.oikoumene.org/en/resources/documents/central-committee/geneva-2005/reports-and-documents/genpub-5-second-report-of-the-public-issues-committee.html>

160 “World Council of Churches Pays Respect to Genocide Victims”, *Tert.am*, 23 Eylül 2011.

161 Bu konudaki yazılar için bkz. Lütem., “Olaylar ve Yorumlar” *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 28, ss. 38-40; Sayı 30, ss. 35-36 ; Sayı 32, ss. 44-46, Sayı 36, ss. 64-67.

ülkenin Dışişleri Bakanı Kostantin Grishenko'nun 11 Şubat 2011 tarihinde soykırım anıtını ziyaret ettiğini bir önceki sayımızda bildirmiştik.¹⁶² Bu kez Ukrayna Parlamento Başkanı R. V. Lytvyn de Temmuz ayında Soykırım anıtını ziyaret etmiş bulunmaktadır. Ukrayna'nın Türkiye ile yakın işbirliği göz önünde tutarak bu tür ziyaretlerden kaçınması normal olurdu.

17 Şubat 2011. Çin de Ermeni soykırım iddialarını kabul etmemiştir. Diğer yandan Çin, geleneksel olarak, başka ülkeler arasındaki anlaşmazlıklardan uzak durmaktadır. Bu durumda Çin Dışişleri Bakanı Yang Jiechi'nin Soykırım Anıtını ziyaretini bazı Çin Şirketlerinin Ermenistan'da madenlere yaptıkları yatırımlarla açıklamak mümkün olabilir. Diğer yandan bu ziyaretin Türk basınına da yansması üzerine Çin Dışişleri Bakanlığı sözcüsü bu konuda iki ülke arasındaki tarihten kalan sorunların karmaşıklığının bilincinde olup iki tarafın tutumlarını dikkate almış buldukları gibi, dengeli olmaya çalışan bir beyanda bulunmuştur.¹⁶³

31 Mart 2011. İsviçre Dışişleri Bakanı Bayan Micheline Calmy-Rey. İsviçre Parlamentosu (İsviçre Milli Konseyi) 2003 yılında Ermeni soykırım iddialarını tanıyan bir karar almıştı. Ancak İsviçre Hükümeti, Türkiye ile ilişkilerini dikkate alarak, bu karara karşı çıkmıştı. Bayan Calmy-Rey o zaman da Dışişleri Bakanıydı. Sonraları İsviçre, Türkiye-Ermenistan Protokollerinin hazırlanmasında arabuluculuk yapmış ve Protokoller de İsviçre de imzalanmıştı. Halen de İsviçre'nin Protokollerin canlandırılması için çaba gösterdiği duyulmaktadır. Bu durumda Bayan Calmy-Rey'in, soykırım iddiaları gibi gayet hassas bir konuda, tarafsız bir tutum izlemesi ve Anıt'ı ziyaretten kaçınması daha uygun olurdu.

14 Haziran 2010. İsveç Dışişleri bakanı Carl Bildt. İsviçre Parlamentosu 12 Mart 2011 tarihinde Ermenilerden başka Asurî, Süryani, Keldani ve Pontus'lu Rumlara soykırım yapıldığına dair bir kararı tek oyla farklı kabul etmiş ve bu karar Türkiye'nin tepkisini çekerek Başbakan Erdoğan İsveç'e yapacağı resmi ziyareti iptal etmişti. Diğer yandan İsveç Hükümeti bu karar karşı çıkmıştı.¹⁶⁴ Hal böyle iken yaklaşık bir yıl sonra İsveç Dışişleri Bakanının Soykırım Anıtını ziyaret etmesi İsveç Hükümetinin tutumuyla bağdaşmamıştır.

Yukarıda da bekittiğimiz gibi, bunlar Soykırım Anıtına yapılan birçok ziyaretten sadece bir kaçıdır. Diğerlerine yerimiz müsait olmadığı için değinmiyoruz.

162 Lüttem., "Olaylar ve Yorumlar" *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 37-38, ss.150,151.

163 Çin Dışişleri Bakanı'nın Soykırım Anıtını ziyareti hakkında Dergimizin bir önceki sayısında ayrıntılı bilgi verilmiştir. Bkz. Sayı 37-38, ss. 149, 150

164 Lüttem., "Olaylar ve Yorumlar" *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 35, ss. 36-37

